

5920

دامیر کروپر سور ی دولس سوہ پننگو سم تلین
۱۵۴ - ۱۴۰۴ ھ ق

5

دژینوونی مسالی

لیکوال

محمد صدیق بروہی

۱۳۶۱
Ketabton.com

5920

د ژبني و نني مسالي

ليکوال

څېړندوی محمد صديق روهي

څېړونکي

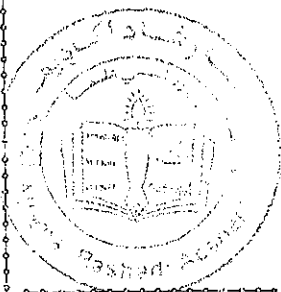
د افغانستان دعابو سواکادېمي

د ژبو او ادبياتو علمي او تحقيقي مرکز

پښتو ټولنه

د زيری جريده

۱۳۶۱

سر یزه

په (۱۳۴۸) هل * کال کی می (دژب ښوونې مسالې) تر عنوان لاندې یوه رساله لیکلې وه او پشه هغه کړ. می د هماغه وخت پر تعلیمي نصاب په تیره دلوست پرکنا بونو انتقاد کړی و. دا رساله چې تر اوسه پورې افغانستان ددمو کراتیک جمهوریت د علومو داکاډیمي په کتا بخانه کی خوندي وه دیوه علمی کمیسیون په سپارښتنه ماته راوېسار له شوه چې د مطلب داساسی ټکو په پام کی نیولوسره نوموړی رساله داوسنیو علمی اړتیاو سره عیاره کړم او له سره یې ولیکم.

د (ژب ښوونې مسالې) په سر یزه کی درسالی دلیکلو انگیزه داسی ښودل شوی وه: ((تر اوسه پوری د ژب ښوونې په باب زموږ په هیواد کی ښایسته زیاتې مقالې اورسالی لیکل شوی یا ترجمه شوی دی مگر دغښی لیکنی غالباً دافغانستان له عینی شرایطو سره اړخ نه لگوی... د دی دپاره چې دژب ښوونې اصول زموږ دمحیط په شرایطو کی تطبیق شی دلته یولومړنی کوشش شوی دی چې په هیواد کی دژب ښوونې پر اوسنیولارو رڼا واچوله شی، نیمگړی تیاوی

* - هل د (هجری لمرین) لخوا بڼه ده.

بي به گونه شی ، او له هغی وروسته دجن لاری وپلټل شی . د دی لیکنی
بنيادی هدف په افغانستان کی د ژب ښوونې مسالو ته یوه لنډه
کتنه اود هغو مشکلا تو او پرابلمونو څیر نه ده چی زمونږ ښوونکی او
زده کوونکی ورسره مخامخ دی . که څه هم دارساله د ژب ښوونې ډیر -
نسییونو په رڼا کی لیکل شوی ده لیکن اصلی مطلب د ژب ښوونې د
اصو لو څیړنه او گروپږ نه نه ده . سره له دی د ژبې د څرنگوا لې په
باره کی په لنډ ډول ځینی عمده ټکی وړاندی شوی دی چی ښایی
د ژب ښوونې د متخصصانو دپاره هم داستفادی وړ وی . ( )

په دی اثر کی هم پور تني روحیه په نظر کی نیول شوی ده . سره له
دی په دی رساله کی د مضمون او محتوا په لحاظ ځینی مهم تغییرات
او تعدیلات مینځ ته راغلی دی :

لومړی دا چی د (د ی) کلمه په (و و) بدله شوی ده - یعنی پسر
تعلیمی نصاب چی کوم انتقادو نه شوی دی هغه ټول اوس په ماضی
پوری اړه لری . د (۱۳۵۷) کال د ټورپرتمین انقلاب د ښوونې او روزنې
زور فیوډالی سیستم چی دیوه مفتخور استثمار وونکی اقلیت گټی
په ساتلی د تل دپاره د تاریخ کندی ته وغور ځاوه . نور نو ددی امکان
نشته چی د ښوونې او روزنې زور او تاریخ وهلی سیستم بیر ته
په ښوونو ودریزی خو په عین زمان کی باید دغه اصل هم له یاده ونه
باسو چی د ټولنیز انقلاب په بریا لیتوب سره پخوانی ارزښتو نه ،
زړی روښایی موسسی او مفکوری په اتوماتیک ډول او بی له کوم
ځنځاه او ځنځه صححه نه خوشی کوی حتی دا هم باید وویل شی چی د
فرهنگ دمو کرا تیک ، سپیدځلی او وده کوونکی ارزښتو نه نه یوازی
داچی له مینځه نه شی بلکه د هغو دانکشاف او پایښت دپاره لاره
آوار یزی . له دی امله ، په ښوونه اوروزنه کی د ډیالکتیکی اپیکوپیژندنه
داړولو او څرخولو دپاره دمناسبی شمیبی ټاکنه ، او له ټولنیزی سا-
یکالوجی څخه سمه او منطقی گټه اخیستننه د تعلیمی تگلاری اوتر -
بیتی سترا تیژی دپاره خاص ارزښت لری .

دوهمه دا چي د بنو هدفو نودرلودل هر وخت د بنو امکا ناتوله درلودلو سره مترادف نه وي. له دې امله داو لتيو نو دانتخاب مساله را- مينځ ته کيږي. په دې برخه کې چي هر څومره زياته پاملرنه وشي په پای کې به يې گټورې نتيجې ترلاسه شي. په تعليمي نصاب کې ډير ځله پيښيږي چي د اوليست ټاکنه زيات غور او سوچ غواړي. د مثال په توگه فرضاً دلوست په يوه کتاب کې ځيني داسي مطالب راغلي دي چي د فيوډا ليزم ارز بستونه منعکسوي اودفزيک په يوه درسي کتاب کې دنونسمي پيړي قوانين چي دنن ورځي په تناسب له موده لويدي لې او په ساينس او ټکنالوجي کې په دردنه خوري، راغلي دي، بنه، نو اوس بايدله ځان سره پريکړه وکړو چي د کوم کتاب نوي کتنه او خپرونه دلومړ يتوب حق لري. البته که امکان ولري درسي کتابونه او تعليمي نصاب بايد ډير ژر نوي شي خو له بدمرغه هدفونو او هدفونو ته درسيدو دامکانانو ترمينځ هميشه يو واټن پروت وي.

انکشاف هميشه تگلاره غواړي اود تگلاري د ټاکنې دپاره دمعيار- ونو او لیتو نو مساله رامینځ ته کيږي.

بنیایي یو څوک پوښتنه وکړي چي دا یادونه دژب بنوونې له مسالو سره څومره اړه لري؟ رښتیا خبره داده چي لاتر اوسه زمونږ دلوست ځيني کتابونه په هماغه پخواني حال پاتي دي او په دې رساله کې ځيني تخنيکي انتقادونه د (ماضي همید) بڼه نه لري. یا په بله ژبه، له همدې رسالې څخه لاتر اوسه په ځينو تطبيقي مواردو کې گټه اخیستل کیدی شي.

دریمه دا چي په دې پامفليت کې راغلي مطالب، دلیکونکي په عقیده یو ژر بله اوز گانيک پيوستون لري دژب بنوونې دمسالو دڅيړ لو په ترڅ کې بايد د ژبې ماهيت، دزده کړې سايکالوجي، اود درس محتوا (دهغي دحياتي ارزښت له نظره) په علمي توگه تشریح شي. کله چي

ټوبه تدریس کیری باید ټوبه وپیژ ندل شی . لیکن مجرد ټوبه وجود نه لری - یوازی مشخصی ټوبی شنه لکه پښتو، دری ، ازبیکي ، روسی ، انگریزی او داسی نوری . له دی امله هر وخت چی د ټوبی پر ښوونه باندي خبری کوو باید مشخصه ټوبه او دهغی مشخصات دپاملرنی په مرکز کی پرا ته وی . دزده کړی دسایکا لوجی پرنسیپونه عمومي دی لیکن تراوسه پوری هیچیر نه دزده کړی داسی سا-یکالوجی نشته چی د ټولو دپاره دمنلو وړ وی . سره له دی ، په دی برخه کی ډیر کار شوی دی او د علمی تجربو په اساس ځینی ارزښتناك پرنسیپونه لاس ته را غلی دی چی په خپله موقع به تشریح شی .

د درس محتوا باید سر بیره پر تخنیکي اړخونو د ټولنیزو ارز - ښتونو له نظره وڅیړل شی . دزده کړی سایکالوجی مونږ ته داراښی چی څنگه یو مطلب په آسانه طر یقه ، په ارزانه توگه ، په لږ وخت ، او موثر ډول زده کیدی شی او په دی پروسه کی څه ډول میکانیزم په کار لویږی . لیکن دا یوازی تخنیکي اړخ دی .

د درسی کتاب لیکونکی باید په دی هم وپوهیږی چی څه ډول مطا - لب په زده کولو اړ څیږی . دلته د درسی موادو حیاتی ارزښت تر څیړنی لاندی نیول کیری .

په دی اساس ، د رسالی ډیزاین داسی جوړ شوی دی چی لومړی د ټوبی په باره کی ، بیا د زده کړی ، داروا پوهنی په برخه کی اوورپسی د تدریس د هدفونو او میتود په باب معلومات وړاندی کیری .

لوسړی برخه

ژبه

د ژبې پېژندنه :

د ژبې پر موضوع باندې د بیلا بیلو پوهنو له لاری او مختلفو جهاټو څخه بحث کیدی شي .

سمیو نیک ، بشر پېژندنه (انټروپالوژي) ، ټولنیو هڼه (سوسیو - لوژي) ، فیزیو لوژي (د غړو ددندو پوهنه) ، او ژبپوهنه د ژبې د موضوع بیل بیل اړخونه مطاً له کوی . په دی وروستیو وختو کې د سیما نیک فلسفې (چې عمومی سینماتیک یې هم بولی) د ژبې په باره کې ژوری څیړنې پیل کړی دی . اوس به په لنډه توگه ژبه د مختلفو پوهنو او فلسفې له نظره وڅیړو :

د بشر پېژندنې (انټرو پالوژي) له نظره ژبه د ثقافت د انتقال عراده ده او له کلتور سره خورا نژدې اړیکې لری . د ځینو بشر پېژند - ونکو په پوهه ، ژبه او ثقافت دیوی سکی د وه مخونه دی .

هر ملیت خپلی کلتوری ځانګړی تیاوی د ژبی په وسیله څرګند وی او له همدی امله له یوی ژبی څخه وبللی ژبی ته دادبی آثارو اړونه (ترجمه) یو سخت اوستونزه وړ کار دی. په یو زیات شمیر مواردو کی د یوه ملیت متلونه ، ټوکی ټکالی ، طنزونه او کنایې ، ادبی ښکلا وی او نزا - کتونه په لفظی صنایعو کی انعکاس مومی چی په بله ژبه کی بیا هغه خونده او رنگ نه لری. سر بیره پردی ، په ژبه کی د یوه قوم ټولنیزه سایکا لوجی (احساسات، هیجانات خو یونه ، مفکوری ، انگیزی ، اړ - مانونه ، ارزښتونه ، او نوری ځانګړتیاوی) هم په یوه یا بله بڼه ځان څرګند وی . د مثال په توګه ، کله چی د (هوپی) قبیلې یومشر خپل زوی له ناوړه کار څخه منع کوی نو ور ته وایی : (داد هوپی لارنه ده!) په داسی مواردو کی جرمنی مشر وایی : ((زویه ، پر لیکه سم څه!)) او پښتون سپین زیری داسی وایی : ((ګوره زویه، چی شمله می ټیټه نه کسری)) او داسی نور .

د ټولنیو هنی له نظره ، ژبه یوه ټولنیزه پدیده ده چی د ګډو کار او تولید په ترڅ کی د ټولنیزو اړتیاوو د پوره کولو په منظور مینځ ته راغلی ده . د ټولنیو په عقیده ، ژبه د ټولنی محصول ده او د ژبی موجودیت له ټولنی څخه دباندی نشی تصور کیدی . البته په اوسنی عصر کی ، دبشر حقوق او انسانی عواطف هیچاته د دی اجازه نه ور کوی چی مثلا یوماشوم دی د تجربی په غرض له ټولنی څخه بیل کړی شی . اما په لرغونی تاریخ کی مونږ داسی مثالونه پیدا کولی شو چی ځینی ماشومان دی له خپلی ټولنی څخه په تجربید او انزوا محکوم شوی وی . دمصر د فرعونانو له وخت نه رانیولی دسکا ټلینده د (شپریم) جیمز تر وخته پوری داسی واقعی ډیسری لیدل شوی دی . په اوسنی عصر کی دوی مهمی پېښی چی د ژبی پرمساله باندی هم رڼا اچوی دیا - دولو وړ دی .

لومړی پېښه: په کال (۱۹۲۰) کی د هند په کومه سیمه کی یوی

پنجی د کور په شاو خوا کی کالی مینځل او دوی وپری لوبی یی آزادی
پراېنسی وی چی په ځنگله کی لوبی وکړی . په دی وخت کی یو لیوه
راغلی دی او دواړه نجونی یی خپل غار ته وپری دی . ډیره موده ورو -
سته دواړه نجونی دلیوه په غار کی وموندل شوی . یوه نجلی دوه کلنه
او بله اته کلنه وه . کوچنی نجلی چی (امیلا) نومیده پس له څومیا -
شتمو مړه شوه او دو همه نجلی (کمیلا) تر ۱۹۲۹ پوری ژوندی وه
د (کمیلا) دژوند جریان چی دډو لنپوهانو له خوا په دقیق ډول ثبت
شوی دی داخر گندوی چی د نو موپری نجلی په سلوک کی هیڅ ډول
انسانی خصو صیت او وصف نه لیدل کیده . (کمیلا) به په څلور بولی
تله ، د لیوه په شان آواز ونه به یی له خولی ایستل مگر خبری یی نشوی
کولی او نه د بل چا په خبرو یو هیده . نوموړی نجلی چی تر
روژنی لاندی و نیول شوه داجتماعی ژوند له نویو شرایطو سره یی پوره
توافق ونکړ . دی فقط یو څو ډیری ساده جملی زده کړی . دکالیسو
اغوستلو اود خوړلو د عادت په زده کولو یی چندانی مو فقیت په برخه
نشو .

دلته دا پوښتنه مینځ ته را ځی . ددی ماشوم د دماغ په جوړ بنسټ کی
چی کومه نیمگړ تیا هم نه وه ولی یی سمی خبری نشوی کولی ، او
ولی یی دانسان په شان سلوک نه کاره ؟ داسی بنکار ی چی گویا د
انسانی شعور د لر لو دپاره یوازی دسالم دماغ در لودل کفایت نه کوی
بلکه انسان باید په ټولنه کی ژوند وکړی څو دنورو انسانانو په شان
فکرو کړی اود دوی په شان خبری وکړی . اجتماعی شعور او ژبه له
ټولنی څخه دباندی وجود نه لری .

دا پېښه د ودی دسایکا لو چی یوه بله مهمه مساله هم توضیح
کوی او هغه داچی د زده کړی دپاره دسن څرنګوالی هم باید په نظر کی
ونیول شی . دځینو کارو د زده کولو دپاره یو ټاکلی مونگـــ
(سن) زیات اهمیت لری او که دهغه کار زده کړه ناوخته شروع شی
مښته نتیجه نه ور کوی .

له دی پېښې څخه بله مهمه نتیجه لاس ته راغی او هغه داچې ژبه غریزه نه ده بلکه له ټولني څخه زده کېږي .

دوهمه پېښه : دا واقعده امریکې په متحدو ایالتو نو کې پېښه شوی ده . یوه امریکایی نجلی چې په اصطلاح ، په نامشروع ډول دنیا ته راغلی وه د شپږو میاشتو په عمر داجتماعي دودونو او قیودو په جرم په یوه کوټه کې بندې شوه او هلته یې تر پنځو کلو پورې له انساني نړۍ نه لیرې دانزوا په توگه ژوند کاوه . د دی دپاره چې له لوږې او تندي څخه مړه نشي یو څه به دخو راك او څښاک په نامه ور کول کیده . داله نورو انسانانو نه جلا ساتل شوی وه او له هیچاسره یې تماس نه در لود . په ۱۹۳۸ کی د دی ((مجرم)) ماشوم د موجودیت له راز پرده پور ته شوه . ټولنیو هانو او ارواپوهانو د خپلو علمی څیړنو په منظور ددغه ماشوم ژوند ته پاملرنه وکړه . پوهانو پر نوموړې نجلی باندي د (انه Ana) نوم کینود . (انه) خبرې نشوی کولی دخارویو په شان به په څلور بو لوگرڅیده ، اود خپلو همنوعانو (یعنی نورو انسانانو) په مقابل کې یې هیڅ ډول عاطفي او احسا - ساتي عکس العمل نه ښوده .

(انه) چې تر (۱۹۴۲) کال پورې ژوندی وه په دی بریالی شو . چې ژبه او انساني سلوک زده کړي .

له دغو پور تنيو مثالونو څخه دا واقعیت په ښه توگه څرگند یري چې ژبه یوه ټولنیزه پدیده ده او داجتماعي مناسبا تو په ترڅ کې زده کېږي . همدا رنگه ددغو پېښو په رڼا کې دټولنیز شعور د پیدایښت ، منبع ، او ودې په هکله یو شمیر بوښتنو ته هم ځوا بوته تپیه شول اودا ثابت شوه چې انساني شعور له اجتماعي گډ ژوند څخه دباندی تشکل نشي کولی . البته پخو اعمومي ذهنیت داسی وچي دانسان شعور یواز ی یوه فزیکو لوژیکي موضوع ده چې د عمر له زیاتښت سره مستقیم لړیکي لری او په ټولنیزو مناسباتو

پوری اړه نه لری . د مثال په توګه ، په لرغونو اساطیرو کې یو شمیر ماشومان چې د مرغانو یا لیوانو له خوا روزل شوی د ی هغوی د پوره عقل او فراست خاوندان وو ، له ټولنی څخه د هغوی لیری والی د دوی د ټولنیز شعور د انکشاف په مورد کې هیڅ ډول اغیزه نه درلوده . اما تر څو واقعیتونو ثابتې کړه چې دغه ډول ذهنیت له حقایقو سره سمون نه خوری او د افسانه جوړ وونکو د خیال زیر نه دی . په نورمال حالت کې یعنی کله چې ماشوم په ټولنه کې لویږی د ده شعور (د ژبې د زده کړې په ګډون) له فزیکي ودې سره مستقیم اړیکې لری . یا په ساده ژبه څومره چې ماشوم لویږی هماغومره یې پوهه زیاتږی . لیکن که ماشوم له ټولنی څخه لیری وروزل شی او یوازې خوراک او څښاک ورکړ شی اجتماعي شعور یې انکشاف نه کوی . څرنگه چې ژبه د فکر د انتقال عراده ده نو ژبه هم نشی استعما لولی .

ژبه او فلسفه :

ژبه خو په اصل کې له معنا لرونکو آوازونو څخه جوړه شوی ده . دا چې معنا څه شی ده ، او څنگه یو انسان کولی شی خپل مقصد په الفاظو کې راو نغاړی او مقابل شخص ته یې ور انتقال کړی یوه فلسفي موضوع ده . مونږ تر اوسه په دقیق ډول نه پوهیږو چې مانزه یو فکر څنگه عکاسی کوی او معناله یوه شخص ته بل ته په څه ترتیب او میکا نیزم سره انتقال کوی . منطق چې د فلسفي څانګه ده هماغه د (نطق) له ریښې سره اړه لری ، د عربی ژبې د (لغت) لفظ هم دیونانی له (لوګوس) څخه اخیستل شوی دی . (لوګوس) او لوژی د (لوژیک - منطق) په ریښه پوری تړلی دی .

که څه هم د منطق او نطق تر مینځ له پخوا وختو څخه یوه منطقي رابطه موجوده وه خو په شلمه پیړۍ کې یوشمیر فیلسو فانو د ژبې پر تحلیل ډیر زور واچاوه . نن ورځ د اکثرو بورژوا فیلسو فانو په نظر

ژبه د فلسفې اساسی موضوع ده او یوزیات شمیر فلسفې مکتبو نه د ژبې د تحلیل پر محور را غځځیږي د دی کار عمده علت دادی چی د ساینس او ټکنالو چی دبی ساری پرمختگ په نتیجه کی یو شمیر بوزر وا ایدپالو جیستانو ته داسی ذهنیت پیدا شو چی گویانور نو د فلسفې نقش او ار زبیت پای ته رسیدلی دی . که کومه موضوع د ساینس له خوا حل نشی فلسفه یی هم نشی حل کولی . (د نیویاز- یتویزم) له نظره ، فلسفه باید خپله عنعنوی وظیفه پریردی او دځان د پاره بله نوی وظیفه وټاکي . د دی فلسفې پلویان وایی چی فلسفه به هیڅکله اساسی پوښتنو ته د ډاډور او قناعت بڅښو نکي ځواب ورنشی کړی ځکه هیڅوک دا خبره اثبات ته نشی رسولی چی جهان قدیم دی که حادث ، محدود دی که نامحدود ، په نهایت کی انکشاف کوی او که د فساد خواته درومی ، شعور مخکی دی که ماده ، اوداسی نور . د دوی په عقیده ، انسان نشی کولی د علم او تجربی له مخی دغو پوښتنو ته ځواب ور کړی او لازمه نه ده چی مونږ پر نه حل کیدونکو مسایلو باندي توقف وکړو . (نیو بازیتو یستان) توصیه کوی چی فلسفه باید هغه نظریی او پسر نسپیونه په ژوره توگه تحلیل کړی چی ساینس پوهان یی ورته وړاندي کوی او په دی تحلیل کی ژبه تر هرڅه لومړی او اساسی رول لوبوی د فلسفې دنقش په نفی کولو سره (نیویاز یتویستان) هڅه کوی چی کار گره طبقه او زیار ایستو نکي خلک له تیوریکي وسلی څخه بی برخي کړی . د دوی د فلسفې په ویا له کی چی کومی او به روا نی دی په نهایت کی دامیر یالیزم ژر- نده غځځوی .

سیمیو ټیک (semiotic) : سیمیو ټیک د نښو دسیستم مقا -
یسوی څیړنی ته ویل کیږی . په سیمیو ټیک کی له ساده نښو
جوړونی (signalisation) څخه نیولی تر طبیعی او علمی ژبو پوری
ټول سیستمونه مطالعه کیږی . د سیمیو ټیک علم په درو برخو ویشل
شوی دی : (۱) نحو (سنتکس) چی د نښو د سیستم داخلی جوړ -

نیمت (بی له دی چی وظیفه یی په نظر کی ونیوله شی) تر څیر نی لاندی نیسی، (۲) سیما نتيكس چی د معنا د شر گند ولو دوسیلي په توگه دنیمو پرسیستم باندی بحث کوی او (۳) پراگما تیکس چی د نیمو د سیستم (sign system) اود هغو داستعما لوونکو ترمینخ ډرپیکي په نظر کی نیسی. نحو داسی علم دی چی په یوه ټاکلی ژبه کی له کلمو څخه د جملو او عبارتونو د جوړولو بیلگی (نمونی) مطالعه کوی. سیما نتيك هغی پوهنی. ته ریل کیږی چی د کلمو او نورو ژبنيو شکلونو پر معنا او معنوی تغییرو نو باندی بحث کوی. پدی وروستیو وختو کی سیما نتيك د (عمومی سیما نتيك) تر عنوان لاندی دیوه فلسفی مکتب بڼه غوره کړی ده د (عمومی سیما نتيك) مؤسس (کور زیبسیکی) وایی چی سیما نتيك نه په ټوله معنا فلسفه ده، نه سایکالوجی، او نه منطق. دا یوه نوی موضوع ده چی د خلکو ترمینخ ډرپیکي مطالعه کوی او دانسان د عصبي سیستم داغیز ټاکی او موثری استفا دی دپاره اسا نتيك برابروی. (عمومی سیما نتيك) چی اوسن یی دامریکی په متحدو ایا لئونو کی زیات عمومیت او نفوذ پیدا کړی دی په حقیقت کی د ذهنی ایدیا لیزم یوه ځانگه ده چی د انسان او عینی واقعیت ترمینخ رابطه په غیر علمی توگه شرح کوی (عمومی سیما نتيك) ادعا کوی چی شیان په ټوله معنا نه پیژندل کیږی او ژبه نشی کولی چی مفاهیم په سمه توگه افاده کړی. د دی نظریی پلویان وایی چی د جگړو او نړی والو بحرا نونو د مینخ ته را تلو اصلي علت دادی چی اولسو نه او طبقی دیوبل په ژبه نه سره پوهیږی. که صحیح تفاهم مینخ ته راشی نوستو نزی او لانجی به حل شی. د (عمومی سیما نتيك) پلویان ژبی ته خاص اهمیت ورکوی او زیار یاسی چی طبقاتی تضادو نه د (سوء تفاهم) مرحلی ته رابنکته کړی.

یعنی د دوی په عقیده د طبقاتی تضادونو علت دادی چی استثمار -
درونیکی پانگه وال او کار گره طبقه دیو او بل په مطلب نه سره پو -

هیری . په داسی حال کی چی دا خبره بالکل بی اساسه او غیر علمی ده .

دعلمی نړی لیدله نظره دا خبره اثبات ته رسیدلی ده ترڅو پوری چی د تولید پروسا یلو خصوصی مالکیت اود فرد له خوا د فرد استثمار پای ته نهوی رسیدلی انتا گونیستی تضاد و نه نشی حل کیدی . د (عمومی سیما نټیک) پلویان فکر کوی چی د ژبی څخه موثره استفاده اود هغی ما هراڼه استعمال د ټولو ستونزو د حل کلی ده په داسی حال کی چی ژبه په دی برخه کی یوازی یو فرعی نقش لری . دپکتیا د خوست خلک په دغه خاص مورد کی یوبنه مثل لری او وایی : ((په جار جارمی بنمر نشی خو می گیده مړه نشی)) یعنی په جار او قر بان ویلوسره وژی گیده نه مریزی او پرابلم نه حل کیری .

د ((منطقی پاز یتویزم)) پلویان او همدا رنگه د «نیوپاز یتویزم» زیات شمیر نور پیروان ادعا کوی چی د ساینس په خلاف ، فلسفهد ترکیب (سنتز) په برخه کی مرسته نشی کولی اود هغی وظیفه یوازی تحلیللی ده . دا تحلیل په عمده توگه ژبني تحلیل دی او سیما نټیکي بڼه لری . د دوی په نظر ، فلسفه نوی معلومات نشی وړاندی کولی او له ترکیب څخه (چی د علمی تجربی زیننده دی) کار نشی اخیستلی . په دی ترتیب گورو چی په معاصره بورژوا نړی کی دساینس فلسفه پر ژبه او ژبني تحلیل باندی تکیه کوی .

د تحلیللی فلسفی پلویان چی زیاتره یی د امریکی په متحدوا یا - لتونو ، برتانیه ، سکا ندیناوی هیوادو ، فنلینډ ، استرلیا ، اتریش اود لویدیځی اروپا په نورو هیوادو کی پر میتودو لوژیکي څیړنو بوخت دی د فلسفی مسا یلو په تحلیل کی د ژبی نقش اساسی بولی . دوی د معرفتی (ایپستیمو لوژیکي) مسایلو د څیړلو پر ځای د ژبی د تحلیل وسیلی او مشخصی بڼی پلټی . په تحلیللی فلسفه کی د ننه دوه ډوله تمایلات لیدل کیری : (۱) ځینی زیار باسی چی د یوه ټاکلی منطقی جوړښت له موازینو سره سم مصنوعی ((بیلگه model)) ژبی جوړی کړی اود فورمول په بڼه یی راوی

په دی ډله کې منطقی امپریسیستان نوی پراگما نیستان ، او مستقل
انالیستان هم شامل دی . (۲) ځینې نور د اوسنیو طبیعي ژبو
تاریخ مطالعه کوی او ژبني فلسفه پرمخ بیایی .

د دی پور تئو یادو نو څخه مقصد دادی چی ژبه د فلسفی ،
سایکا لو جی ، انثرو پا لوجی ، فیزیو لوجی ، سوسیالوجی ، ژبپو-
هنی ، پیدا گوژی ، او نورو علوموله خوا دمختلفو هدفونو دپاره مطا-
له کېږی . ادبیات هم له ژبی څخه زیاته استفاده کوی .

څرنگه چی ژبه له ادب سره ډیره نژدی رابطه لری او ځینې
کسان پر دغو دواړو موضوعو عگانوباندی د مترادفو کلمو په توگه
بحث کوی نو ځکه دلته لازمه گڼله کېږی چی د ژبی او ادب تر مینځ
رابطه څه ناڅه وڅیرلشمی .

ژبه ا و ادب :

ځینې پوهان ادبیات ((ژبني هنر)) بولی . د دی خبری پوه معنا
داده چی ژبه دادب مینیم اود څر گندولو ذریعه ده . هماغسی چسی
موسیقی د آهنگو نو ، نقاشی درنگونو ، او نڅا د حرکتونو په
ذریعه ځان څرگند وی ادب د ژبی په واسطه تبلور پیدا کوی . اما د
دی خبری بله معنا داده چی د ژبی الفاظ دآهنگو نو ، رنگونو ، حر-
کتونو ، اود پلاستیک هنر د موادوپه نسبت زیات فعال دی او کله
کله د ((وسیلی)) له سرحد نه په هاخوا اوږی اود هدف بڼه غوره
کوی . د ژبی ټول الفاظ بیطرفه (نیو ټرال) ا و بی اثره نه دی .
ځینې الفاظ جادویی دی ، یو پس منظر یا پرداس لری ، دانسان پر
احساسا تو لوبی کوی ، له هغه څخه نذرانه اوحتی قر بانی غواړی .
کیدئ شی چی په ځینو مواردو کی دی رنگونه او حر کتو نه هم سمبو-
لیک بڼه غوره کړی لیکن په هیڅ صورت د لفظ مقام او مرتبی ته نه
رسېږی .

دلته زمونږ اصلی موضوع دلو مړی خبری پر محور را څرخېږی
یعنی دا چی ادب ژبه نه ده خو له ژبی څخه دیوی وسیلی په توگه

کار اخلی . هماغسی چی یو لا یقار کنیکت (معمار) دیوی بسکلی او پرتیمینی مانی د ودانولو د پاره له خستو ، تیزو او نورو موادو څخه کار اخلی شاعر ، چرا ماتیست ، اوادیب هم د ژبی له الفاظو او کلماتو څخه د بسکلی ادبی اثر د تخلیق دپاره استفاده کوی . طبعاً معمار زیار باسی چی دمانی دبنکلا دپاره ډیر بسکلی ، ظریف ، او قیمتسی مواد استعمال کوی . ادیب هم د خپل اثر دبنکو للو دپاره زړه وړونکی او تسخیر وو نکي الفاظانتخابوی . الفاظ باید دمضمون سره متناسب وی . په ادبی ژبه کی الفاظو ته داسی تاب ور کول کیږی چی دژوند او تحرك سپر غی تری پورته شی . له یوی خوا ادبی کلمی دیوه مرموز شیول (هاله) په واسطه احاطه شوی وی او له بلی خوا په داسی قرینه کی استعما لیږی چی که ممکنه وی بایدڅو اړخیزی معنا وی او ابعاد پیدا کړی . یو چا به ویل : «دځمکنی توت هغه دا نه چی په شمیرخ (آیس کریم) کی استعما لیږی له هغی دانی سره په خپل خوند کی ډیر توپیر لری چی به جلا توگه خوړل کیږی » په هغو ادبی آثارو کی چی اوس کلا سیک یعنی لومړی درجه او نه زپیدو - نکي آثار بلل کیږی ژبه ډیر عمده نقش لری . په دغو آثارو کی یو زیات شمیر یی پر فولکلور او افسانو باندی بنا شوی دی خو د ژبی په قدرت یی خپل عمر اوډ د کړی دی . سره له دی ، دا خبره باید داسی تفسیر نشی چی گو یاشکل له مضمون نه مخکی دی . دا څرگنده ده چی مضمون د شکل ټاکو نکي دی او فور مالیزم هیڅ کله پر ریالیزم باندی تفوق او برلاسی نشی در لودی خو په عین زمان کی باید شکل (په عمده توگه دیوه ادبی اثر ژبی) ته لږه بها ور نکړه شی . ادبی ژبه له عادی او دورځنی محاو وی له ژبی سره پوره او جوت توپیر لری . د ادبی ژبی مرتبه دافهام او تفهیم نه لوړه ده . ور ځنی عادی ژبه فقط د یو او بل د پوهولو او را پوهولو دپاره پکار یری خوادبی ژبه د یوه فنکار د ذهن زین نده ده اود یوی متاع حیثیت پیدا کوی .

سره له دی ، بنیای دا خبره به عقل ته ډیره نژدی وی که وویوچی

دعادی ژبی او ادبی ژبی ترمینځ توپیر. دنوعیت په لحاظ نه دی بلکه د درجی په لحاظ دی. دمثال په توگه، مونږ کولی شو چې یوه ساده جمله په مختلفو عبارتونو افاده کړو چې البته پر اوریدو نکو باندي ټولی جملی یو راز اغیزه نه لری. دالاندی جملی و گوری ۷ .

(۱) احمد مړ شو. (۲) احمد له فانی نړی نه سترگی پټی کړی . (۳) احمد په حق ورسید .

(۴) احمد وفات شو. (۵) احمد په ابدی خوب ویده شو. (۶) احمد له دنیا نه رخصت شو .

(۷) احمد په ابدی سفر ولاړ بیانه راځی . (۸) احمد له دنیا نه کپه وکړه . (۹) احمد له دنیا نه تیر شو. (۱۰) احمد له دارا لفنانه دارالبقا ته ولاړ . . . . او داسی نور .

دا هم باید ووایو که یوه جمله هر څو مړه رنگینه او په زړه پوری وی باید دحال له مقتضا سره سمه وویله شی او که بالعکس بی ځایه بی وخته، او په نامنا سبه غاړه (لحن) وویله شی نه یوازی دا چی خپل ارزښت له لاسه ور کوی بلکه دملنیو بڼه هم غوره کولی شی . ادبی ژبه، لکه مخکی مو چی وویل له کلتور او فرهنگ سره ډیرې نژدی اړیکې لری په داسی حال کی چی فور مالیزه شوی ژبی یاپه بل عبارت علمی ژبی تر ممکنی اندازی پوری د یوه ټاکلی فرهنگ له اغیزی څخه خلاصی او لیری دی .

دژبی دیدایښت په باب فرضی: دکلتوری بشر پیژندو نکو له څیړنو او گروپونو څخه څرگنده شوی ده چی هره ټولنه ځانته یوه ژبه لری . هره ټولنه که څه هم تمدن په ډیره ابتدايي مرحله کی وی دیو او بل دپوهولو دپاره له ژبی څخه استفاده کوی . حتی ځینی انټرو پالو جستان په دی برخه کی یوه افراطی نظریه وړاندی کوی او وایی چی دافادی د قوت او کیفیت له مخی دنړی هیڅ ژبه پر هغه بله ژبه تفوق نه لری. هره ژبه د دی جوگه. ده چی دویونکی مقصود په بڼه توگه افاده کړی اوله دی امله دنړی ټولی ژبی سره برابری او انډولی دی . ځواکتر ژبیو هان او ټولنیو هان له دی نظر سره مخالف دی . ددوی په عقیده، احتمال لری

چی یو ملیون کاله مخکی به انسانانو ژبه درلوده خوکه له دی تاریخ نه
لامخکی ولاړ شو تاریخی اسناد او یائی شونی د ژبی د موجودیت د
آبات په برخه کی له مونږ سره مرسته نشی کولی .

د ژبی د پیدایښت په باب عامو مادوه ډوله نظریې لیدل کیږی . لومړی
نظریه په دی ظاهری واقعیت او قشری پدیده باندی ولاړه ده چی ټولسی
بشری ټولنی ژبی لری او ژبه دبشر له پیدایښت سره یو ځای مینځ
ته راغلی ده . ځینی وایی چی ژبه غریزه ده خو دا نظریه هیڅ علمی
بنسټ نه لری . غریزه فطری (ذاتی) او جها نشموله (عمومی) وی ، په
داسی حال کی چی ژبه له ټولنی څخه زده کیږی . هر ماشوم د خپلی
مربوطی ټولنی ژبه زده کوی . که ژبه غریزه وای نو باید ټولو انسا -
تانو یوه ژبه درلودی او بی له استناد او ښوو تکی څخه یی په فطری توگه
خبری کولی شوی . د دوو هندی نجونو (امیلا) او (کمیلا) داستا ن
دغی نظریی ته خاتمه ورکړه . په همدی کتیگوری کی ځینی پوهان
په دی عقیده دی چی ژبه یوه آسمانی عطیه ده او لومړی انسان ته ورو -
ښودل شوه . خود دغو پوهانو په مینځ کی څو فرقی پیدا شوی . ځینو
په ویل چی ژبه انسانانو نه ده جوړه کړی بلکی له پخوا نه موجوده وه چی
د لومړی انسان د پیدایښت انتظار یی بوست او ده ته ور زده کړی شوه .
نور وایی چی ابوالبشر پخپله د ټولو شیانو دپاره - چی د ده په مخکی
تیریدل - نومونه او الفاظ وضع کړل یوی فرقی عقیده در لوده چی دغه
ژبه نیمگړی وه او وروسته بشپړه شوه په داسی حال کی چی د یوی
بلی فرقی په عقیده د ژبی ټول بنسټونه او جوړ بنسټونه په لومړی سر کی
بشپړ شوی وو . دغو نظریو وروسته یو څه تغییر وکړ . په اولسمه
میلادی پیړی کی د (Polygenesis) نظریه ډیره عامه شوه . دا نظریه
وایی چی ژبی په مختلفو سیمو کی ، په بیلو بیلو وختو ، او مختلفو نژاد -
ونو کی جلا جلا مینځ ته راغلی دی . سره له دی چی دا نظریه پیر وانهغه
فرضیه رد کړه چی ویل به یی لو مړی ژبه (Lingua Adamica) عبرانی
وه خو په عمومی ډول دوی د ژبی مبداء مافوق الطبیعی گڼله .
له اتلسمی پیړی راهیسی د علومو دانکشاف سره موازی دو هم ټیپ

نظریه مینخ ته راغله . د دی نظریسی عمده پرنسیپ دادی چی ژبه دافرادو یا کولکټیف اختراع ده . د دی نظریی تر ټولو خامه بڼه داسی وه چی ژبه دلرغونو قهرمانانو اختراع ده مگرداچی ولی ؟ ، چیرته ؟ او څنگه ؟ تر اوسه نه ده معلومه . ورپسی دآواز ونو دتقلید (Onomatopoeia) نظریه د روشنفکرانو په محفلونو کی باب شوه . د دی نظریی له مخی ژبه د حیواناتو د آواز ونو اود طبیعی آوازونو د تقلید په نتیجه کی مینخ ته راغلی ده . دمثال په توگه ، هغه وخت چی انسانانو به په گډه ښکار کاوه او یاد څنگله میوی به یی ټولولی دیوه څیرو ونکی حیوان (لکه زمری ، پړانگ او نورو) په لیدلو سره به یی دهماغه حیوان په شان آواز ونه له خوی ایستل او په دی وسیله به یی نور ملگری له خطر څخه خبرول . ددغو آوازونو د تکرار او اختصار په نتیجه کی قرار دادی ژبه رامینخ ته شوه . ورو ورو د (دال) او (مدلول) تر مینخ ضروری رابطه وشکیده اود قرار دادی سگنا لونو شمیر زیات شو . د دی نظریی یوه بله بڼه داده چی وایی ژبه د طبیعی آواز ونو د تقلید په نتیجه کی مینخ ته راغلی ده . دمثال په توگه په پښتو کی لا اوس هم په لسگونو کلمی شته چی د طبیعی آواز ونو څخه د تقلید په نتیجه کی وضوح شوی دی لکه : چرچرک ، (د دروازی) ټک ټک ، (د سپی) غپ غپ ، (د توپو) ډرهار ، (داوبو) شرهار ، (د پښو) تریا ، کپ کپ (خندل) ، بر بر (غزیدل) ، اخ و ټوخ ، ششنیدل (د بزی) سو ټول ، او داسی نور . دی نظریی ته په انگریزی ژبه کی د (bow—wow) تیوری وایی خوداکثر وژبپوهانو په عقیده ، دا فرضیه سمه نه ده ځکه چی په هره ژبه کی د داسی آواز ونو شمیر محدود اود گوتو په شمار دی . خود دی نظر پلویان وایی چی ښایی د ژبی جوړښت په دی ترتیب پیل شوی وی . دا حتمی نه ده چی همدغه پروسه دی پر ټولو مواردو باندی تطبیق شی .

همدی فرضیی ته ورته یوه بله تیوری شته چی دخولی ژستونه (Mouthgestures) په نامه یاد یزی . د دی نظریی پلویان وایی

کله چی انسان غواړي دمپيو ، لاسونوگوتو او نورو غړو په خو څولوسره
ځينی شيان او حالات تمثيل کړي په دې وخت کې خو له هم شونډو،
غابونو ، او ژبې په وسيله دنوموړوحرکتونو پيښی کوی او ځينی ژبني
آوازونه را باسی . دمثال په توگه، په انگریزی ژبه کې هغه کلمی چی د
غټ ، لوی ، پراخ او آرت مفهوم څرگند وی په اوږده واول راځی
لکه : high large, wide broad ار نور . همدا رنگه په انگریزی کې یو
شمیر تیره او څوکی لرونکی نومونه د (Spi) په آواز سره پیل
کیري لکه
Spire, spine spike spin Spindle
او له دې څخه ښکاري چی د (Spi) آواز دنری او څوکی لرونکی شی
مفهوم افاده کوی .

د ژبی دمبداعپه برخه کې یوشمیر نوری فرضیې هم شته چی د ټولو
یادونا ضروری نه بریښی . اوس به دیوی شیبی دپاره دژبی د منشاء پر
موضوع باندي د علمی نړی لیدله نظره بحث وکړو . مترقی جهانپيښی
دا خبره اثبات ته رسولی ده چی ژبه یوه ټولنیزه پدیده ده او د بشری
ژوند د تکامل په مسیر کې دگه کاراو تولید په پروسه کې مینځ ته
راغلي ده . ددی نظریې په اساس داوسنیو انسانانو ډیرو لرغو نو
نیکنو له نورو حیواناتو څخه دبدن دجوړېښت په لحاظ توپیر در لود او
هغه ا وچی دانسان د نیکه مخکینی پښی له وروستیو دوو پښو څخه
لڼای وی او په ولاړی به دریدلی شودی استعداد انسان ته د دی امکانات
ور په برخه کړل چی ځینی آلی استعمال کړی . د آلاتو او افزارو
استعمال په خپل وار سره دانسان ذهنی استعداد ته انکشاف ور کړ او
عقل یی تکامل وموند . په لومړی سر کې به د انسان نیکنو افزارلکه کانی
او لرگی کله کله او په تصادفی توگه استعمال لول خو څرنگه چی د افزارو
له استعمال لولو نه به یی همیشه منبتي او گتوری نتیجی تر لاسه
کولی دهغو استعمال دعادت سطحی ته پورته شو . د افزارو پرله پسې
استعمال دانسان د عصبي سیستم له بشپړولو سره مرسته وکړه . په
پای کې انسانان د گه کاراو متقابلواریکو په ترڅ کې داسی پراو ته
ورسیدل چی هرو مرو یی باید یو بل ته څخه ویلی وای . یاه بل عبارت

ژبه دطبیعی اړتیا او ټولنیزو شرايطو زېږنده ده. ژبه دسمبو لوند یوه سیستم په توگه دمعلولو ما تو دذخیره کولو، انتقالو، او په جریان کې اچولو وسیله وگرځیده. کوم الفاظ او کلمات چې د شیانو او پېښو دښودلو دپاره وضع شوی وو دوخت به تیر یو سره داصلي شیانو او پېښو په ځای کښینا ستل او خلکو به د هغو په مقابل کې کټ مټ لکه داصلي شیانو او پېښو غو ندي عکس العملونه څرگند ول. دمثال په توگه: کله چې به یوه تن چیغی کړی: ((زمری!)) اوریدو نکي به ددغه غږ په اوریدلو سره دغسی عکس العمل ښوده لکه په خپلو سترگو چې پی زمری لیدلی وی.

دا هم باید وویل شی چې د کلمو له لاری د واقعیت منعکسول یوازې انسانی خاصه ده. نور حیوانات ترڅو پوری چې پخپله له واقعیت سره مخامخ نشی او د هغو نښی نښانی مستقیما احساس نه کړی نشی کولی د وینا او غږونو په واسطه د واقعیت یا انگیزی په مقابل کې له ځانه عکس العمل ونښی. البته، په ځینو استثنايي حالاتو کې به روزل شوی حیوانان لکه سپی، چرگی، او څاروی دمشروط انعکاس له لاری دآوازونو په مقابل کې عکس العمل یاغبرگون ورو ښی لکه د پاولوف سپی به چې د زنگ له اوریدلو سره له خپلی خولی څخه ناری تویولی. لیکن په عمومي ډول دغسی موارد د یوی کلیي ځای نه ښی. ژبه د انسان یوه ممتازه خاصه ده او له عمدي امله پخوا نیو منطق پوهانو حق درلود چې انسان یی د ((ناطق حیوان)) په توگه تعریف کړی دی. د «ناطق حیوان» څخه د هغو مسرادر زیاتره منطقی حیوان و ځکه چې نطق او منطق په لغوی لحاظ یو له بله کوم توپیر نه لری. دلغت پوهانو په عقیده (منطق) میمی مصدر دی چې د نطق په معنا راځی. دمحمد هوتک په نظر، د (کرمن) تاج هماغه د نطق تاج دی چې لوی څښتن انسان ته ور په برخه کړی دی او په دی وسیله یی له نورو حیواناتو څخه امتیاز ورکړی دی.

ژبه په حقیقت کې د فکر د موجودیت اود هغه د څرگندیدنی بڼه ده. یاپه بله ژبه، ژبه هماغه دانسان شعور دی چې به کلماتو کی نغښتل شوی دی.

دژبې ماهیت: ژبه د فزیکې طبیعت یو رمزی سیستم دی چی د بشري فعالیت په جریان کی دپو هولو او خبرولودنده تر سره کوی کیدی شی چی ژبه طبیعی او همدارنگه مصنوعی وی .

طبیعی ژبه هغه ژبه ده چی په ور ځنیو معمولی چارو کی تری کار اخیستل کیږی اود خلکو تر مینځ دپوبل دپوهولو دپاره دیوی وسیلی په توگه استعمالیږی . مصنوعی ژبه دځینو خاصو اړتیاو زیږ نده ده او معمولا د علمی او تخنیکي مقاصدو دپاره پکا ریږی لکه دریا- ضی سمبولو نه ، دیلابیلو سگنا لونو سیستمو نه ، د فزیکي فر- ضیو ژبه او نور . دمثال په توگه، په دی لاندو فرمول کی د اتومنی فزیک یوه ډیره مهمه نظریه نغښتل شوی ده :

$$E=MC^2$$

ژبه یوه ټولنیزه پدیده ده چی داجتماعی تولید دانکشاف په مسیر کی مینځ ته راغلی او دبشري فعالیت د تنظیمولو یوه اغیز ناکه وسیله ده . که څه هم ژبه دټو لنیز تولید په پروسه کی د یسوی اړتیا په توگه ایجاد شوی ده او دتولیدی قوتونو له پر مختیا سره یی یوځای پراختیا موندلی ده خو هغی ته نه زیر بناویل کیدی شی او نه روښنا . ژبه د فکر د موجودیت اودهغه څرگند ولو بنه ده . خو په عین وخت کی باید دا هم وویل شی چی ژبه دشعور په شکل او جوړښت کی هم ستر نقش لری . شعور له ژبې نه د باندی وجود نه لری او نه یی در لودلی شی . ژبه د بشري پوهی د ذخیری اود فرهنگ دسا - تنی او انتقال ډیره مهمه او عمده وسیله ده . ژبه انسان ته د مجرد تفکر زمینه برابروی او له تعمیم generalisation سره مرسته کوی . که څه هم ژبه د فکر دانتقال عراده ده خو ددی معنادانه ده چی ژبه او فکر دی دواړه سره یوشی وگڼل شی . ژبه له فکر نه یوه نسبی خپلوا کی هم لری اوځانته جلا قوانین تعقیبوی چی د فکر له هغو سره جوړ توپیرلری .

ژبه د خلاقه قوی په توگه :هماغسی چی انسانی تفکر یو

میخانیکی عمل نه دی او په خپل وار بیرته محیط باندی عمل کوی ژبه هم صرف میخانیکی نه ده بلکه دیوه ابداعی او تخلیقی صفت خاونده ده .

هغه کسان چی ژبه یسوازی دوا قعیتونو هینداره گڼی د خرافاتو دالبات دپاره هم دلایل ترا شلسی شی د مثال په ډول ، دوی وا یی که «عنقا» وجود نه در لودای نودغه نوم څنگه پخپل سر پیدا شو ؟ دوی غواړی چی د «عنقا» له نوم نه د هغی موجودیت استنباط کړی . که دغه دلیل درست وی نو د لر غونی یونان اساطیر هم باید په پتو سترگو قبول کړو . مثلاً په دی اساس سنتور centaur چی نیم آس او نیم انسان و ، سفینکس (یاد مصریانو ابوالهول) چی سریی دانسان او تنه یی دزمری وه باید په رښتیا وجود ولری او یا یی وجود درلودلی وی .

دا مثالونه مود دی دپاره راوړل چی ځینی تشس په نامه فیلسو فان زیار باسی وا قعیتونه پرا لفاظواو نومونو ختم کړی په داسی حال کی چی ذهنی خیالونه او ایډیا یی لیستی تصور رو نه خامخا د هغوی دآفاقی او عینی موجودیت دلیل نشی کیدی . تاسو به لیدلی وی چی ځینی عوام غولونکی یولر بی معنا او مهمل الفاظ له خولی وباسی اووایی چی داپلانی ژبه ده او یادغه الفاظ ځینی خاصی معناوی افاده کوی . البته هر څوک کولی شی مهمل الفاظ جوړ کړی او ناخبره خلک وغولوی . مونږ کولی شوله محیطی موادو څخه په خپلو ذهنونو گڼی د تجرید او تعمیم په مرسته عجیبه شانته خیالی نقشو نه جوړ کړی و (لکه ایټالوی دانته چی په ربانسی کمیدی کی داکار کړی دی) بی له دی چی دغه نقش دی بهرنی وجودولری (دگولیور سفر یی یوبل ښه مثال دی .) دانسان شعور پاسیف او ماشینی نه دی بلکه اکتیف او فعال دی مگر د دی فعالیت اوخلاقیت حدود او شرایط له پخوانه ټاکل شوی دی او په خالیگاه کی تشکل نشی کولی . زمونږ دهن دتجرید او تعمیم ملکات له زمان او مکان څخه بیخی نشی بی نیسازه کیدی . هغه سویډنی شاعر څه ښه ویلی دی :

زمان او مکان

یو نا محدود زندان دی

په دی ډول ، نننی علمی نظریات له یوی خوا میخانیکي ماټریا لیزم
 اوله بلې خوا د ایډیا لیزم مختلف غیر علمی شکلو ته تردید وی . ژبه
 یوازې مادی شیان نه بلکه ذهني حالتونه هم شرح کوی . د ذهني
 حالاتو تعریف او توصیف ډیرگران کاردی په تیره بیا هغه چي له خوند
 رنگ او کیف سره اړه لری .

له همدی امله کله چی ژبه د کم له معقولي څخه د کیف ومقولي ته
 تیریدی اود محسو ساتول ه میډیوم نه دمقو لاتو ساحی ته ور ننسو .
 زی دابهام په غبار کی پیچل کیږی او په ښکاره ډول ځان ونورو ته
 نشی څرگند ولی .

د ژبی سمبولیک خاصیت انسان ته د دی امکان ور کوی چی خپلی
 اړتیاوی د واسطی په استعمال سره پوره کړی . دانسان دامتیاز
 مهم رمز همدغه د(واسطی)استعمال دی . دا بیله خبره ده چی ځینی
 واسطی ښی او ځینی ښی دی خو پخپله د واسطی موجودیت د تفوق
 او برتری ښه ده .

ژبه نه یوازې واسطه ده بلکه دوسایطو له ایجاد او اختراع سره
 هم پوره مرسته کوی . را ځی دا خبره لږه وسکنه یو(وڅپیو) . د مثال
 په توگه ، کله چی د کونډی نازولی پیشو مستی ووینی کونښن کوی
 مستقیما مستو ته ځان ورور سوی او ویی څتی . دا نشی کولی چی د
 کورله میرمنی څخه غوښتنه وکړی لیکن د کونډی نازولی لور له مور
 څخه غوښتنه کولی شی چی مستی ور ته راوړی او حتی کولی شی
 خپلی مور ته وواپی چی تر بستری پوری یی ور ته راوړی . د پیشو
 فارمول داسی دی :

انگیزه   عکس العمل   دنجلی فارمول داسی دی :

انگیزه غوښتنه (ژبه) عکس العمل یعنی په لومړی صورت کی انگیزی
 ته باید مستقیما ځواب ورکړی شی یا په بله ژبه ، پیشو باید پخپله
 خپله غوښتنه ترسره کړی خو په دوهم صورت کی نجلی له واسطی
 (یعنی ژبی) څخه کار اخلی او خپل کار د بل په مرسته سر ته

ژبه د ژبپو هانو په نظر کی:

د ژبې یو ساده شانته تعریف داسی دی: ((هغه ټولنی کلمی او جملی چی خلک یی د یو بل د یو هولو دپاره استعما لوی، ژبه بلل کیږی.)) دغه تعریف د ژبپوهانده ژب خپرونکی، او ژب ښوونکی دپاره د قناعت وړ نه دی. د دی تعریف ستره نیمگړی تیا داده چی دلته یو مجهول دبل مجهول په واسطه تعریف شوی دی. (د وېسټر) انگلیسی قلموس وایی چی ژبه ((د اوریدو وړ څرگنده انسانی ویناده چی د ژبې او مر بو طو غریزو غړوپه واسطه صادر کیږی)) دا تعریف په انسانی فعالیت او آواز پوری منحصر شوی دی: یعنی حیوانان ژبه نه لری او په لاسونو، پښو او نورو غړو بانندی اشرف هم ژبه نشی گڼل کیږی. یوبل تعریف وایی: ((هره وسیله صوتی وی. که بل څه چی فکرونه او احساسات ښودلی او نقلولی شی ژبه بلل کیږی.)) په دی وروستی تعریف کی د تندی تریو والی، موسکا، په لاس او سر اشاره کول هم د ژبې په قلمرو کی داخل کیږی. همدا رنگه د دی تعریف له مخی د ماشوم ژبا چی د غذا دغوښتلو دپاره وی او د سپی غیاچی د دروازی د خلاصولو په هیله یی پر چا اوروی ژبه بللی شو. لیکن اوسنی ژبپو هان دغه تعریف نه منی او دوی اکثر په دی عقیده دی چی له انسان نه پرته نور حیوانات ژبه نه لری. په دی کی شک نشته چی مچی د مخصوصی نخا په ذریعه کولی شی خپلو همنو عانوته د گلانو ځای او دهغو لوری لودن وروښی او حتی د فاصلی په باب یی هم معلومات ورکړی خو سره له دی ژبپو هان دی ته نه دی تیار چی دمچیو نخا ژبه وبولی. په نومر نیو فلمونو کی د (پانتومیم) په ذریعه د سینما ماهرو لوبغاړو ځینی دا - ستانونه تمثیلولی شول خو بیا هم نوموړی فلمونه گونگ وبلل شول اوسنی ژبپو هان په دی نظریه دی چی د ژبې یومهم خصوصیت دا دی چی باید ژبنی فعالیتونه د آواز په بیه له انسانی غریز سیستم یا جهاز (ژبې، شونډی او حنجری) څخه راووزی. ددوی په عقیده د ژبې ځینی مهم خصوصیات دا دی:

۱- ژبه رمزی (سمبولیک) ده چی په عمومی ډول له خپل مدلول سره کوم منطقی او ضروری اړیکې نه لری اود وخت په تیریدو سره نوموړی رمز ونه (سمبولونه) هم تغییر کوی .

۲- ژبه سیستماتیک ده او په همدی دلیل دښودلو او زده کولو وړ ده . ژبی په عمومی ډول ځانته ټاکلی قواعد لری که څه هم چی د یوی ژبی قاعده د بلې ژبی له هغی سره په ټوله معنا یو شاتنه نه ده .

۳- ژبه بشری ده اود حیوانا ټوله ((ژبی)) سره جوت توپیر لری .

۴- ژبه یوه ټولنیزه پدیده ده چی دهغی په واسطه د ټولنی ترمینځ یوډول اجتماعی مناسبات مینځ ته راځی .

۵- ژبه غریزه نه ده بلکی له ټولنی څخه زده کیږی . که ژبه غریزه وای نو په ټوله بشری ټولنه کی به فقط یوه ژبه وای او زده کړی ته به یی هم ضرورت نه پاتی کیده .

۶- ژبه د فکر د انتقال وسیله ده خو په عین زمان کی یوه نسبی خپلواکی هم لری .

لنډیز : ژبه د آواز ونو یو عمومی سیستم دی چی د ټولنی له خواد یو بل د پوهولو دپاره وضع شوی اود انسان په مخصوص صوتی جهاز پوری اړه لری .

ژب ښوونه او ژبپوهنه :

تر ډیره وخته پوری داکثرو خلکو دا خیال وچی دساینس پوه وظیفه دانه ده چی د ارزښت مساله له علم سره گډه کړی بلکی ویل به یی چی دا د ارزښت پیژندنی axiology او مخصوصا دا خلاقیاتو او سیاست کار دی چی دساینس گټور اوزیا نم اړخونه سره جلا کړی . ددوی په عقیده ، ساینس پوهان اړیکنا لوجیستان فقط د علم او تخنیک له پرمخ بیولو سره علاقه لری او داپه دوی پوری هیڅ اړه نه لری چی دهغوی له کشفیاتو او اختر اعاتو څخه څه ډول استفاده کیږی . د مثال په توگه ، دوی اتومی بمونه جوړوی مگر په هیرو شینا او نا -

گاساکی باندی د دغو بمونو په استعمال لولو کی خپل ځانونه مقصر نه بولی .

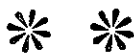
لیکن اوسنی منطق دا خبره نه منی او وایی که علم بی طرفه دی عالم باید بی غرضه او بی طرفه نه وی . ساینس پوه ته بنیایي چی د خپلو څیړنو په ترڅ کی له خپل وجدان سره هم سلا او مشوره وکړی او بشری سوله او نیکمرغی په نظر کی وساتی .

دا پورتنی مقدماتی خبری د ژب ښوونې او ژبپوهنې په مورد کی هم صدق کوی . په دی معنا چی ژبپوهنه زیاتره تشریحی بڼه لری خو ژب ښوونه باید تجویزی او توصیوی بڼه غوره کړی . ژبپوهنه دارزښت مساله یوی خوا ته کوی او یوازی د ژبی اوسنی او موجوده بڼه تر څیړنی لاندی نیسی . آیا د ژبی ښوونکی باید د ((بازار او کوشی)) ژبه کت مې استعمال کړی؟ آیا د ژبی ښوونکی یوازی ((استعمال)) دمعیار په توگه قبلوی او که دمختلفو استعمالونو، تر مینځ دانتخاب حق هم لری :

د ژب ښوونکی کار د ژبپوهاند له کار سره توپیر لری . ژب ښوونکی باید د ژبی چسان شوی او تصفیه شوی برخی زده کوو نکوته ورونیی . دلته مونږ دیو ډول اشتباه مخه نیسو او هغه دا چی د ژبی تصفیه شوی شکلونه هرو مرو دامعنا لری چی گویا نور مروج او مستعمل شکلونه غلط او ناسم دی . په داسی حال کی چی مثلا مونږ د (حقله) پر ځای (باب ، باره ، برخه) استعمال لولی شو او دغو وروستیو الفاظو ته د «حقله» په نسبت ترجیح هم ور کوو دانه وایو چی (حقله) صحیح نه ده او غلطه ده . دا فیصله ځینی لیکوال په لغوی منطق باندی کوی او وایی چی د (په حقله) ترکیب ناسم دی مگر په ژبه کی مخصوصا په دی وروستیو وختو کی - د لغوی منطق په ځای (استعمال) ته زیات وزن ورکول کیږی . همدا چی یوه کلمه یا ترکیب په ټولنه کی عمو میت پیدا کړی او د خلکو په خولو کی جاری شی بیانو پر هغه باندی د غلط حکم کول پخپله یو غلط حکم

دی ځکه چی ژبه د ټولنی له خوا جوړېږی او تغییر ور کول کېږی .
لیکن د ژبی ښوونکی کولی شی چی د سخیفو او مبتدلو عبارتونو
له راوړلو څخه ډډه وکړی .

داد درسی کتاب د مولف او د ژبی دښوونکی وظیفه ده چی د
فصیحو کلمو او بلیغی وینا خصوصاً صیغات و پیژنی او زده کوونکو ته یی
وروشیی په داسی حال کی چی ژبو هاند د محلی لهجو له ثبتولو
سره غلاقه لری د ژبی ښوونکی باید معیاری ژبی ته پاملرنه وکړی او
د تدریس دپاره یی د معیار په توگه ومنی پخوا له دی چی د ژب ښوونو
نی مسالی په مفصله توگه وخیږ ویو خو خبری به د زده کړی د سا -
یکالوجی په باره کی هم وکړو ځکه چی د تدریس او ښوونی موضوع
د زده کړی له سا یکا لو چی سره نه شلیدونکی اړیکی لری

دو همه برخه:

د زده کړې اروا پوهنه

د ژبې ښوونه او تدریس پخپله یو علم دی اوله دی امله ښوونکي ته پکار دی چې د زده کړې دسایکا-لوجی (اروا پوهنې) له اصولو او پرنسپیمونو سره آشنا شي او له هغو څخه دښوونې او روزنې په چارو کې گټه واخلي. پخوا له دی چې ښوونکي په تدریس پیل کوي باید دغه لاندې پوښتنې یې لپاره ځان سره حل کړي وی: (۱) دڅه شي درس ور کوي؟ (۲) څنګه درس ور کوي؟ (۳) چاته درس ور کوي؟ (۴) څومره موفق دی؟

دلومړي پوښتنې حل د ښوونې او روزنې په فلسفه پورې اړه لري دښوونې او روزنې فلسفه د زده-کوونکو دپاره هدفونه او ارزښتونه ټاکي او تعلیمي نصاب له هغو سره عیار وي. په هره تاریخي دوره کې فیلسوفانو د خپل وخت داجتماعي اقتصادي جوړښت له غوښتنې سره سم په تعلیمي هدفونو او ارزښتونو باندې په سیستماتیک ډول سره کار کړی دی او د هغو په رټاکي یې تعلیمي نصابونه او پروګرامونه طرح کړي دي. ددغویلسوفانو په ډله کې ځیني داسې کسان هم وو چې د خپل وخت ارزښتونو ته یې په انتقادي نظر کتل او کو-

بېنېس يې کاوه چې مترقي افکسازخپاره کړې خو په عمومي ډول د
ښوونې او روزنې فيلسو فان د حاکمې طبقې په خدمت کې وو او د
محافظه کارې خوا ته يې تمایل درلود. د دې دپاره چې له خپلې
اصلي موضوع څخه ليرې نشود دوه به ووايو چې د مړيې ساتنې
په اجتماعي - اقتصادي فورما سيون کې مينځي او مړيو نه زده کړې
څخه محروم شوي وو ځکه چې باارانو (برده دارانو) به هغوی
د «ناطق ابزار» په نوم يا ډول او د انسانانو په نوع کې يې نه شميرل
ديونان نامتو فيلسوف (ارستو) به ويل چې مړيو نه په فطري ډول
مړيو نه پيدا شوي دي. نن ورځ دا خبره پوره عجيبه ښکاري او هغه
هم د پوه ستر مفکر له خوا، خو متأسفانه چې دا د هغه وخت عمومي
ذهنيت و. (ارستو) به ويل چې مړيو نه د فزيکي چارو د اجرا کولو
دپاره پيدا شوي دي هغوی ته فقط بايد دوه مړيو نه پخوا وښوول شي
چې بدنې کارونه په ښه توگه سرته ورسوي خو هغوی له دې نه زيات
زده کړې استعداد نه لري.

څرنگه چې په لرغوني يونان او روم کې فزيکي کارونو ته په سپکه
سترگه کتل کيدل او ويل به يې چې فزيکي کارو نه د مادي اړتيا ورسره اړه
لري نو آزاد خلک بايد آزادي پوهني (ليبرال فنون) زده کړې. په
نتيجه کې داسې افکار مينځ ته راغلل چې: تر ټولو ښه علم هغه
دي چې مادي گټه يې لږه وي لکه متافزيک، منطق او د فلسفې ځينې
نورې څانگې. آزاد انسان بايد فزيکي کارونه کړي ځکه چې دا د
غلامانو وظيفه ده. د همدې ذهنيت په نتيجه کې مجرد و عقلي پوهنو ته
زياته پاملرنه وشوه او تجربې ته په سپک نظر کتل کيده. (فرا نسس -
بيکن) په يوه مشهوره قصه کې ليکي چې څنگه پخوا نيو علما وود
آسن د غاښونو د معلو مولو د پاره شپه او ورځ کتابونه مطالعه کول
او له دې څخه يې کرکه کوله چې د آسن خوله خلاصه کړي او غا -
ښونه يې وشميري.

د فيوډا ليزم په تاريخي دوره کې هم علم د کليسا او فيوډالانو په
انحصار کې و. که له منځني يا بې برخې طبقې څخه به يو څوک د علم

حاوند شونو هغه به یاد حکومت دپاره میر زایی کوله او یابه درو -
حایونو په قشر کی شاملیده . دعلومو دانکشاف په لحاظ ، فیوچر-
لیزم تیاره دوره وه او بیچایسه تعصبو نوموقع نه ور کوله چی د فکر
دآزادی مشال ولگیری . په عمومی ډول ، تعلیمی نصاب له حیا تی
اپتیاوو څخه لیری شوی و اوحتی دنیوی معاملو په باره کی خبری یی
بدمت باله . بدیع او غریب افکاراودعنعنی له چوکاټ نه دباندی خبری
او نویستونه بهله سختو سزا گانوسره مخامخ کیدل . چادو مړه قدری
هم نشوی ویلی چی ((منځکه گرځی))

په دغه زمانه کی د علم دانکشاف دپاره مبارزه له قربانیو ، سپکاویو
و ډنډرو او غندنوسره ملگری وه .

د کپیټا لیزم په لومړی مرحله کی چی لا امیر یا لیستی انحصارات
مینځ ته نه وورا غلی د صنعت له ترقی سره علم هم انکشاف وکړ او
د تجارت آزادی د فکر او بیاند آزادی دپاره هم لاره خلاصه کړه .

په دی دوره کی علوم او فنون د سرمایی په خدمت کی ولویدل اود
زده کړی د پرو گرا مونو اساسی هدف دداسی لارو چارو لټونه وه چی د

پانگی له زیاتولو سره مرسته وکړی په لویدیځه صنعتی نړی کی د
پرا گما تیزم فلسفه وغور یده چی عمده اصل یی دا دی : ((د حقایقو

په موندلو باندی وخت مه ضایع کوی . مهمه خبره داده چی له مو-
جوده وضعی څخه د خپل ځان په گټه کار واخلي . حقیقت هغه شی

دی چی په عمل کی ستاسی په درد وخوری .)) البته نن ورځ
په پانگوالی کی د بنوونی اوروزنی د فلسفو شمیر ډیر زیات دی چی نه

یی دلته تفصیل ځائیږی اونه لنډیز خو عمده اصل یی د داسی انسان
روزنه ده چی دپانگوا لی دنظام له بایبیت سره مرسته وکړی .

دوهمه پوښتنه او وز پسی نوری پوښتنی د زده کړی له سایکا -
لوجی او پیدا گوژیکی موضو عا توسره اړه لری .

لومړی به وگورو چی سایکالوجی (اروا پوهنه) څه شی ته وایی او
بیا به د زده کړی سایکا لوجی په یوڅه تفصیل سره شرح کړو .

دسایکا لوجی (پسیکو لوجی) لغت له دوو یونانی کلمو څخه جوړ شوی دی. (پسیکو Psycho) یا (پسیکی Psyche) روح یا نفس ته ویل کیږي او (لوګیة Logia) د پوهنی په معناده په دی اساس ، پسیکو لوګیة (چې په عربي یې علم الروح ، په دری کې یې روحيات یا روانشناسي په روسی کې یې پسیخو لوګیة ، په انگریزی کې یې سايکا لوجی ، په فرانسوی کې یې پسیکو لوجی بولي) داروا پوهنی په معنا راځي . ځینی پستانه لیکوال په دی گومان چې (اروا) بهد عربي ژبې د (ارواح) معنی شکل وی د اروا پوهنی په ځای (ساه پوهنی) ته ترجیح ور کوي په داسی حال کې چې (اروا) ددری ژبې د (روان) په شان آریایي رېښه لري .

دنو نسبی پیړی تر وروستیو وختو پوری اروا پوهنی د فلسفی دیوی څانګې په حیث دروح یسنافسن د څرنګوالی په باره کې بحث کاوه . داسی ښکاري چې حتی په لرغونو ټولنو کې هم دروح مفکوره موجوده وه خو په هغه وخت کې روح (دسیوری ، وینی ، او ساه په شان) یومادی شی تصور کیده. دزمانی په تیریدو سره روح یو غیر مادی څیز وګڼل شو . سره له دی روح یوه معضله وه چې چانشوی کولی دهغه اصلی ماهیت وپيژنی څرنګه چې د روح موضوع مستقما دانسان له ژوند او مړینې سره اړه در لوده اولری یې نو ځکه د حکماو روحانیونو او پوهانو له خوا پدی برخه کې زیات بحثونه شوی دی . دمړیې توب په نظام کې دا عقیده عامه شوه چې روح له بدن نه مستقل دی او د دواړو تر مینځ اتحاد یوازی یوه موقتی پدیده ده . دیونان ستر فیلسوف (اپلاتون) دروح په باره کې یوه داسی نظر په وړاندې کړه چې د زده کړې په سايکا لوجی کې یې زیات نفوذ وکړ ده روح یوه ابدی ایله یا (مشل) وګاڼه او ویی ویل چې دانسان روح په ابتدا کې په هر شی پوهیده او انسان کولی شی د ریاضت او تامل له لاری بیرته خپل هیر کړی معلومات را په یاد کړی . په دی اساس زده کړه تداعی ده او په دی برخه کې له تجربی څخه د تامل برخه زیاته ده .

ترنو نسیمی پیپی پوری سایکا لوجی د فلسفی یوه څانگه گڼل کیده په (۱۸۷۹) ع کی آلمانی پوه (ویلملم وونت) دلا ییز یگ په پوهنتون کی د اروا پوهنی موسسه و پرانیستله اود شعور د تحلیل او مطالعی دپاره یی له تجر بی میتود څخه کار واخیست .

په شلمه پیپی کی د سایکا لوجی مختلف مکتبو نه (لکه بیپیویریزم دگیشتمالت اروا پوهنه ، فرویدیزم او نور) مینځ ته راغلل چی اکثری ایویا لیستی یا میخانیکي وو . دامریکی په متحدو ایالاتونو کی د (بیپیویریزم) یعنی د سلوک داصالت تمایل ډیر قوی شو . که څه هم د سلوک داصالت پلویان ادعا کوی چی د دوی فرضیې پر علمی موازینو برابرې دی او ټولی نظریې یی د تجربی میتود په اساس را ایستلی دی خو د دوی اروا پوهنه میخانیکي بڼه لری . په شو روی اتحاد کی د مارکسیستی لیننیستی د معرفت د تیوری په رڼا کی اروا پوهنه دیوه علم په توگه مینځ ته راغله . د دی اروا پوهنی طبیعی علمی بنسټ د (سچینوف) دانعکا سانو تیوری ده چی (پاولوف) هغی ته زیات انکشاف ور کړ .

دسلوک داصالت پلویان وایی چی اروا پوهنه دسلوک علم دی . د سلوک داصالت (بیپیویریزم Behaviourism) فلسفی بنسټ پراگما تیزم دی . په (۱۹۱۳) ع کی (واټسن) امریکایی پوه د (ادوارډ تارن ډایک) له تجر بو څخه په استفادی سره د (بیپیویریزم) بنسټ کښینود .

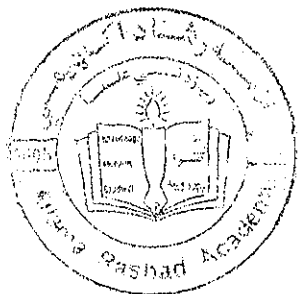
د دی مکتب پلویان اروایی بدیدی په میخانیکي توگه دارگا نیزم په عکس العمل (reaction) پوری منحصر وی . (بیپیویریزم) دسلوک او شعور تر مینځ تو پیرته کوی . دوی وایی څرنکه چی شعور هم دروخ په شان دپیژندلو وړ نه دی اوتر تجربی لاندی نه راځی نو هغه څه چی مونږ یی کولای شو داده چی دژوندی ارگا نیزم سلوک (رفتار) پاکړه وړه) وڅیړو . د دغه اروا یی مکتب پلویان زیاتره په حیواناتو ، مرغیو او انسانانو کی د (محرك یا منبه) او (خواب عکس) -

العمل) مختلف شکلو نه مطا لعه کوی . هڅوو نکي (انگیزه) او
ځواب (عکس العمل) د دی اروا بوهنی عمده پرنسیپ دی .
دمثال په توگه ، ماهی په قفس کې اینډول کیری . پیشو زیار -
باسی چی د ماهی غوښه و خو ری لیکن د قفس دروازه تپلی ده او
پیشو نشی کولی چی هغه پرانیزی له ډیرو هلو ځلو نه وروسته پیشو
په تصادفی توگه هغه تار کشوی چی د قفس د دروازی له خلاصولو
سره مرسته کوی . دروازه پرا نیستل کیری او پیشو د ماهی
غوښه خوری . دغه تجربه بیاییا تکرار یری . پیشو له یو یا دوو -
وارو څخه وروسته په دی پوهیږی چی په اصطلاح ((چل یی په تسمه
کې دی)) ، هر وار چی تار راکش شمی د قفس دروازه خلا صیږی .
د دی په عکس ، که وغواړو چی پیشو دغه زده کړه له یاده وباسی
نو داسی چل کوو چی دا ځل دتاریه کشو لو سره د قفس دروازه نه
خلا صیږی بلکه د دی په خلاف ، پیشو د بریننا له ټکان سره مخا -
مخ کیری . که وروستی تجربه څوواره تکرار شی پیشو جرأت نشی
کولی چی تار راکش کړی او په نتیجه کې خپل زده کړی خوی
هیروی . له دی څخه داهم معلو میږی چی دپښتو دامتل : ((زده -
کړی خوی په مرگ هیریږی)) په عامی لحاظ د تامل وړ دی .
د (بیسویو یریزم) له نظر ه ، زده کړه دارگا نیزم دمشـــر و ط
(Conditioned) عکس العمل زیږنده ده . دغه اصل پرانسان هم
تطبیقیری .

د شلمی پیړی به ډیر شیزو کی د(واټسن) د تیوری پر ځای د (نو ی
بیسویو یریزم) تما یل مسلط شو .

د دی تمایل مخکینان (کلار لهر ، ادوارډ ټولمن ، او ادو یسن
گوتری) وو . نوموړی امریکا یی پوهان د شوروی پوه (پاولوف) د
نظریی تر اغیزی لاندی ر اغئل اود (او پریشنیزم) او منطقی باز -
پیویزم د فلسفی پر ځای یی د(پاولوف) د دکتور ین ماتیویالیستی
اصول ومنل . که څه هم دوی دمشروطو ا نکا ساتو له تجربو څخه
زیاته استفاده وکړه خو په سلوک کې یی دسترو مغزو نقش او اهمیت

له نظره وغور څاوه . وروسته ځينو نورو پوهانو پر (بیمبویریزم) باندی
زیات کار وکړ ، تعدیلات یی پکښی راوستل خود دغه مکتب ایسویا -
ایستی او میخا نیکی ماهیت ته پی تغییر ورانه کړ .

د زده کړې نظریې

د دی دپاره چی دژبی ښوونکی په خپله وظیفه کی په ښه توگه پر -
مختگ وکړی اود خپلو زده کوو نکو دمعلوماتو او مهارتونو سوپه
لوړه کړی باید د زده کړی دنظریو په باره کی تر یوی اندازی پوری
جامع او اساسی معلومات تر لاسه کړی. پر معلوماتو او مهارتونو سر-
بیره ، له ښوونکی څخه داتو قس هم کیزی چی د زده کوونکو په کرکتر
سلوک ، او فکری قضاوت کی هم مثبت بدلون راولی . زده کړه باید
میخانیکي ښه ونه لری بلکی باید آگاهانه ، انتقادی ، او خلاقه وی
خود هغی په مرسته زده کوونکی وکولی شی په نویو متحولو شرا-
یطوکی سمه او اصولی لاره انتخاب کړی . د زده کړی دالوا-
پوهنسی عمده پوښتنه داده چی انسان څنگه کولی شی په
آسانه او ارزانه طریقه او لږ وخت کی دمعلوماتو، مهارتونو اوسلوك
سطحی ته ارتقاء ورکړی ؟
د زده کړی له مسالی سره یواز ی ښوونکی ، میندی او پلرونه ، او
لار ښوونکی کدر ونه علاقه نه لری بلکی اروا پوهان ، فیزیولو جستان
دبیو شیمی ، او بیو فزیک پوهان ، د صنایعو اداره کوونکی او نور
کسان هم ورسره مینه او علاقه لری خود دی ټولوله جملی نه د زده کړی
په باره کی تخصصی څیړنه دارواپوه دنده ده . د دی کار لومړی دلیل
دادی چی له ځنډنو وختو څخه اروا پوهانو د زده کړی په باره
کی څیړنی کړی دی او په دی څانگه کی تاریخی سابقه لری بل
دلیل یی دادی چی داروا پوهنی د تیوری په برخه کی (زده کړه یا
آموزش) همیشه د څیړنی دمر کزی هستی په توگه تبارز کوی اود هغی
له څیړلو نه پرته یوشمیر نوراروایی مسایل او پرا بل نمونه نشی
حل کیدی . که اروا پوهنه دسلوک علم وبولو نو سلوک هرو مرو تغییر

کوی او د اروا پوهانو په عقیده د سلوک تغییر ته زده کړه وایي . که اروا پوهنه دار وایي حالانوه کیفیتونو او شرايطو مطالعه وپوهلو نو په دې صورت کې هم د زده کړې موضوع رامینځ ته کېږي . زده کړه څه شی ته ویل کېږي ؟ اروا پوهان دې پوښتنې ته په مختلفو طریقو ځواب ور کوي .

اما پخوا تردې چې د زده کړې په باب ((دافرادو جامع او داغیا رو مانع)) تعریف وړاندې کړو وبه گورو چې څه ډول فعالیتونه د زده کړې په قلمرو کې راځي . بنسټي پوهې جبره به ډول اتفاق ولری چې د نويو لغتونو په باره کې پوهه ترلاسه کول ، ذیوه نظم یاترا نی په یادول ، اود موثر بیول ټول د زده کړې په کټیگوري کې راځي . لیکن مونږ یوازې معلومات او مهارتونه نه زده کوو بلکې د تلقی ډول او انگیرني هم زده کوو . د مثال په توگه تعصب (نژادې ، ژبني ، مذهبي طبقاتي ، جنسي ، اونور) مینه اولمانځنه ، ارزښتونه ، او ایډیالونه هم د اجتماعي مناسبانو په ترڅ کې تشکیل کوي او له نورو نه په مستقیمه یا غیر مستقیمه توگه زده کېږي . برسیره پر دې ، انسان ځینې حرکتونه او ژستونه (لکه په چا پسې شونډې بوځول ، تندې تر یوول ، د تجاهل د څرگند ولودپاره دخولې جوړول او اوږې پور ته غورځول ، د چرت وهلو په وخت کې هم کول ، په هیجاني حالت کې لاسونه غورځول اونور) هم له ټولني څخه زده کوي . البته د زده کړې په کټیگوري کې یوازې مثبت ، گټور او جوړ وونکي مهارتونه او عادونه نه بلکې منفي ، زیانرسوونکي او ورا نوونکي فعالیتونه او خوږونه هم راځي .

دارو پوهانو په عقیده هغه فعالیتونه چې له انعکاسه نو ، غرا یزو او د عمر له زیاتوالي څخه را مینځ ته کېږي زده کړه نه بلل کېږي . د مثال په توگه ، درنهاد زیاتوالی یا لږوالی په مقابل کې دسترگو د کسی تنگیدل یا پراخیدل ، داو ر لمبې ته د پیننگا نو ور دانگل اود ټروپیز م (*tropism*) نور حالات ، په غریزي توگه د مرغیو ځالی جوړول ، او داسې نور د زده کړې په مقوله کې نه شاملېږي . د غریزي په

باره کی تر دی وروستیو وختو پوری ډیر زیات بحثونه شوی دی
چی د هغو له جملی څخه د (ټینبرگن) او (تورپ) څیړنی په زړه پوری دی.
اوسنی ارواپوهان په دی عقیده دی چی غږ یزه دوه مهم خاصیتو نه
لری :

لومړی دا چی غږیزی فعالیتو نه له نورو څخه نه زده کیږی یا په بله
ژبه اکتسابی نه بلکی فطری او ذاتی دی . دوهمه دا چی غږیزی فعالیتونه
عمومی (universal) دی او دیوی نوعی په ټولو افرادو کی بی
له استثنا عمو میت لری . د دی موضوع د توضیح دپاره به دوه
مثالونه راوړو. پخوا اکثر و خلکو عقیده در لوده چی له مور او پلار
سره د ماشوم مینه فطری ده خو وروسته تجربو وښوده چی ماشوم
یوازی له هغه چا سره مینه لری چی دی یی په مینه روزلی وی . د
افریقا په ځینو قبیلو کی ماشوم د ماماله خواروزل کیږی او تجربی
ښودلی ده چی دغسی ماشومان د پلار په نسبت له ماما سره زیاته
مینه لری .

د جنسی غږیزی په باره کی چی تراوسه کومی تجربی شوی دی له
هغو څخه داسی نتیجه لاس ته راغلی ده چی په وړو حیواناتو کی
جنسی غږیزه شته . دغه حیوانات د جوړه کیدلو په ترڅ کی په غږیزی
توگه خپل کار کوی مگر د لویو حیواناتو (لکه گوریلا او شامپا-
نزی) او انسان په باره کی دغه حکم صدق نه کوی . نو موږ ی
حیوانان او انسان د جنسی یوځای کیدلو او مجامعت دپاره زده
کړی ته اړتیا لری .

ځینی فعالیتو نه چی د عمر په زیاتوالی پوری اړه پیدا کوی د زده
کړی په مقوله کی نه راځی . د مثال په توگه ، مرغی د ښکو تر ایستلو او
د وزرونو د عضلاتو تر پیاوړی کیدلو پوری الوتنه نشی کولی . کله
چی دخپل عمر ټاکلی حد ته ورسیږی په الوتلو پیل کوی . همدار-
نگه ځینی حیوانات په لومړی سر کی په اوبو کی لامبو نشی وهلای خو
چی عمر یی ټاکلی پړاو ته ورسیدنی پیاکولای شی چی لامبو ووهی . په دی

پورته مثالونو کي د مرغیوالو تنه اود سمندری حیواناتو لامبو د عمر له پوخوالی سره اړه لری . سره لهدی ، په دی برخه کی د خالصو مثالونو پیدا کول مشکل غونډی برینسی . دانسان بچی تریوه ټاکلی وخته پوری د خبرو کولو قدرت نه لری خو کله چی د خبرو کولو قدرت پیدا کړی باید له نورو څخه پی زده کړی . په داسی حالاتو کی د پو - خوالی او زده کړی د حدودو تفکیک یو مشکل کار دی .

ستونزه او اعتیاد هم د زده کړی تعریف له لانجو سره مخامخ کوی مونږ ټول پوهیږو چی تمرین او تکرار له زده کړی سره پوره مر - سته کوی . په انگریزی کی متسل دی چی

(Practice makes perfect) یعنی تمرین سپی کمال ته رسوی خو کله کله تمرین له خپلی اندازی نه زیات شی اود زده کړی انحصاء بیرته بنسکته رالو یږی . آیا تکرار د زده کړی پر ضد کار کوی؟ پوهیږو چی خبره داسی نه ده خو ظاهر ادغسی برینسی لکه چی زیات تکرار د زده کړی مخه نیسی . نو زده - کوونکی باید استراحت وکړی . خو که دا استراحت وقفه هم زیاته وی هیږه مینځ ته راځی . دغه ډول مسایل چی : ستونزه څه وخت پیل کیږی اود تمرین په مینځ کی څو - مره استراحت گټه لری ږیره دقیقه محاسبه غواړی . البته ځینی اروا - پوهان د ذهنی ستونزی او همدا رنگه د فزیکي ستونزی د معلو مولو دپاره دقیق آلات استعمالوی او همدا رنگه د زده کړی د هر مهارت دپاره یسی دا استراحت وخت هم ټاکلی دی خو بیا هم دانسان د شعور مسایل په میخانیکي توگه نه حل کیږی . دا اعتیاد موضوع هم په زده کړه کی اغیزه لری ، ځینی کسان په ځینو مواردو کی ډیر ژر معتاد کیږی او ځینی نور زیات مقاومت کوی په ښار ونو کی ډیر خلک او سپږی ځنی بی هر وخت له غالمغال او شور وځوږ نه شکا - یت کوی خو ځینی نور عادت ورسره پیدا کوی او نور مال حالت پی گڼی د زده کړی په تجربو کی اعتیاد دیوه عامل په توگه اغیزه کوی . دعادت پیدا کولو پوښتنه هغه وخت راو لاریږی چی په یوه علمی تجرب به کی د کثرتول عوامل له اوږ یو - نکو څخه بیلیږی .

دمثال په توگه ، که د (الف) او (ب) په نامه دوی ډلې زده کوو نکي چي ټول مشخصات يې سره يوشانته وي په يوه رېږ وونکي او نا-مناسبه فضا کي تر روزني لاند ي ونيسو هغه ډله چي له نويو حالاتو سره ژر توافق کولي شي دا اعتيادله امله دهغي بلې په نسبت ډيره زده کړه کولي شي .

اوس د دې وخت رارسيدلي دي چي دزده کړي يو مشهور تعريف وړاندي کړو . د (بيبيو پريزم) دمکتب پلويان وايي چي : «دارگا-نيزم په سلوک کي هر ډول تغيير ته زده کړه ويل کيږي . » دا تعريف که څه هم ډير مشهور او متداول دي خو له نيمگړتياوو څخه خالي نه دي . لومړي دا چي (بيبيو پريستان) د سلوک او شعور ترمينځ توپير نه کوي . دوی وايي چي شعور لکه دروح په شان يوه کړکيچنه مسا له ده او اروا پوهنه بايد گرد سره د شعور او روح له څيړني څخه لاس واخلي او په ځای يې سلوک (رفتار يا کړه وړه) چي د شعور بنسټکارندوی دی تر څيړني او ازمويني لاند ي ونيسي . په دې توگه ، دشعور په نفی کولو سره ددوی تيوري ميځا نيکي بڼه پيدا کوي . (بيبيو پري-يستانو) خپلي تجربي پر وړو حيواناتو (لکه موزک ، پيشو ، کو-تره او نورو) باندې تطبيق کړي هغه يې دانسان تر قلمروه پور ي پسي تعميم کړي په داسي حال کي چي دانسان شعور پاسيف او ماشيني نه دی . د (انگيزي عکس العمل) يا (S-R) فورمول پر انسان باندې د حيواناتو په شان پوره نه تطبيقيږي .

انسان نه يوازي هغه وخت چي له پرابلم سره مخا مخ شي د حل لاره پيدا کوي بلکي ځيني انسانان له مخکي نه د مجرد تفکر په مرسته د راتلو نکي په باره کي پيشگويي کولي شي . ځيني کسان د تخليق کشف او ابتکار استعداد ونه لري . دځينو داسته لال ، تفسير ، تجريده او تعميم قابليت دنورو په نسبت زيات وي . د (نيوټن) پر سر چي مېهراولو يده نو ډير شيان يې تري زده کړل اود جاذبي قوانين يې تري

را وایستل . (ارشمید س) په اوبو کی دجام په ننه ایستلو سره خپل مشهور قانون را وایست . (جیمز وات) د دی پېښی په لیدلو سره چی «بخار په قوت سره د دیگ سر پوښ لیری وغور ځاوه» د بخار ماشین اختراع کړ . په همدی ترتیب په سلگونو مخترعانو له ساده لیدنو کتنو څخه ډیری ستړی مفکوری را وایستی چی د ساینس په نړی کی ډیر زیات ارزښت لری په دی اساس ویلی شو چی زده کړه تر زده کړی پورې فرق لری . خلاقه او ابتکاری زده کړه له عادی او میخانیکي زده کړی سره چی په حیواناتو کی لیدل کیږی جوت توپیر لری .

دوهمه دا چی (بېپو یريستانو) له روح یا شعور څخه د سلوک په بیلولو سره هغه ته فقط د حرکتو نوډیوه سیستم په نظر وکتل . د دوی په نظر ، د گډی سلوک ، د کولمو سلوک اود انسان سلوک یوله بله توپیر نه درلود . په دی کی شک نشته چی حرکت د سلوک یوه برخه ده خودا به هم سمه نه وی چی سلوک یوازی د حرکتونو مجموعو وگڼله شی . په ځینو سلوکونو کی اصلاح حرکت نه لیدل کیږی .

دریمه دا چی (بېپو یريزم) لکه مخکی مو چی وویل اکثری تجربی پر حیواناتو تطبیق کړی . دوی ونشو کولی چی د انسانی شعور کیفی ځانگړتیاوی تشخیص کړی اودا واقعیت په پام کی ونیسی چی انسان یوازی بیولوژیکي موجود نه دی بلکی ټولنیز موجود هم دی . د زده کړی یو بل تعریف داسی دی : «زده کړه یوه داسی پروسه ده چی دهغی په وسیله له یوی وضعی یا پرابلم سره دمخامخ کیدو په صورت کی فعالیت پیل کیږی اویا فعالیت تغییر کوی په دی شرط چی په فعالیت کی تغییر د ذاتی تمایلاتو (غرایزو) ، پوخوالی یاد اورگانیزم دموقتی حالاتو لکه (ستونزه ، نشه ، او نورو) زیږنده نه

وی .»

دټارن ډايك د زده کړې نظريه :

اډوارډ لي تارن ډايك (Edward Lee Thorndike) دامريکي د متحدو

ایالتونو نامتو اروا پوه او قاموس ليکونکی دی .

د ده د زده کړې نظريه ، له ځينو مخالفونو سره سره ، تر نيمې پيړۍ پورې په متحدو ايا لتونو کې مسلطه وه او حتی لا تر اوسه پورې يې د ښوونې او روزنې په سايکا لوجي کې خپل ارزښت نه دی بايللی . تارن ډايک (۱۹۴۹-۱۸۷۴) په خپلو تجربې مينود ونو سره له يوې خوا د (بېهيويريزم behaviourism) د مينځ ته راتلو دپاره لاره هواره کړه او له بلې خوا يې د ښوونې او روزنې د سايکا لوجي بنسټ کښيښود. سر بيره پر دی ، تارن ډايک دا حاصلا - ټيوي قاموس په ليکلو سره د درسي کتابونو د تهپه کولو په برخه کې ستر خدمت ترسره کړ .

پخوا له دی چې د تارن ډايک د زده کړې نظريه شرح کړو بايسه وويل شى چې د ده کار ځيني ستري نيمگړي تياوي هم لري . لومړى دا چې تارن ډايک انسان ته د يوه سوچه بيولوژيکي او زگانيزم په سترگه گوري اودى ټکي ته پاملرنه نه کوي چې دانسان سلوک او کړه وړه زيا - تره د ټولني او ټولنيزو شرايطو پر بنسټ ټاکل کيږي . ده ونشو کړي او يايي نه غوښتل چې ، پر فرد باندې د ټولنيزو عواملو په تيره توليدى مناسباً تو اغيزه په حساب کې ونيسي . دوهمه دا چې تارن ډايک انساني شعور په ساده توگه د حيواني شعور ادامه گڼي او فکر کوي چې گويا دانسان او حيوان تر مينځ د کيفيت او نوعيت په لحاظ کوم توپير نشته بلکې د هغوى تر مينځ فرق په درجه او کميت کې دى . په دې اساس ، دى انساني سلوک له حيو اني سلوک سره ورته او مشابه گڼي او کومې تجربې يې چې پر موږ کانو ، کو - ترو ، او بيزو گانو تطبيق کړي دى انساني سلوک تر قلمرو پورې تعميموي . دريمه دا چې تارن ډايک انساني شعور پاسيف او ما - شيني گڼي د مجرد فکر توانايي او دانسان د ابتکار او تخليق استعداد ته لږه بيه ټاکي او يادا چې هيسخ قيمت نه ور کوي تارن ډايک نشي

کولی ادا واقفیت درک کړی چی ممکنه ده انسان دپوی انگیزی په
مقابل کی همیشه یو ډول عکس العمل ونه ښیې بلکی د هغه د
شعور سطح، انگیزنی، او اخلاقي ارزښتو نه هغه مقاومت ته راوبولی
اویا دانگیزی په مقا بل کی له توقع نه مخالف عکس العمل څر-
گند کړی . حیوان له سزا څخه ټښتی خوښایي ځینی انسانان د
خپلو ایډیالو نو او اخلاقي ارزښتونو څخه د دفاع په خاطر دسزا
منلو ته تیار وی . دانسان په خلاف ، له حیوان سره د حیثیت او پرستیژ
مساله نه طرح کیږی او عکس العمل یی میخانیکي او انفعالی ښه لری .
له دې امله ، د مجاز اتو او مکافاتو هغه سیستم چی په حیوانی زده کړه
کی تطبیقیری په هماغه شکل دزده کوونکو په ټولگی کی نشی
تطبیقیدی ځکه چی دانسان سلو ک ډیر پیچلی او مغلط دی . د مثال
په توگه ، د فابریکی خاوند ځینو کارگرانو ته داعتصاب د ماتولو دپاره
بڼی ورکوی خو د دی احتمال زیات دی چی نوموړی کارگران دی د
خپلو سپیڅلو ارزښتونو اود کارگری جنبش دبریا لیتوب په خاطر
درشوت له اخیستلو څخه ډډه وکړی اود خپلو صفونو له ملاتړ څخه دی
لاس وانخلي .

د تارن ډایک د زده کړی د ټولو پرنسیپونو شرح ځانته جلا څیړنه
غواړی ځکه چی ده له پنځه سوو کتا بونو او علمی مقالو څخه زیات
آثار لیکلی دی او په دی رساله کی دهغو د تفصیل گنجایش نشته .
دلته به یواز ی د ده دنظری اساسی ټکی راوړل شی .
له تارن ډایک نه مخکی په اروا پوهنه کی نظری یا ذهنی (سو -
بژکتیف) میتود ډیر معمول و .

ده د لومړی ځل دپاره په ارواپوهنه کی د تجربی اهمیت تثبیت
کړی او دایې عملا وښوده چی کیدی شی په اروا پوهنه کی (او بژکتیف)
میتود په کار ولویږی . تارن ډایک په خپله ساحه کی حتی د میخا -
نیکیت تر مرحلی پوری پرمخ ولاړ . ده به ویل : ((هر شی چی وجود
لری اندازه کیدی هم شی .)) د ده پلوی یانو د همدی مفکوری څخه د

بیروی په نتیجه کی نه یوازی دذکاو تونو اندازه کولو ته ملاو تر له بلکی د اخلاقو او استعداد ونو په میچه کولو یی هم پیل وکړ. دتارن دایک دتجربو په اثر داسی ذهنیت او تمایل مینځ ته راغی چی کیدی شی کیفی حالات په کانکر یتو کمی اصطلاحاتو تبدیل کړو او بیا وروسته یی داحصا ئیوی میتود ونسوتابع وگر خوو . دی عمل ته په تجربی بوی میتود کی (په کمیست اړول quantification) ویل کیدی . تارن دایک داروا پوهنی په ساحه کی په خپلو علمی تجربو سره د علمی میتود دپرنسیپونو په انکشاف کی د لیدنی وړ برخه اخیستی ده . دتارن دایک د زده کړی نظر په د رابطی داصالت Connectionism په نامه یادیری .

له (۱۹۳۰) م . کال نه را وروسته تارن دایک پر خپلو قوانینو باندی نوی کتنه وکړه او یو څه تعدیلات یی پکی راوستل . د ده دنظر یی دعمده ټکو له شرح کولونه وروسته به ددغو تعدیلاتو په باره کی هم خبری وشی .

(نیناتا لیزینه Nina Talyzina) دشوروی اتحاد نامتو اروا پوهه په خپل اثر (دزده کړی اروا پوهنه - The Psychology of Learning د (۱۹۸۱) چاپ کی دتارن دایک نظر په په لنډو عبار اتو کی راو پی ده . دا لیکنی : ((دتارن دایک په نظر دزده کړی جریان دیوه ټاکلی حالت او ټاکلی عکس العمل ترمینځ درابطی دتاسیسو لو او همدا رنگه د دغو اړیکو دټینګولوله پروسی څخه عبارت دی .)) (مخ ۲۵۸) . په دی لنډ عبارت کی دتارن دایک دنظر یی جوهر بنودل شوی دی . د دی دپاره چی مطلب په عام فهمه ژبه بیان کړو باید وویل شی چی دتارن دایک دزده کړی پرنسیپ پرا نگیزه (یا حالت) اود هغی په مقابل کی عکس العمل (خواب) باندی بناشوی دی . دا انگیزی او عکس-العمل ترمینځ رابطه د S-R دفورمول په ذریعه افاده کیدی . ژوندی اور گانیزم چی له یوی انگیزی (Stimulus) سره مخا-مخ شی نو هرو مرو د دغی انگیزی (محرک یا منبه) په مقابل کی یو ډول عکس العمل (Response) څرگند وی . دمثال په توګه ، که د

چنگینی پښی ته ستن وروړو چنگینه خپله پښه ور ټولوی . تارن ډایک وایی چي په حیواناتو (او حتی انسانانو) کی سره ور ته انگیزی سره ور ته عکس العملونه راپاروی که انگیزی ته په پښتو کی (پاریزه) یعنی پاروونکی وویو او عکس العمل هم (خواب) وبولونو زمونږ فورمول د (پ-خ) پنه غوره کوی . یعنی هر وخت په (پ) پسي (خ) راځی . زده کړه د (پ-خ) داریکودیرله پسی ټینگو لو په نتیجه کی مینځ ته راځی . تر څو پوری چی د(پ) او (خ) ترمینځ اړیکی ټینگیزی حیوان اشتباه کوی ، ازما پښت کوی ، بیا اشتباه کوی او په پای کی یوه رابطه پیدا کوی . د تکرار په واسطه دغه رابطه پسی پیاوړی کیږی چی دغه حالت ته زده کړه وایو .

د تارن ډایک د زده کړی نظریه پردرو اساسی قوانینو ولاړه ده چی له هغو څخه بیانور فرعی قوا نین را ایستل شوی دی . دغه دری قوانین د چمتو والی ، ترمین (تکرار) ، او اغیزی (effect)

په نامه یادیزی . (کیدنی شی چی داغیزی په ځای د ټمری یا نتیجی کلمه هم استعمال کړو .) د چمتو والی مقصد دادی چی ژوندی اورگا- نیزم باید په داسی اروایی حالت کی واقع وی چی د عمل دپاره له ځانه چمتو والی و نسی . د تارن ډایک په عقیده د دی دپاره چی د (پاریزی) او «خواب» تر مینځ اړیکی ټینگ شی حیوان یا انسان باید په داسی ذهنی موقف کی واقع شوی وی چی په پای کی یی (اغیزه) تحقق وموی . د مثال په توگه ، که زده کوونکی په ډیر غمجن یابی اندازی خوشحاله حالت کی دښووونکی درس ته ناست وی نو زیات احتمال دادی چی دښووونکی درس به په ښه توگه زده نکړی شی .

که یو موږ ماشوم د ډوډی په ذریعه کار کولو ته وهڅوو احتمال لری چی ډوډی وړا نخلي او دکارله اجرا کولو څخه هم غاړه وغړوی . له دی امله ، چمتو والی د زده کړی دپاره اساسی شرط دی . البته یوبل ډول چمتو والی هم شته چی په وده (یعنی د عمر په

پوخوالي) پوری اړه لری . تر څو چی ماشوم یو ټاکلی منگ (عمر) ته ونه رسیږی ځینی کارونه نشی ترسره کولی . د ښوونځیو په لومړیو ټولگیو کی ماشومان (دچمتو والی دوره) تیروی خو د تارن ډایک مقصد دغه ډول چمتو والی نه دی چی له ودی سره اړ - تباط لری بلکی د هغه مقصد ذهنی چمتو والی دی .

دتمرین یا تکرار قانون دی و ا قعیت ته اشاره کوی چی هر څو - مره د (پ-څ) عملیه تکرار شی هماغو مره د (پ) او (څ) ترمینځ اړ - یکی ټینگیږی . تکرار د زده کړی دپاره اساسی شرط دی .

لیکن تکرار یوازی هغه وخت موثر ثابتیږی چی نتیجه یا اغیزه ولری . بیځایه تکرار چی کو مه نتیجه ور باندی مرتبه نه وی دزده کړی سره مرسته نه کوی .

د تارن ډایک تر ټولو مهم قانون داغیزی یا نتیجی قانون دی . د دی قانون په اساس کله چی د (پ-څ) اړیکی یوه گټوره او رضایت - بخشونکی نتیجه و لری نو د (پ) او (څ) تر مینځ رابطه ډیره ټینگیږی داغیزی قانون په حقیقت کی دمکا فاتو په واسطه د زده کړی دپرمختیا قانون دی . ددی په خلاف ، مجازات یا ناکامی د (پ-څ) تر مینځ اړ - یکی کمزوری کوی اود زیات تکرار په نتیجه کی د (پ) او (څ) ترمینځ اړیکی بالکل شکیزی او له مینځه ځی . په تارن ډایک باندی انتقاد شوی دی چی اغیزه یو ذهنی (سوپر کنیف) حالت بیانوی اوله دی امله د ده تجربی میتود په ټوله معنا آفاقی (او بڑکنیف) نه دی . لیکن داروا پوهانو په عقیده تارن ډایک خپل اصطلاحات په دقت سره تعریف کړی دی اود (سو بڑکنیو یسم) څخه یی ځان ساتلیدی .

ځکه د ده په نظر نتیجه (یا رضایت بخشونکی حالت) ددی معنا لری چی په راتلو نکی وار کی به حیوان هماغسی عکس العمل بیا ونیسی .

پرده باندی بیا انتقاد شوی دی چی مؤثر د راتلو نکی عکس العمل په باره کی له مخکی نه قطعاً پيشگوپی نشو کولی ، تارن ډایک وایی چی زه قطعی حکم نه کوم بلکه د (غالب احتمال) اصطلاح استعمال - لوم چی په احصا شوی قانون کی یوه مجازه کلمه ده . په دی ترتیب

تارن ډايڪ د زده کړې په ارواپوهنه کې د ډينا ميک قوانينو پر مخای له
 احصا ټيټو قوانينو څخه استفاده کوي.
 تارن ډايڪ له پور تنيو قوانينو څخه ځيني فرعي قوانين هم ايستلي دي
 چې د هغو له راورلو څخه تيريزو.

يوازي دومره يادو نه پکار ده چې تارن ډايڪ له (۱۹۳۰) کال نه ورو-
 سته پر خپله نظريه باندې نسوي کتنه وکړه او د اروا پوهنې په
 بين المللي کانگرس کې (نيوهاون ۱۹۲۹) کې يې وويل چې «ماځينې
 اشتباه گانې کړې دي .» په (۱۹۳۲) او (۱۹۳۵) کې يې نور
 کتابونه وليکل او په هغو کې يې خپلو تير و ټنو ټه گوته و نيوه ده
 څرگنده کړه چې د تکرار قانون بايد په ناوړه توگه استعمال نشي
 او زياته يې کړه چې بې نتيجه تکرار زده کړې د بياوړ تيا سبب نه
 گرځي . په همدې ترتيب ده دا غيزي به قانون کې هم ځيني تعديلات
 وارد کړل.

د بياو لوف د زده کړې نظريه

ايوان پتروويچ پاو لوف (۱۸۴۹-۱۹۲۶) د شوروي اتحاد نامتو
 طبيعي پوه او دنوبل د جايزې وړو نکی داروا پوهنې اوفيزيولوژي
 په ساحه کې په مستقیمه توگه اود فلسفې ديژندني د تيور ي
 (اډيستيما لوجي) په برخه کې يې په غير مستقيم ډول ډير ستر او د
 يادونې وړ خدمتونه کړي دي .

د بياو لوف د مشروط انعکاس نظريه او په عمومي ډول د ده
 دکتورين په طبيعي پوهنو کې د ماهر ياليسي اروا پوهنې او دانعکاس
 د ډيالکتیکي ماهر ياليسي تيور ي (لکه دژبې او فکر ترمينځ اړيکي
 حسي ازانگه او منطقي معرفت ، او داسې نورو) بنسټ وگرځيد .
 امريکايي اروا پوهان (ارنيسټ هيلگارډ) او (گورډون بووير) په
 خپل اثر (دزده کړې نظريه)
 Theories of Learning
 کې ليکي چې د بياو لوف د زده کړې نظريه نه يوازي

په شوروی اتحاد بلکې د نړۍ په نورو هیوادو کې او له هغې جملې نه د امریکې د متحدو ایالتو نو په علمی محافلو کې له تاوده هر کلی سره مخامخ شوی دی . امریکا پنی اروا پوهانو (لکه گوتري ، سکینر او هل) دده له دکتور ین شخصه زیاته استفاده کړې ده . دوی زیاتوی چې د پیاو لوف علمی نفوذ لاتر اوسه په اروپا پوهنه کې مسلطدی او ((مونډنیکمرغه یوچی د مشروط انعکاس په باب د ده نظریې اکثری په انگریزی ژبی تر جمه شوی اوزمونز لاس ته رارسیدلی دی .))

ایوان پیاو لوف تر (۱۹۲۵) پوری په عسکری طبی اکاډمی کې د پرو - فیسر په توگه وظیفه اجرا کوله ، او د (۱۹۰۷) کال راهیسی د علومو د اکاډمی می غړی و . ده د مشروط انعکاس د میتود په ذریعه په انسانانو او حیواناتو کې د آفا ق ————— تجربوی میتود په تطبیقولو سره لوړ عضبی فعالیتونه و څیړل .

د مشروطو انعکاسو نو څیړنی پیاو لوف ته د دماغ د فعالیت د میکانیزم او اساسی قوانینو د کشفو لوزمینه برابره کړه . په لومړی سر کې پیاو لوف د هاضمی فیزیو لوژی تر څیړنی لاندی نیولی وه او د ځینو مطالعاتو په ترڅ کې د مشروطو انعکاسو نو له مفکوری سره آشنا شواو هغی ته پنی انکشاف ورکړ .

دا هم باید وویل شی چی له پیاو لوف نه مخکی دروسیې نامتو فیزیا لو جست او ماثر یا لیست اروا پوه (ایوان میخا ئلوویچ سیچینوف) د مغزو د انعکاسونو په باب څیړنی کړی وی او له همدی امله (سیچینوف) ته د روسیې د فیزیو لوژی د پلار او د ماثریالیستی اروا پوهنی د موسسس لقب ور کړ شوی دی . (دزیاتو معلوما تو دپاره وگوری ، د فلسفی قاموس ، د پرو . گرس خپرونه ، مسکو ، ۱۹۶۷ ، مخ ۴۰۳) .

په دی کی شک نشته چی دیونانی (ارستو) نه نیولی تر (سیچینوف) پوری د نړی دیرو پوهانو د پیوستون (تداعی) له لاری د زده کړی په باره کی نظریې څر - گندی کړی دی خو پیاو لوف د

مشروطی آزانگی «انعکاس» په برخه کی د علمی څیړنو په مرسته یوه مهمه نظریه فورمولبندي کړه، (ارستو) عقیده در لوده چی یو مطلب د نزدیوالی (مقارنت)، ورته والی (مشابہت) او تضاد په واسطه به ذهن کی په ښه توگه ځای نیسی اود همدغو عواملو په مرسته په آسانی سره تداعی کیزی هم .

اوس به وگورو چی مشروطه آزانگه (Conditioned reflex) څه ته وایی اود زده کړی دپاره څه اهمیت لری مشروط انعکاس (چی ځینی یی شرطی آزانگه هم بولی) هغه انعکاس (یا ځواب) ته ویل کیږی چی له اصلی محرک «انگیزی» نه پرته دکوم بل محرک په واسطه مینځ ته راشی . په دی اساس ، اصلی پاریزه (محرک یا انگیزه) نا مشروطه پاریزه بلله کیږی . دمثال په توگه ، یو نیخور ماشوم په لومړی سرکی د تی په لید لو سره کوم عکس العمل نه ښیی بلکی یوازی هغه وخت چی تی یی له شونډو سره ولگیزی عکس العمل څرگندوی .

خو څرنگه چی ماشوم ډیر ځله دتی له رودلو نه مخکی تی په سترگو وینی په نتیجه کی د تی منظره د دی سبب گرځی چی ماشوم خپلی شونډی وڅیښی (پا په بله ژبه عکس العمل څرگند کړی) . په همدی ترتیب ، انسانان ډیر زیات شمیر شیان د مشروط انعکاس له لازمی زده کوی اود ځینو ارواپوهانو په عقیده په هر ډول زده کړه کی په یوه پایله ښه د مشروط انعکاس ښه دا ځله ده . یوه ماشوم چی ستن (پینچکاری) نه وی وهلی . لومړی سر کی له ستنی نه نه ویر - یرزی خو وروسته له هغی چی ستن ووهی دستنی له لیدلو څخه ویر یرزی او حتی د ډاکتر له لیدلو څخه هم تره کوی . یو چاچی له خپلو دوستانو سره په مینه او اخلاص وروند کړی وی او له هغو څخه جفا ووینی په نتیجه کی د نوپو دوستانو له پیدا کولو سره هم علاقه نه لری .

دېاو لوف تجربې :

پاو لوف مخکې له دې چې سپي ته غذا ورکړي زنګ به يې واهه او ور پسي به يې سپي ته غذا وراچوله کله چې نه (۹) ځله دغه عمل تکرار شود سپي له خولي نه د ناروا تلس څاخکي توي شول . د پنځلس واره تکرار نه وروسته د سپي له خولي نه د پيرش څاخکي توي شول . بل وار ته يوازي زنګ ووهل شو او غذا ورسره نه وه خو سره له دې دزنګ په اوریدو سره دسپي له خولي نه پنځه شپيته څاخکي وڅخيدل.

دېاو لوف په عقیده نه يوازي دزنګ آواز بلکې د غذا دلونښي ليدنه هم ښايي دشرطي انعکاس د پيدا کيدو سبب شي . دا خبره هم د يادونې وړ ده چې د پاو لوف په نظر انعکاس کيدی شي چې مثبت يا منفي ، پاروونکی يا مخنيوونکی وي . انعکاسو نه دانسان له عصبي سيستم سره اړه لري . مشروط انعکاس د نامشروط انعکاس په خلاف ، موقتي وي او تړيوه وخته پوري داصلي محرک (غير مشروط انعکاس) په غياب کې ور ځنځي کار اخيستل کيدی شي . برسیره پردې دپاريزی او انعکاس ترمينځ زماني فاصله هم دپاملرني وړ ده . زده کړه په هغه وخت کې اغيز ناکه وي چې د مشروطی پاريزی او انعکاس ترمينځ زما ني فاصله په دقت سره سنجول شوی وي .

دېاو لوف دزده کړي نظريه چې لومړی پر حيوانانو باندې تطبيق شوی وه وروسته دانسانانو په مورد کې هم تطبيق شوه . له پاولوف نه وروسته نورو څيړو نکو په تيره بکتريف په دې برخه کې زياتی څيړني او تجربی ترسره کړي .

دېاو لوف د نظريې تطبيقی اړخ:

لکه مخکې مو چې وويل انسا ن دپير زيات شمير شيان د شرطي انعکاس له لاری زده کوي . دېاو لوف په عقیده شرطي کول (يا مشروطول) د هر ډول زده کړي لومړنی بنسټ گڼل کيږي . شرطي انعکاسو نه فطري او غريزي نه دی بلکه تحصيلی او اکتسابی دی او

له همدی امله د واقعی زده کړی په مفهوم استعما لیزی . دپا و لو ف دزده کړی له نظریی څخه دښووننی او روزنی دمسایلو په حلولو کی بنایسته زیاتی استفادی شوی دی چی ځینی مثالو نه به یی دلته راوړو .

لومړی دا چی د مشرو طولو د پاره باید له مشروطی پاریزی څخه نا مشروطه پاریزه د مخه وی او به دی توگه زده کړه ډیر ژر تحقق مومی . البته تجربی ښود کی ده چی د ترتیب په معکو سو لو (یعنی د مشروطی پاریزی په مخکی کولو) سره هم زده کړه واقع کیزی خو داکار ډیر وخت نیسی اوزیات تکرار ته اړ تیارلی . دمثال په توگه ، که لومړی ماشوم ته انعام ورکړو او بیا لغات ورباندی زده کړو په دی صورت کی هم زده کړه واقع کیزی خو بهتر صورت یی دادی چی لومړی ماشوم لغتونه زده کړی او د دغه عمل نه وروسته انعام ورکړو . دانعام ور کولو او دلغتونو دزده کولو تر مینځ باید ډیر وخت تیر نشی خو زده کوونکی احساس وکړی چی انعام دده له پاکلی عمل سره اړ ه لری .

دوهمه دا چی د مشروط انعکاس د تقوی دپاره تکرار ډیر اهمیت لری . په لو مړی سر کی عصبی سیستم د مشروطی پاریزی (انگیزی) په مقابل کی له ځانه عکس العمل نه ښیی . خو له خو واره تکرار نه وروسته عکس العمل څرگند وی او دزیات تکرار په نتیجه کی انعکاس تقویه کیزی . له دی امله تکرار او تمرین دزده کړی یو مهم عامل دی .

دریمه دا چی تشویق
motivation

هم په زده کړه کی ډیر ستر نقش لری . تشویق په هغه صورت کی اغیزناک وی چی له احتیاج سره تړلی وی او کومه گټه ور څخه متصوره وی .

دمثال په توگه ، اکثر خلك اوس هغه ژبی زده کوی چی به علومو ، ټکنالوجی ، تجارت او بین المللی تفاهم کی ور ځنی زیاته گټه اخیستله

کیری . ښوونکی پخوا له دی چی دیوی موضوع په تشریح پیل وکړی باید زده کوو نکي په ذهني لحاظ ددرس زده کولو ته تشویق کړی .

څلورمه دا چی د زده کوو نکوا استعدادونه هم یو تریله توپیر لری . په دی اساس ، د مشروطو لو په وخت کی د عمومی حالاتو په ترڅ کی باید خصوصي حالاتو ته هم پاملرنه وشی .

پنځمه دا چی په زده کړه کی همیشه تعمیم او انتقال دا خل وی . د تعمیم څخه مقصد دادی که یوزده کوونکی په وړه ساحه کی یوه مفکوره کسب کړی هغه بیا په لویه ساحه کی هم تطبیقوی . انتقال هم تعمیم ته ورته دی خو په انتقال کی د ورته والی پر مفکوره باندی زیات لنگر اچول کیری . د ځینو ټاکلو مهارتونو زده کړه دنورو مهارتونو له زده کولو سره مرسته کوی . د مثال په توگه ، که څوک یوه ژبه ښه زده کړی کیدی شی یوه بله ژبه چی په خپل جوړښت کی له هماغه ژبی سره ورته والی لری په لنډه وخت کی زده کړی . البته دا هم ممکنه ده چی د ځینو مهارتونو زده کړه دیوه بل مهارت د زده کړی مخنیوی وکړی . ویل کیری چی د ټاپ زده کړه د پیاو د زده کولو مخه نیسی .

دگیشتناالت ارواپوهنه: پخوا له دی چی په ژب ښوونو نه کی دگیشتناالت اروا پوهنی پرنسیپونو نه وڅیړل شی د دی اروا پوهنی پس منظر هدفونه او ارزښتونه به په لنډه توگه معرفی شی .

دگیشتناالت په Gestalt اصل کی جرمنی کلمه ده چی دشیانو درا غونډولو او کښینولو دلو طریقې ته ویل کیری . په قاموسونو کی دگیشتناالت د بیلگی (نمونی) اوشکل په معنا هم راغلی ده .

دگیشتناالت اروا پوهنه دنولسمی پیړی په وروستیو وختو کی په جرمنی کی مینځ ته راغله اود (۱۹۱۳) کال نه وروسته یی په ټوله نړی کی شمېرت وموند . دگیشتناالت اروا پوهنی موسس (مآکس ورتیمر) دی خود ده په څنگ کی د (ولفگا نک کوهرل) او (کورت کافکا) نومونه

همد یادو نی وپ دی . ور تیمر کوهلراو کافکا خپلی څیړنی په آلمان کی پیل کړی ، په امریکایی اروا پوهنه یی انتقادونه وکړل ، او بیایي دخپلو نظریو د دفاع دپاره دامریکی متحدوايالتو نو ته سفر ونه وکړل او هماغلته یی استوگنه غوره کړه .

دگیشتنا ل ارواپوهنی په فلسفه ، بشکلا پیژندنه ، بیولوژی ، کیمیا ، او اقتصاد کی هم نفوذ وکړ خو مونږ دلته یوازی پر هغو موضوعو عکاسی و غږیږو چی د زده کړی د پرا بلمونوله حلولو سره مرسته کوی . دگیشتنا ل اروا پوهنه دامریکی بیسیوپریزم ، دتارن چا یک د زده کړی ، دنظریی ، او تداعی دنظریو پر ضد دیوه عکس العمل په توگه رامینځ ته شوه . امریکایی اروا پوهنی زیا تره میخانیکي او موزا ٹیک بنه در — لوده ، د مثال په توگه ، په امریکایی اروا پوهنه کی د اشتباه او ازما — یبنت ، گتیی او مکافات ، له جزعانه کل ته تعمیم ، تدریجی بدلون ، میخانیکي زده کړی ، او پاسیف شعور پر نسیپونه منل شوی وو . دگیشتنا — ل اروا پوهنی له خوا د پور تنیو پرنسیپونو پر ضد دااعترا ضس غږ پورته شو او ویی ویل چی اجزا که هر څومره په دقت سره تحلیل هم شی د کل د پیژندنی دپاره بسنه نه کوی . د مثال په ډول ، او به له آکسیجن او هایدر و جن څخه ترکیب شوی دی خو که مونږ دآکسیجن او هایدر و جن خواص په جلا جلا توگه وپیژنو د دی معنا دانه ده چی گویا مونږ داوبو خواص هم پیژند لسی دی .

دگیشتنا ل اروا پوهنه له کل نه جزء ته څی او شیان جلا جلا او ټوټه ټوټه نه گوری بلکی دیوه کل په چوکاټ کی یی له نوروشیانو او حالاتو سره دار تباط په ترڅ کی مطالعه کوی .

کله چی یو شخص صی موازی کر بنی گوری داسی نه کوی چی لومړی یوه کر بنه او ور پسی بله کر بنه وگو ری بلکی دواړه په هماغه وخت کی وینی اود ((موازی توب)) مفکوره یی په ذهن کی انځور یږی . دگیشتنا — ل اروا پوهنی عمده مقولی دادی : کل ، جوړ بنیت ، رابطه ، حالت (یا موقعیت) ، او بصیرت (چی په خپل مفهوم کی له شهود یا نسا — څاپی پوهی سره نږدیوالی لری .)

دبیهو پریزم په اروا پوهنه کې یوه پیشو د غذا دلاس ته راوړلود
پاره داشتباه او ازما بنسټ له لاری پرمخ غځي . پیشو داشتباه کوی بیا
په تصادفي توگه غذا ته لاره پیدا کوي . دغه عمل خو ځله تکرار یږي
په پای کې پیشو زده کوی چی څنگه (مثلا دتار په کښولو سره) خپل
ځان غذا ته ور ورسوی . د گیشټا لت اروا پوهنه زده کړه د بصیرت
او ناڅاپي پوهی محصول بولسی . کوهلر د خپلی تجربی دپاره چمپا -
نزی انتخاب کړم . ده په یوه کوټه کې کیله خوړ نده کړه او یو صندوق
په هم چیرته به کونج کې کیښود . چمپا نزی کیلی ته وکتل خو پوه
شوه چی کیلی ته نشی ورسیدلی . یونا څاپه د صندوق څخه داستفا -
دی په فکر کې لویږی . صندوق را اخلی او په هغه ځای کې یې ږدی
چی کیله خوړ نده ده . دصندوق سرته په ختلو سره کیلی ته ټوپ
ورا چوی او را اخلی یی .

همدا رنگه په یوه بله تجربه کې کیله دیوه نل په مینځ کې ایښودل
شوی ده او په کوټه کې یو کوټک هم شته . چمپا نزی له او ږده
(چرت)) نه وروسته کوټک را اخلی کیله ټیله کوی او له نل نه یې راباسی
بل ځلی دوه لنډ کوټکو نه په کوټه کې ایښودل کیږی چی هیڅ یوی
کیلی ته نه ور رسیدی .

چمپانزی دیوه کوټک په پای کې بل کوټک ږدی او په ټیله کولو سره
کیله له نل نه راباسی .

کوهلر داسی نتیجه اخلی چی دوسابلو د موجودیت په صورت کې
لور حیوانات او انسان خپل شعور په کار اچولی شی . درابطی موجو -
دیت او د چا پیر یال جوړ بنسټیز مشخصات له زده کړی سره پوره
مرسته کوی . د گیشټا لت اروا پوهنه د تکرار او تمرین په ځای
پریوهه او بصیرت باندی ټینگار کوی او عقیده لری کومه زده کړه
چی د ژوی پوهی او بصیرت له لاری لاس ته راځی له هغی زه کړی نه
ډیره اغیزمنه ده چی تشس دتکرار او تمرین په واسطه حاصلیږی . دتکرار -
از له لاری زده کړه ږنده زده کړه ده او گټوره نتیجه نه ور کوی . په دی

کی شک نشسته چي په ځينو وختو کې د گيشتالت اروا پوهنې نظر په سمه ده خو په مقابل کې ځينې مهار تونه د تکرار او تمرين له لاری ښه زده کېږي . مثلاً په بدني روزنه کې او همدا رنگه د ژبې په زده کړه کې تمرين ډيره گټه لري . ليکن په بدني روزنه اود ژبې په زده کړه کې هم داسې موارد شته چي عقل سلیم ته بايد بلنه ور کړه وشي .

دفتبال په لوبه کې او په سوکوهلو کې ښايي د تمرين تر څنگه پوهي او بصيرت ته هم اړتيا ولرو .

د ژبې په زده کړه کې د گرامري قواعدو استعمال اړ زښت لري . په عمومي ټول ويلي شو چي تمرين او بصيرت دواړه مهم او ډير ځله يودبل متمم دي .

د زده کړې په برخه کې د حالت يا موقعيت مساله هم ډير اهميت لري . د دې مطلب د روښا نتيا دپاره به څو مثالونه راوړو . که تاسو خپله گوته دسترگو په مخکي ونيسي لو مړي يوه سترگه پټه کړي او بديري وغړوي او بي له ځنډه ور پسي بله سترگه پټه کړي څه به وو ينسي ؟ غالباً تاسو ته به داسې احساس پيدا شي چي د دوهمي سترگي د پټولو په وخت کې موگو ته يوي خواته حرکت کوي .

ليکن واقعيت دادي چي ستاسو په موقعيت يا وضع کې بدلون را غلي دي . داسو دکتلو موقعيت دي چي تغيير يي کړي دي . يو بل مثال : مونږ هميشه وايو چي (لمر راوخوت) آيا داخبره سمه ده ؟ د شيبې چي په آسمان کې اورپڅي په چټکتی سره حرکت کوي آيا داسې نه بريښي چي تر سپوږمي لاندې اورپڅي ولاړي دي او پخپله سپوږمي په تيزي سره روانه ده ؟

د دې ټولو مثالونو مقصد دادي چي زده کوو نکي د زده کړې په وخت کې يو ټاکلي حالت يا موقعيت لري . دا حالت کيدی شي ذهني ، مکاني يا زماني وي (چي ددواړه پر ذهن باندې اغيزي کوي) نو د دې دپاره چي زده کوو نکسي مطلوبه نتيجه لاس ته راوړي بايد چي په مناسب حالت کې واقع شي د (جان لاک) مشهوره تجربه داسې

یوه چی یو لاس یی (مثلا نښی لاس) یی دتودو اوبو په لوبښی کی اوکین لاس یی د سپرو اوبو په لوبښی کی د څو دقیقو دپاره ایښی وو. بیایي دواړه لاسونه په تومنو اوبو کسی کینشو دل گوری چی نښی لاس یی د سوږ والی او کین لاس یی د تودوالی احساس کوی . او بهڅو د دواړو لاسونو دپاره عین شی دی خود لاسونو پس منظر یوتر بله توپیر لری . دا وضع په ټولنیژوند کی هم شته . دوه تنه ماموران خپل آمر ته ور ځی . یوه ښه کار کړی دی او هغه بل ید. آمر صاحب یوه ته هم څه نه وایي . کوم مامور چی ښه کار کړی دی له آمر څخه څپه کیږی او هغه بل تری خوشحا لیږی ځکه چی یوه د تحسین توقع در لوده او هغه بل دتوبیخ.

ښایي محترم لوستو نکي وپو ښتی چی دا ټولی خبری بالاخره د ژب ښوونی له مسالو سره څه اړه لری ؟ دا پوښتنه پر ځای ده . اوس به مونږ د گیشتا لت اروا پوهنسی تطبیقی اړخ په نظر کی ونیسو . لو- مپی به له کل نه جزء ته تگ شرح کړو:

د گیشتا لت اروا پوهنی له روا جیدو نه مخکی دلوست کتابو نه له الفبا یعنی دتوریو (حروفو) څخه پیل کیدل ، ور پسی به کلمی راتلی او په پای کی به جملی پیل کیدی . لیکن اوس دلوست اکثر کتابو نه دتوریو څخه نه شروع کیږی اوحتی دلوست په اکثر و درسی کتابونو کی دالفبا توری په آخر کی را ځی . دلته د گیشتا لت اروا پوهنی دوه پرنسیپونه په نظر کی نیول شوی دی : لومپی له کل نه جزء ته تگ او دو هم د پو هی یا بصیرت پرنسیپ . د لومپی پر نسیپ مقصد دادی چی اجزا (توری) دکل (جملو) په ترڅ کی زده کیږی د دوهم پر - نسیپ مقصد دادی چی زده کوونکی باید داسی عبارت ولولی چی معنا ولری او زده کوونکی ته بصیرت ور کړی . زده کوونکی دتورو په معنا او مفهوم نه پوهیږی . د جملی دزده کولو په ترڅ کی زده کوونکی ورو- ورو له آوازونو او توریو سره هم آشنا کیږی . بله دا چی آواز ونه

او کلمی په اصل کی د پوهو لو او را پوهولو دپاره دی او پوهول او را پوهول د جملو په واسطه تر سره کیږی نه د کلمو او یا فقط آوازونو په وسیله .

د رابطی څخه مراد دادی چی تر ټولو ښه زده کړه هغه ده چی له زده کوونکو سره د روابطو په درک کولو کی مرسته وکړی . پخپله علم د روابطو مجموعه ده خو په دی شرط چی دغه روابط د شیانو او پدیدو تر مینځ ماهوی ، ضروری ، تکرار یدونکی ، او نسبتا دوام لرو نکي اړیکي وی چی په اصطلاح کی قوا نین او پرنسیپونه بلل کیږی . کله چی یو ماشوم باران گوری په دی نه پوهیږی چی اور ښت له اور - یخی ، حرارت ، براس او د سمندر له اوبو سره څه اړ تباط لری . خو کوم وخت چی د ماشوم پوهه زیاته شی د شیانو او پدیدو تر مینځ اړیکي درک کوی . د رابطی پیژندنه یوازې په طبیعی او ټولنیـزو پوهنو کی ستر ارزښت لری بلکی په ژبه کی هم زیات اهمیت لری . د یوی مفکوری د څرگند ولودپاره باید دال (لفظ) او مدلول (شی ، پدید) تر مینځ عینی او صریح اړیکي وپیژ ندل شی . دوینا منطقی تسلسل او دمختلفو مفکورو یو تر بله نښلول او مطلب ته په خپله فرینه کی ځای ورکول ، دوینا دمرکزی هستی ټاکل ، او داساسی او فرعی مفکورو په خپل خپل ځای کی راوړل ، دا ټول د رابطی له مفهوم څخه زیږ - یږی . همدا رنگه د رابطی په برخه کی دوخت او ځای مساله هم طرح کیږی په دی باره کی له پخوا وختو څخه ډیری لیکنی او څیړنی شوی دی .

د مثال په توگه و یل کیږی . چی فصیحه وینا هغه ده چی د حال له غوښتنی سره سمون ولری او په هغه کی د وخت او ځای اقتضاء ته پاملرنه وشی . د ژ بی ښوونکی کولی شی چی په دی برخه کی له کلاسیک ادبیاتو په تیره دمعانی له علم څخه زیات مثالونه راوړی .

د گیشتالت په اروا پوهنه کی د پوهی یا بصیرت (Insight)

ټکي مخصوصا د پاملرنې وړ دی .

پخوا به په ښوونکو نه او روزنه کې د زده کوونکو پر حافظه باندې ډیر زیات بار اچول کیده او ډیر ځله به شاگردانو داسې معلومات حافظې ته سپارل چې په مفهوم باندې به یې هم ښه نه پوهیدل . زموږ په هیواد کې به د عربي ژبې د زده کولو د پاره طالب العلم ((صرف میر)) یاداوه چې په نتیجه کې به یې ځینې شاگردان په عصبي ناروغتیا وهم اخته کیدل . په کوچنیوالي کې مې ډیر ځله اوریدلې دی چې خلکو به ویل ((پلانکی طالب سر میر «صرف میر» لیونی کړ .)) د دی علت داو چې پر حافظه باندې به ډیر زور او فشار اچول کیده او شاگرد به له ذهني رېږو سره مخامخ کیده . د گیشتا لت اروا پوهنه په زده کړه کې پوهې او درک ته زیات اهمیت ورکوي . د دی اروا پوهنې توصیه داده چې درسي کتابونه باید پداسې ترتیب ولیکل شي چې د میخانیکي یادولو په ځای زده کوونکي دمو ضوع ژورو ته ور ننوزي ، په مطلب ښه وپوهیږي او ضروري معلومات یې د ذهن ته وسپاري . کله چې زده کوونکي د موضوع په مطلب او مقصد ښه وپوهیږي په حافظه کې هم تر ډیره وخته پاتې کیږي او که ځینې معلومات یې له یاده هم ووزي اسانه سي مفکوره او پرنسیپ یې په ذهن کې پاتېږي او د زده کوونکي د شخصیت جزء گرځي .

د ښوونکي وظیفه داده چې په زده کوونکي کې داستعجاب احساس راوپاړوي ، له موضوع سره یې علاقه مند کړي ، او په ټاکلې مو - ضوع کې یې زده کړې ته تشویق کړي خو د لکچر یا توضیح په ځای د زده کوونکي د پاره داسې زمينه برابره کړي چې هغه پخپله ځینې اړیکې او د مسالې د حل ځینې اړخونه کشف کړي ، خپل ماغزه په کار واچوي او د موضوع ژورو ته ور ننوزي . ښوونکي یاسیف او لاس تر ژبې نه کښیښي بلکې داسې شرایط برابروي چې له زده کوونکي سره د موضوع په فهم او درک کې مرسته وکړي . په دی ترتیب، زده کوونکي تیاره لقمه نه تر لاسه کوي بلکې پخپله زیار باسي چې مسا له

حل کړی ، له خپل کار اوزیار نه خوندي اخلی ، پر ځان ویسا او اعتماد پیدا کوی ، د څیړنې له اسلوب سره آشنا کیږی ، دخلاق او ابتکاری فکر خاوند کیږی ، اودوپیا لاس ته راغلل شیانو او مفتخوری نه کرکه کوی .

د گیشتالت اروا پوهنی د روا جیدو نه وروسته داسی مفکوره مینځ ته راغله چی ښوونځی د ماشوم دپاره دی ، د ماشوم روزنه د ښوونځی اصلی هدف دی او نور ټول تدریسی او اداری فعالیتو نه د ده دپاره دی .

څرنگه چی ماشوم د ښوونځی زړه او مرکز دی نو د
Child-Centered

ښوونځی اصطلاح رواج شوه .

په دی ښوونځی کی نصاب او درسی پرو گرام د ماشوم د روحیاتو او غوښتنو سره عیار یږی ، د ده سویه په نظر کی نیوله کیږی . د ده دستونزو د حلولو دپاره زیار ایستل کیږی ، او هر څوک او هر څه د ده خدمت دپاره گومارل کیږی . له دی نه مخکی عمومی ذهنیت داسی و چی ماشوم به مجبور وهغه څه زده کړی چی د ده دپاره گټور او لازم گنبل شوی دی . دا مهمه نه وه چی ما شوم هغه مضمون زده کولی شی که نه بلکی مجبور و چی زده یی کړی که څه هم په وهلو او ټکولو سره وی د ده سویه اور وحیه مهمه نه وه بلکی د ښوونکی لزوم دید مهم و او پخپله ښوونکی مهم و . په بله ژبه ماشوم د ښوونځی دپاره و نه ښوونځی د ماشوم دپاره . د گیشتالت اروا پوهنی آس په گاډی پسې ونه تاپره بلکی گاډی یی په آس پوری وتپله . البته دا خبره به مبالغه وی که د گیشتالت اروا پوهنه لسه اجتماعی - اقتصادی جوړی ښوونو نه تجرید کړو . بالعکس ، د گیشتالت سایکا لوجی د خپل وخت او چا - پیریال د ټولنیزو او اقتصادی شرا یطو زیږنده وه .

دزده کړې څښتنی عمومي پرنسپيونه:

زده کړه دسلوک تغيير ته ويل کيږي خو په دې شرط چي نوموړي تغيير ارثي ، غريزي اود عمر دپو خوالي زيږنده نه وي . نامشروط يا فطري عکس العمل د زده کړې په کښيگوري کي نه راځي . نوزده کړه دسلوک هغه تغيير دي چي دتجربې او پراتيک په نتيجه کي رامينځ ته کيږي . دزده کړې په موضوع کي ډير زيات عوامل دخپل دي او له همدې امله تراوسه پوري دزده کړې په برخه کي يوه ټاکلي او د ټولو لهخوا منل شوي او حده تيوزي نه ده وړاندې شوي . سره له دې ، يو شمير عمومي پرنسپيونه شته چي د اروا پوهانو اود ښووني او روزني د متخصصانو لهخوا تاييدشوي دي چي دلته به په لنډه توگه معرفي شي . لومړي بايد ووايو چي په هره زده کړه کي زده کوونکي ، ښوونکي ، د زده کړې ماده يا موضوع اود زده کړې چاپير يال (يا شرايط) لازمي عناصر دي چي د هغودنشتو الي به صورت کي زده کړه امکان نه لري . کيدي شي چي زده کوونکي پوساده ژوندي اور گانيزم او ښوونکي هم يو شي يا يوه پديده وي . خودلته زموږ دبحث موضوع انسان دي او له دې امله دنورو ژوند يو اورگا نيز مونو په برخه کي دمثلا لونو له راولو څخه تيريزو .

دا څرگنده خبره ده چي هر انسان زيار باسي خپل هدف ته درسيدو د پاره لنډه او آسانه لاره ومومي . له لرغونو زمانو راهيسي انسانانوزيار ايستلي دي چي خپل کارونه په آسانه طريقه سرته ورسوي . د ښوونې او روزني پوهانو هم د علم دتحصيل دپاره دآسانو او لنډولارو دپيدا کولو په برخه کي ډيري څيړني کړي دي . خو دا ټکي بايد هير نه کړو چي د شخص هڅه ، مينه ، ذوق فعاليت او له مسووليت نه ډک بر خور داسي عوامل دي چي هيڅکله د زده کړې له صحنې څخه د غير حاضر يدلو حق نه لري . د زده کړې هغه تکنیکونه چي دلته معرفي کيږي

ډير عمومي دی او هرڅوک کولی شي په عمل کې يې تطبيق کړي او گټه ترې واخلي . راځي ترهر څه دمخه خپله پوښتنه په ساده او صريحو الفاظو کې طرح کړو . پوښتنه داده:

کوم عوامل د زده کړې له آسا نولو سره مرسته کوي ؟ د دی پوښتنې ځواب به په لاندې مادو کې توضیح کړو :

۱- هدف ټاکنه : که د زده کړې هدف څرگند او مشخص وي نو خپل هدف ته په آساني سره رسيدلسی شو . يوه معمولی لاره داده چې هره ورځ په ټاکلی ساحه کې گامونه واخلو ، مطالعه وکړو ، په څپړنه لاس پورې کړو ، او خپلې زده کړې ته انکشاف ورکړو . بله لاره ده چې د گيشتالت اروا پوهنې له خوا هواره شوی ده او هغه داچې د جزئیاتو له څپړلو نه مخکې ترهدفه پورې درسيدو يو کلی تصوير او بشپړ انځور په ذهن کې ترسيم کړو . د دی په ځای چې يو يو گام پورته کوو بايد پراوونه ، واحدونه عمده ځانگي تشخيص کړو ، دهغو ترمينځ اړيکي کشف کړو او له دغې ((اکتشافی الوتنې)) نه وروسته جزئیات او لوړې ژورې به دقت سره مطالعه کړو ، او اصلی او فرعی ځانگو ترمينځ کرښې راوباسو . دريمه لاره داده چې په غير مستقيم ډول ، او تقريبا په تصادفي توگه ، بي له دی چې د درسي متن په لوستلو پيل وکړو او کورني دندې ترسره کړو دهدف په شاوخوا کې وگرځو او وگرځو او د خپلو معلومو ماتو ساحه پراخه کړو . په دی صورت کې د مقالو ، داستانو نو ، او بيوگرافيو لوستنه له مونږ سره مرسته کولی شي . البته څرگنده ده چې په دغو درو لارو کې دوهمه لاره غوره ده ځکه په دی صورت کې زده کوونکي د معنا او مفهوم ژورو ته ور ننوزي ، روابط په ښه توگه درک کوي ، داساسی او فرعی اړخونو او همدا رنگه د کلی او جزئی مسايلو په توپير ښه پوهیږي ، د زده کوونکي د تخليق او ابتکار استعداد ونه روزل کیږي ، او د ميخانیکي زده کړې په ځای ډيا لکتیکي پوهه تر لاسه کولی شي .

۲- کلکه اراده: زده کړه یوازې د هدف په ټاکلو او پیژندلو سره لاس ته نه راځي بلکې هدف ته درسيده لودپاره باید کلکه اراده موجوده وي هر څوک هغه څه زده کولی شي چې غواړي زده یې کړي. کله چې هدف څرگند او جوت وي او مثبتې نتیجه هم ور باندې مرتبه وي هماغو مرمه د زده کوونکي علاقه هم هڅول کېږي.

له زده کړې سره د شاگرد مينه دهغه د توقع او آرزو گانو له سطحې سره مستقيم اړيکې لري. د دې خبرې یادو نه به هم بې ځايه نه وي چې د هدف رو بڼا نښا او کلکه اراده یوازې هغه وخت مثبتې نتیجه ورکوي چې د زده کوونکي له استعداد او قابليت سره عيار شوی وي. که زده کوونکي خپلې آرزو ته درسيده په لاره کې له زیاتو خنډونو سره مخامخ شي نو زده کړه په نښه توگه پرمختگ نشي کولی او په تدريجي توگه آرزو په نا هیلي بدليږي.

ښايي دا پوښتنه وشي چې د بالغ و او پخو زده کوونکو په برخه کې د هدف ټاکنې او کلکې ارادې موضوع صدق کوي خو ماشو مان نه هدف ټاکلې شي او نه تصميم نيولې شي. په داسې مواردو کې مسووليت د تعليمي نصاب او ښوونکي په غاړه لويږي. درسي او تربیوي فعالیتونه باید په داسې توگه تنظيم شي چې زده کوونکي زده کړې ته وهڅول شي. په هغو کې د زیاتي زده کړې دپاره شوق او تمایل مينځ ته راشي او تر کومه حده چې ممکنه وي د زده کوونکي درس باید دلوبو او تفریح بڼه پیدا کړي. سره له دې په دې برخه کې دې له افراط څخه کار نه اخیستل کېږي ځکه چې ژوند همیشه دلوبو او تفریح دپاره نه دی بلکې ستونزې او ترخه وا قعیتونه هم پکښې نغښتل شوي دي.

ماشوم باید په یوه یا بله بڼه دخپلې زده کړې له هدف سره آشنایي پیدا کړي که څه هم چې د ده په نظر کې به هدف تم او مبهم شاته وي کلکه اراده هم د ترغیب motivation په اثر مينځ ته راځي.

۳- وقفه لرونکي کوشش : یوشمیر تجربو ثابتنه کړي ده چی
فاصله لرونکي زده کړه د پرله پسي او مترا کمی زده کړي په نسبت بڼه
نتیجه ور کوي . د مثال په توگه ، که په یوه ورځ کی دری ساعته سر په
سر ژبه تدریس شی ډیره گټه نه لری د هغی په جای به دا بهتره وی
چی یوه نه بله ورځ پویو ساعت تدریس شی . البته مترا کمی زده
کړه په هغو موارد کی بڼه نتیجه ورکولی شی چی د زده کړي موضوع
په کافی اندازه آسانه وی او هضم یی مشکل نه وی . دو وقفه لرونکي
زده کړي یوه ښیگنه داده چی یو مطلب یا مفکوره په ذهن کی ښه
کنښتی اود بل مطلب د زده کړي دپاره زمینه برابر وی .

بله دا چی وقفه لرونکي زده کړه شاگرد نه ستړی کوي . سره له دې
دیوه درس او بل درس تر مینځ وقفه باید په زماني لحاظ ډیره لری
نه وی . اروا پوهانو په دې برخه کی څیړنی کړی دی ، باید د وقفی د
ټاکلو دپاره دهغو له تجربو څخه گټه واخیستله شی .

۴- اضافی (له معیار نه پورته) زده کړه : که یو زده کوونکی له
ټاکلی معیار سره سم درس زده کړی اود حاضرینو په مخکی یی په مو -
فغانه توگه تکرار کړی شی دی ته زده کړه ویل کیږی . خو که چیری
زده کوونکی بیاییا خپل درس تکرار کړی دی ته اضافی (له
نصاب نه پورته) زده کړه وایی .

اضافی زده کړه over learning پوره گټه لری اود اصلی زده کړی
په نسبت لږ زحمت غواړی . دمرستیالو موادو لو ستنه هم د
اضافی زده کړی په کتیگوری کی راځی . یاد ښوو نکي وظیفه ده چی
زده کوونکی د تکرار ، کورنی دندی مرستیالو موادو په واسطه اضافی
زده کړی ته وهڅوی .

۵- ټوله زده کړه او د برخو زده کړه : د مطلب د توضیح دپاره به
یو مثال راوړو . فر ضاتاسو غواړی د خوشحال خټک یو

نظم په یاد کړی. ستاسو په مخکې دوی لاری دی : لومړی دا چې یو یو بیت یادوی او له څو بیتو ورو-سته بیا له سره یادشوی بیتونه تکرار وی او په دې ترتیب تر پایه پوری پرمخ ځي او ټول نظم په بیا دوی . دوهمه طریقه داده چې له سره تر پایه پوری نظم لولی بیا بیایي لولی تر څو چې ټول نظم په یاد کړی گومان کوم چې زموږ په ښوونځیو کې لومړی طریقه ډیر عمومیت لری خود اراواپو هانو په نظر دوهمه طریقه غوره گڼله کیږی او علت یی داسی ښودل شوی دی چې په دوهمه طریقه کې د بیتونو تر مینځ رابطه په ښه توگه درک کیږی زده کوونکی یو کلی تصویر او عمو می مفکوره تر لاسه کوی ، دمطلب ژورو ته ور ننوزی ، او که په نظم کې منطقی تسلسل موجود وی دافکارو تداعی له زده کړی سره مرسته کوی خو که چیري د یوه مضمون مطالب تیت او پرک وی او یازده کوونکی د موضوع په مطلب نه پوهیږی او په میخانیکي ډول یی زده کوی په دې صورت کې لومړی طریقه غوره بر-یښی خو دا هم باید زیاته کړو چې میخانیکي زده کړه چندانی گټه نه لری . د ځینو موضوعو عگانو په یادولو کې باید د (ټولې زده کړی) له پر-نسیب نه کار واخیستل شی . د مثال په توگه ، د اکتوبر د انقلاب په باره کې چې څوک مطالعه کوی باید د انقلاب پس منظر او علتونه ، د انقلاب جریان ، او نتیجی یی ټول یو ځای او په یوه وار مطالعه شی په دې صورت کې د زده کوونکی ذهن په ښه ډول روښانه کیږی ، د پېښو تر مینځ روابط په ښه توگه درک کولی شی او د موضوع ماهوی او فشری اړخونه تشخیصولی شی .

هر څومره چې زده کوو نکسی د تاریخ نوموړی فصل له ځانه سره تکرار کړی هماغو مره به یی فهم او بصیرت زیات شی .
د دې په خلاف ، د برخو پر خویادونه ښایي د زده کوو نکي دپاره ډیره گټه ونه لری ځکه په دې صورت کې د پېښو تر مینځ منطقی اړ-

تباط او تسلسل ته نه متوجه کيږي اود ډيالکتیکی پروسې د درك کولو پر ځای ميځانیکي پوهه تر لاسه کوي .

٦- د ترقی په پاره کې پوهه : که زده کوونکی وپوهيږي چې د ده معلومات زیات شوي دي اود زده کړې سطح یې لوړه شوي ده نو دا کار د ده د معلوماتو د سطحې په ارتقاء کې نوره هم مرسته کوي او زده کوونکی د زیات پرمختګ سبب گرځي . زده کوونکی دی ته ضرر - ورت لري چې وپوهيږي آیا دده کار سم دی که غلط ، ښه دی که بد . که شاگرد د خپل کار په نتیجه و نه پوهيږي دا کار دده د تشویش ، نارامی ، او په پای کې د نپیلی (مایوسی) باعث گرځي . فرض کړي چې یو څوک په توپک نښه و لسی خو په دی نه پوهيږي چې مرد کې چیرته لگیدلی دی او له نښې نه څومره فاصله لري ، آیا کولی شي چې خپله اشتباه په آسانی سره تصحیح کړي ؟ طبعاً نه . په همدې ترتیب ماشوم باید د مور او پلار او ښوونکو له خوا خپلو مثبتو یا منفي عملونو ته متوجه کړي شي . په دی صورت کې نه یوازی دما - شوم پوهه او معلومات زیاتيږي بلکې مثبتو او ارزښتمنو کارونو ته تشو یقیني لاهم . اروا پوهانو په دی برخه کې ځینې تجربې هم سرته رسولی دي چې یوه یې دا ده : د (الف) ټولګي داز مویني نتیجه په اوسط ډول د (ب) ټولګي سره یوشانته وی . بل ځل چې ښوونکی ازموینه واخیسته (الف) ټولګي ته یې داز مویني نتیجه ابلاغ کړی خو د (ب) ټولګي له نتایجو څخه بسی خبره پاتی شو . په راتلو نکی از - موینه کې چې نتیجه وکتل شوی د (الف) ټولګي د (ب) ټولګي په نسبت ډیر پرمختګ کړی و . اروا پوهانو ددغه پرمختګ علتو نه داسې بیان کړی دی (١) له نتایجو څخه په خبریدلو سره زده کوونکی هڅه کوي چې سم څوا بونه تکرار کړي (٢) له ناسمو څوا بونو او اشتباه گانو څخه ځان وژغوري ، او (٣) دسمو څوا بونو دمو ندلو د پاره لا نور هم هڅول کيږي .

۷- تکرار: دملغو ماتو دیادولواو یاد یوه مهارت د زده کولو دپاره تکرار او تمرین ډیر زیات اهمیت لري . انسانان له ډیرو لرغونو زمانو څخه په دی رمز پوهیدلی دی. دتکرار او تمرین په ذریعه دکاراجرا کول اسا نیزي او په چټکتیا سره ترسره کیزی ، داشتباه گانو چانسن کمیزی ، او زده کړی معلومات ، مهارت ، یا عادت تر نه هیر یزنی بلکی تر ډیره وخته پوری دوام کوی . البته د تکرار بهتر شکل هغه دی چي زده کړی موضوع یا مهارت به نوی چاپیر یال او نوی حالت کی و ازمویل شی . مثلا که چا موټر په سم او هوار سړک کی زده کړی وی باید په پیچومو ، کږ لیچونواو هوارو سړکوټو کی هم موټر وچلوی . یا داچي زده کوونکی په یوه چاپیریال کی د کومی ناروغتیا تداوی کړی وی نیایی چي په یوه بله سیمه کی (چی په اقلیمی یا اقتصادی لحاظ هغی بلی منطقی سزه تو پیرلری) هم خپله تجربه تکرار کړی په طبیعی پوهنو کی تکرار معمولا یو شانته نتیجی ور کوی خو په اجتماعی ، سیاسی ، او کلتوری چارو کی باید دنورو له تجربو څخه په معقوله توگه او احتیاط سره استفاده وکړو . له دی امله ، ښه تکرار هغه دی چي میخا نیکی بهونه لری بلکی په نویو شرایطو او حالاتو کی له پخوا نیو معلو ماتو او تجربو څخه به ښه توگه استفاده وشي .

۸- تطبیقی زده کړه : انسان یو هدف لرونکی مخلوق دی . نودی چي هر څه کوی او یایی زده کوی باید یوه عملی گټه ولری او څه نتیجه ور باندی مرتبه وی . اوسن څوک د یونانی فیلسوف (ارستو) له دی نظر سره سر نشی خو خولی چي زایی : ((بهترین علم هغه دی چي گټه یی لږه وی .)) نور نو څوک علم دعلم د پاره نه زده کوی بلکی ددی د پاره یی زده کوی چي د انسان ژوند ښه شی اود علم په برکت خلی اړی- تیایوی پوره کړی او ستونزی حل کړی . د زده کړی په باره کی باید

ووایو چی لومړی : ښه زده کړه هغه ده چی تطبیقی اړخ ولری . دو همه دا چی هره زده کړه په هغه وخت کی پایښت لرونکی وی چی په عمل کی تطبیق شوی او از مویل شوی وی . په تطبیقی زده کړه کی د نظری معلو ماتو صحت او سقم اثبات ته رسیدی ، پخوانی معلومات تکرار یزی ، له عمل سره اړ تباط پیدا کوی ، او نتیجه یی دزیاتی زده کړی د تشویق موجب گرځی .

۹- ((امسا ییزه)) زده کړه : لکه څوډ او نا توانه (بی سیکه) سپری چی امساته ضرورت لری هماغسې ماشومان (او ښایی لویان) دزده کړی په وخت کی له ځینو (امسا گانو) څخه کار اخلی .
دمثال په توگه ، دلومړی ټولگی شاگردان د شمیر په مضمون کی د گوتو په گپلو سره د جمعې او تفریق مسایل حلوی . یادا چی د دری ژبی زده کوونکی د لیکنی یاوینا په وخت کی له ځان سره سوچ وهی چی د ذیروح جمع په (ان) اود غیر ذیروح جمع په (ها) سره راځی نود (مرد) جمع باید (مردان) راشی . دغه ډول «امسا گانی» له زده کړی سره پوره مرسته کوی خو اروا پوهان توصیه کوی چی باید د دغه ډول «امسا - گانو» استعمال موقتی وی او د عادت ښه غوره نکړی .

۱۰- فعاله زده کړه : د ښوونې او روزنی متخصصان زیار باسی چی د عنعنوی پاسیف تعلیم په ځای فعاله زده کړه رواج کړی . پخوا به ځینی ښوونکی د درسی ساعت له پیل نه ترور وستی شیبی پوری غږیدل او له زده کوو نکو څخه به یی غوښتل چی فقط غوږ ونیسی ، هیڅ حرکت ونکړی ، پوښتنه ونکړی او هر څه چی ښوونکی ور ته وایي هغه ټول په پتو سترگوومنی . لیکن اوس د ښوونې او روزنی مسو - ولین کوښښ کوی چی زده کوونکی په درسی ساعت کی زیاته ونډه واخلي ، دهغوی استعداد ونه په کار واچول شی ، پوښتنی وکړی ، پخپله لار پیدا کړی ، د ښوونکی سره مباحثه وکړی ، پر ځان اعتماد پیدا کړی ، او دابتکاری فکر خاوندان شی .

د ریمه برخه

ژبانبڼوونه

په دوهمه برخه کې مو د زده کړې ځینې مهمې نظریې شرح کړې اوس د دې وخت را رسیدلی دی چې پورتنۍ نظریې د ژبې په ډگر کې پلې کړو . لومړی به د ژبې د زده کړې ځینې مهمې اړخونه بیان کړو او ورپسې به زموږ په هیواد کې د ژبې بڼوونې پس منظر وپسودل شی .

د ژبې د زده کولو ځینې مهمې اړخونه :

د (ارستو) له وخت نه را په دېخوا انسان ته ناطق حیوان ویل شوی دی د مریې توب په دوره کې چې غلامانو ته د انسان په نظر نه کتل کیده مریونه به یې د ((ناطق ابزار)) په نامه یادول . مقصد دا چې انسان له حیواناتو څخه د ژبې او وینا په درلودلو سره ممتاز گڼل شوی دی او مریې هم د نطق په برکت له نورو ابزارو څخه امتیاز درلود . اوسنی اروا پوهان هم په دې عقیده دي چې انسان دماغزو او وینا په برکت د حیواناتو له نړۍ څخه ډیر لیرې شوی دی . په دې حساب ، ژبه د انسان په ټولنیز ژوند کې ډیر زیات اهمیت لري او له همدې امله ویل شوی دی چې ژبه د تمدن عراده ده .

اروا پوهانو د ذکاوت په از موبینه کی دلغاتو نقشس ډیر مهم گڼلی دی
دوی وایی چی د چاپیر یال پسه پیژندنه او په کار اچونه کی ویی
پانگه (دلغاتو ذخیره) اساسی رو ل لری . دځینو اروا پوهانو په عقیده
دویی پانگی ډیر نبت د ذکاوت علت اود دځینو نورو په نظر د ذکاوت
معلول (یانتیجه) گڼل کیږی .

خوپه دواړو صور تونو کی دالثبته ده چی ذکی او معقول انسان
پرزیاتو لغاتو باندی احاطه لری اوپه عملی ژوند کی یی پسکار وی .
ځینو څیړنو بنودلی ده چی پانده شاگردان د کڼو شاگرانو په نسبت
ذکی دی چی البته عمده علت یی دویی پانگی توپیر دی . د اروا پوهانو په
عقیده تکړه او لایق زده کوو نکي عموما د منځنیو زده کوو نکو پسه
تناسب زیانه ویی پانگه لری .

ژبه له چاپیر یال سره د توا فق په برخه کی هم زیات ارزښت لری .
بوزیات شمیر کسان چی په ژوند کی له ستونزو او رڼو سره مخا-
مخ کیږی علت یی داوی چی هغوی خپل مقصد او غوښتنی په ښه توگه
نشی څرگند ولی . (ډاکتر کاین کمپ بیل) یو نامتو سایکاټریست
وایی چی اکثر عصبی نارو غان نشی کولی خپلی ستونزی او مشکلات
په څرگندو الفاظو کی افاده کړی په واضحو او مشخصو کلماتو سره
دیوی موضوع څرگند ونه دپوهی او علمیت غوره نښه گڼله کیږی . د
ځینو پوهانو په نظر ، ((تفکر)) له خپل ځان سره د غږیدلو پروسه ده
کلمی یوازی سمبولو نه نه دی بلکی مفکوری او داپیکو تر منځ کړی دی .
ډیر ځله داسی پیښیږی چی دوه تنه هماغه یوه خبره کوی خو دیو بل په
مطلب نه سره پوهیږی او کله کله خبره جنگ ته ورسپیږی .

د دی یادو نو څخه مقصد دادی چی ژبه د ذکاوت ضریب زیاتوی او
دښه تفاهم ، توافق او علمیت دپاره ضروری گڼله کیږی . د ژبی دښو-

ونی په برخه کی ښوونکی باید دی لاندی ټکو ته خاصه پاملرنه وکړی :
۱- د زده کوونکو د لغاتو ذخیره دی زیاته شی .

۲- د خبرو ، محاورو ، او دبیا نیی دایرادو لو دپاره دی زمینه
برابره شی .

۳- د پوهنو په اختصاصی څا نگو کی دی || سا سسی کلمی او
اصطلاحات زده کوو نکو ته وروښوول شی .

۴- پرسم تلفظ ، د کلمو سم انتخاب ، او دویلو پر آهنگ دی
زیات فشار واچول شی .

د نړیوال ښه تفاهم اود نورو ټو لنو له علمي او تخنیکي پر مختگونو
څخه داستفادی دپاره د خار جی ژبو زده کړه هم زیات اهمیت
لری . دیوی ټولنی کلتور هغه وخت ښه پیژندل کیږی چی سړی دهغی
ټولنی ژبه زده کړی . ژبه او کلتور دیوی سکی دوه مخونه دی . هره
ټولنه باید دنورو ټولنو له کلتوری او فرهنگي ذخیرو څخه دخپل
ثقافت د غنی کولو په خاطر گټه واخلي .

په دی اساس ، زده کوو نکي برسیره پر ملی ژبو باید د باندنیو ژبو
زده کړو ته هم وهڅول شی .

ماشو مان او ژبه :

هما غښی چی ژبه په عمده توگه ټولنیزه پدیده ده بیولو ژیکي پدیده
هم گڼله کیږی . هر څومره چی ما شوم وده کوی هماغو مره یی د ژبی
د زده کولو توان او استعداد هم زیاتیری . تیخور ماشو مان لومړی
یو توریز (یو حرفی) آوا زونه له خولی څخه راباسی او وروسته په
دوه توریزو آوازو نو بدلیری . دمشروطولو په پروسه کی ماشو مان
ورو ورو د آوا زونو اوشیانو تر مینځ اړیکي پیژنی . د ژبی لومړنی
زده کړه پاسیف شکل لری او بیسافعاله ښه غوره کوی .

ماشوم ښایي ونشی کولای چی بشپړه کلمه تلفظ کړی خو دکورنی
غږی هغوی ته یوه معنا ور کوی اوله یوه شی (مدلول) سره یی تړی .

ددغو ابتدایی الفاظو داستعمال په وخت کی ماشوم ته تی ور کول کپزی یا اوبه یاد لوبو شی. ور ته راوړل کپزی او دمکا فا تو په نتیجه کی ماشوم د نورو الفاظو زده کړی ته تمایل پیدا کوی. هغه ماشو مان چی د لویانو سره زیاته ناسته ولاړه لری دهغو ماشومانو په نسبت چی له خپلو همخولو سره لوبی کوی د زبې په زده کړه کی زیات پرمختگ کوی .

کله چی ماشو مان بنوو نخی ته داخل شی د هغو سوپی یو له بله توپیر لری . د خینو ماشو مانو د لغاتو ذخیره د نورو ماشو مانو په نسبت زیاته وی او مطلب په بڼه توگه افاده کولی شی . بنوو نکي باید داسی خبری ونه کړی چی ضعیف او بیرته پاتی شاگردا ند کمتری ، شرم یا خجالت احساس وکړی . که بنوو نکي وویسی : «وگورو پلا نکي هکځ څومره بنسی خبری کوی او تاسی یی نشی کولی» احتمال لری دغه جملی د زده کوو نکو پرسا یکالو چی ناوړه اغیزه وکړی اود هغو جرات سلب کړی .

شر مید ونکی او محجوب شاگردان باید وهڅول شی چی خبری وکړی اود مهربانی لاس پر را کش شی .

د اد بنوونکی وظیفه ده چی په ټولگی کی د ټولو زده کوو نکو د باره دخبرو کولو زمینه برابره کړی ، دهغوی د کمتری احساس له مینځه یوسی ، او همکاری او ونای اخیستلو ته یی تشویق کړی . د ځایونو لیدنه ، د کار تو نی غلمونو بنودنه ، او دور ځینیو جریا نا تو په باره کی یو بنسټنه شاگردانو ته ددی موقع برابر وی چی په مباحثه کی گپون وکړی ، خپل نظرونه څرگند کړی ، نوی شیان زده کړی ، اود خبرو کولو موقع تر لاسه کړی .

نه یوازی د ماشو مانو په برخه کی بلکی د لوړو ټولگیو په برخه کی هم باید دوینا ، کنفرانس او خبرو کولو دپاره مساعد چانس برابر شی

په دی مرحله کی باید له زده گو ونگو سره مرسته وشي چی د مو—
ضوع مرکزی هسته وپیژنی، له موضوع نه د باندی خبری ونه کړتی
لغتنونه په مناسب ځای کی استعمال کړی، نحوی اشتباه گانی ونه کړی
تلفظ او آهنگ ته پاملرنه وکړی او که ممکنه وی له ادبی تشبیهاتو او
هنری فور مونو څخه استفاده وکړی دوینا په وخت کی باید دبی لزو مه
تکرار او ناوړه ژستونو مخه ونیوله شي . د وینا آهنگ او ژستونه دی
له موضوع سره متناسب وی . ددی دپاره چی وینا سره ، وجه ، بی
روحه او یکنواخته یا مبتذله نشي زده کوو نکو ته دی دوینا کولو—
تکنیکونه ورو بنودل شي .

ژبني مهار تونه :

ژبني مهار لونه څلور دی : اوریدل ، ویل ، لوستل او لیکل
دویلو په باره کی مو مخکی خبری وکړی .
اوسی به د درو نورو مهار تو نوبه باره کی په لنډه توگه څینی غږ
عږ ټکی شرح کړو .

اوریدل :

د ژبی د زده کولو لومړی شر ط اوریدل دی . د ما شو مانو په ما—
غزو کی د اوریدلو له لاری مفکوری عقیدي ، انگیرنی او معلو مات سره
یو ځای کیږی اود هغوی شخصیتونو ته تشکل ور کوی . دوی له همد غو
معلوماتو ، مفکورو عقیدو ، او انگیر نو سره بنوو نځی ته را ځی . معمولاً
ماشو مان هغه څه اوری چی ډراما تیک شکل ولری اود هغوی پاملرنه
ځانته واړوی . لو یان کولی شي له مخکینی پلان سره سم دا وریدو پړو—
گرام تعقیب کړی خو د ماشو مانو اوریدنه په تیره د بنوونځی نه مخکی
دوره کی تصادفی بنه لری . ماشو مان بنیایی دویو نکي له خولـی
شخصه یوه یادوی جملی و اوری او نورنو د خپلو خیالونو لړی پسی
تعقیب کړی . دا د بنو و نکي په مهارت پوری اړه لری چی څنگه
د ماشوم او ریدنه په چاپل کی واچوی او هغه له خوږو خوبونو
او رنگینو خیالونو څخه د واقعیتونو او اړتیا و نړی ته رابولی .

داد میندو پلرونه واو نبوو نکودنده ده چی داوریدلو په برخه کی د ماشومانو دپاره سم مو ډل انتخاب کړی . ځینی کورنی زیار باسی چی دخپلو ماشومانو دپاره داسی همځولی ولتهوی چی د نبو اخلاقو پر درلودلو سربیره دمعیاری لهچی په استعما لولو کی مهارت ولری . که څه هم میندی پلرونه د دی حق لری چی دخپلو ماشومانو دنبی روز نی په خاطر د هغودپاره مهذب همځولی پیدا کړی خو په دی کار کی بایدله پوره احتیاط څخه کار واخیستل شی چی په اولاد کی یی دتبعیض اوله نورو څخه دکرکی احساس پیدا نه شی . هر څومره چی د همځولو د پیدا کولو پروسه ته طبیعی بڼه ورکړه شی هماغو مره به بهتره وی .

په نبوونځی کی هم باید داوریدلو موډل وپلټل شی . لومړی موډل پخپله دژبی نبوو نکی دی . زده کوونکی همیشه دده خبری اوری او تقلیدوی یی . له نبوونکی څخه طبیعا دا توقع کیږی چی دزده کوو نکو دپاره دمهنډی او فصیحی وینانمونه او مثال وی . دده لهخولنه باید سپک او رکیک الفاظ وانه وریدل شی . دټیپونو ، ریکارډونو ، را- دیوی پروگرامونو او ریدل او د فلمونو لیدل هم زده کوونکو ته د دی فرصت ورکوی چی فصیحه وینا و اوری او ددغه شان وسایلو په مرسته سم تلفظ او خوب آهنگ زده کړی . ترکوم ځایه چی په نبوو - نځی پوری اړه لری داوریدلو دمهارت تقویه تر پر وگرام لاندی راتلای شی خو په عمومی ډول اوریدلو یو تصادفی کار دی په بازار ، کوڅه اوډله ایزو فعالیتونو او معاشرت کی هر ډول خبری اوریدل کیږی . داوریدلو د مهارت دپیاوړی کولو دپاره یوه عامه طریقه داده چی نبوونکی ځینی گټور متون لولی او په پای کی له زده کوو نکو څخه پوښتنی کوی . کله چی پر ټاکلی موضوع بانندی تود بحث پیل شی هغه زده کوو نکی چی د مضمون متن یی په دقت سره نهوی اوریدلی پخپله دپښیمانی احساس کوی اوله ځان سره وایی کاشکی دنبو -

ونکی خبری یی په دقت سره اور بدلای وای . بل وارته به ، که خپروی
دنبوونکی خبری په دقت سره تعقیبوم .

ځینې کسان په دی عقیده دی چی که ښوونکی گټور او په زړه پوری
مطالب بیان کړی اود زده کوو نکوله روحیی او سویی سره برا بروی
نو زده کوو نکلی به ټولی خبری په شوق او مینه واوری . که ښوونکی
د زده کوو نکو پاملر نه خپلی خوا ته را وانه پوی
معنایی داده چی د ده وینا جالبه او په زړه پوری نه ده . دا خبره قسما
سمه او پر ځای ده . د ښوونکی درس باید جالب او په زړه پوری
وی . خو په دی برخه کی له افراط څخه کار اخیستل د زده کوو نکود
پاره گټه نه لری . مونږ باید زده کوونکی داسی اموخته نه کړو چی
هغوی یوازی له ډرا ما تیکو صحنو سره مینه ولری . ژوند هر
وخت درنگینو خیالونو او خوږورو مانونو مجموعه نه ده . برسیره پر
دی ، ځینې مضمونونه ویچ ، ساپه او بی روحه دی او زده کړه یی ډیره
ستونزه غواړی . د ریاضی ، فزیک او کیمیا د فور مولونو یادو نه د
شاهنامی له داستا نونو سره توپیر لری . یو پلټونکی قصه کوی چی یو
ځلی د جغرافیای د تدریس ټولگی ته ولاړم . ښوونکی دافریقا دقاری
په باره کی درس ور کاوه . ده د افریقا د خلکو د ژوند او ځنگلو نو
په باره کی ډیری په زړه پوری خبری وکړی او د ده ساحرانه وینا ټول
زده کوونکی تر ژوری اغیزی لاندی راوستلی وو . د درس په پای کی
می له زده کوو نکو څخه پوښتنه وکړه چی افریقا چیری واقع ده ،
هیچا سم ځواب رانه کړ ځکه هغوی یوازی رمانتیکی او ډراماتیکی برخی
ته پاملرنه کړی وه او دمهمو معلو ماتو ځای جالبو معلو ماتو ډک کړی و .

لوستل:

لوستل دی ته ویل کیږی چی سړی دچاپ شوو یا په لاس لیکل
شوو آثارو او پاڼو په مطلب وپو هیږی . یعنی دلو ستلو په مهارت کی
دپوهیدلو ټکی خاص اهمیت لری . سره له دی باید وویل شی چی له
عین عبارت څخه ټول خلک هما غه یو ډول معنا نه اخلی ځکه چی په ژبه

کمی ځینې کلمې له ارزښتونو سره تړلې دي . نه یوازې افراد دیوی کلمې په اوږدولو سره مختلف عکس العملونه څرگندوی بلکې ټولنی هم مختلفو کلمو ته بیلا بیل ارزښتونه ټاکي .

که څه هم پنځه نیم کلن ماشومان د ښوونځي درس تعقیبولی شی خود اکثر اروا پوهانو په عقیده کله چی ماشوم شپږ نیم کلن شی په لوستلو کی به له خاصو ستو نروسره مخامخ نشی اود لوست درس به په ښه توگه تعقیب کړی شی . د ماشومانو د تشویق دپاره معمولا له رنگه انځورونو او ښکلو تابلو گانوڅخه استفاده کیږی . د ماشومانو ذوقونه او استعدادونه او همدارنگه د هغوی دکورنیو اجتماعی - اقتصادی موقفونه یو له بله توپیر لری . ښوونکی باید خپل زده کوونکی وپېژنی او د هر یوه د تشویق دپاره له مناسبی وسیلی څخه کار واخلي . د مثال په توگه ، یو ماشوم له حیواناتو سره ډیره مینه لری . د دی دپاره چی نوموړی ماشوم له لوستلو سره مینه پیدا کړی هغه ته یو داسی کتاب ور کول کیږی چی د حیوانو ناتو تصو یرونه او د هغوی په باره کی قصی پکښی را غلی وی . ماشوم ته ویل کیږی : ((دا ښکلی انځورونه وگوره . د هغو په باره کی قصی هم لیکل شوی دی . دغه قصی ولوله او که لوستلی یی نشی له نورو څخه مرسته وغواړه .))

په لومړی مرحله کی اکثر ښوونکی له چارونو څخه استفاده کوی . د چارونو په ذریعه د لوست تدریس معمولا مثبت نتیجه ورکوی د ماشومانو د لوست مضمون باید په داسی مهارت سره تدریس شی چی د زده کوونکو په نظر د تفنن اوسر گرمی بڼه ولری خو په ضمن کی یی دوی په لوستلو کی ښه پر مختگ وکړی . هماغسی چی ما - شومانو ته ترخه دوا په خوازه کپول کی ور کول کیږی د هغوی زده کړه هم باید ظاهرا تفننی بڼه ولری . له بده مرغه ځینې داسی ښوونکی هم شته چی ماشومان له ښوونځی څخه بیزاره کوی . هر سهار چی ماشوم له خوبه راپورته کیږی نولومړی جمله یی داوی :

((ادی ، زه نن مکتب ته نه عم ا)) موری په وعد ا و عید اومتی خواری
ښوونځی ته استوی .

داسی ماشومان چی په ژپانښو ونځی ته لیزل کیږی په حقیقت کی
دربوط ښوو نکی په بی تفاوتی اوبی کفایتی باندی شاهدی وایی .
د تاسف خبره ده چی دلومړی ټولگی ځینی شاگردان هره ورځ درخصتی
دورځی په امید خپلی گوتی گڼی اوهره شیبه دکورنی له غړو نه یو -
ښتنه کوی : ((نن څو شنبی ده ؟ جمعه کله راځی ؟ شکر خدایه سبا
ته جمعه ده که نه موری ... ؟ اوداسی نور .))

دچمتو والی د دوری یواز ینی هدف دانه دی چی د ماشوم د زده -
کړی دپاره زمینه برابره کړی شی بلکی د دی په ضمن کی ښوو نکی
زیار باسی چی ماشوم له زده کړی سره مینه پیدا کړی او خپل چاپیر -
یال وپیژنی . ښوو نکی یوازی د نصاب د بشپړولو مسوول نه دی
بلکی د ده وظیفه ده چی د زده کو ونکی شخصیت ته انکشاف ورکړی
دهغه بدنی ، ذهنی ، اخلاقی ، روحی او ایستیتیکی اړتیا و ته پاملرنه
وکړی .

دلوست په تدریس کی باید د ماشوم روحیه ، سویه او استعداد په
نظر کی ونیول شی . لوست باید میخانیکي بڼه ونه لری . ماشوم باید
داسی وروزل شی چی د لوست په معناو پوهیږی ، او لوستل شوی
عبارت تفسیر او ارزیابی کړی شی ځینی داسی ذکی ماشومان شته
چی د کتاب پر تصویر وژواو عبا رتونو باندی انتقاد هم کولی شی .
ښوونکی کولی شی چی ماشومان ته وایی : ((دا ډیر ښه کتاب دی
خو کله چی تاسی لوی شی له دی نه به بهتر کتاب هم ولیکلی شی که
ستاسو په نظر په کتاب کی کومه نیمگړتیاوی ماته پی راو ښی .))
په دی ترتیب ، ماشومان د تکامل او انکشاف له مفکورو سره آشنا کیږی
او پوهیږی چی ښه والی او بدوالی نسبی مفهومونه دی .
د زده کوو نکو د لوستلومهارت ته په انکشاف ور کولو کی باید دغو
ټکو ته خاصه پاملرنه وشی :

۱- زده کوونکی باید د لوستل شوی عبارت په مفهوم بنسه وپوهیږی.
۲- دلوست په ترڅ کی باید نوی لغتونه ، فقری ، او ادبی بنسپگهی زده شی .

۳- کله چی زده کوو نکي لسه ځان سره مضمون لولی نو باید د شونډو له خوځولو او آوازو نو له ایستلو څخه ډډه وکړی او د لوست په ترڅ کی داسی حرکات ونکړی چی نور کسان اخلاص کړی .

۴- که مضمون نورو ته لوستل کیږی باید دوقفی ځای ، دآهنگ د لورولو او ټیټولو ځای داوریډو نکودفاصلی او شمیر په تناسب د آواز دلوړ والی یا ټیټوالی رعایت سم تلفظ ، او په روحیاتی شیبه کی دوقفی وخت او د تاکید پر ځای فشار او داسی نور شرایط په نظر کی وساتل شی .

۵- په کومو ځایونو کی چی ادبی بنسکلاوی ، فکری ژور تیاوی ، او یا دمفهوم پیچلتیا وی موجودی وی هلته دی زیات توقف وشی او که لازمه وی عبارت دی له ځان سره په مکرر ډول ولولی .

۶- دهر فصل یا غټ څپر کی په پای کی دی عمده ټکی په فکر کی راوړل شی او مهم مطالب دی حا فظی ته وسپارل شی . دبیلاییلو څپر کو او یریگر افونو تر مینځ اړیکی دی په انتقادی نظرو کتل شی له ځانه دی وپوښتی : دلیکوال اساسی هدف څه شی دی اود مو - ضوع مرکزی هسته څه شی ده ؟ آیا لیکوال خپل هدف سم افاده کړی دی ؟ آیا دافکارو تسلسل پکښی لیدل کیږی ؟ آیا د منطقی او بدیعی اړخونو تر مینځ تناسب یی په نظر کی نیولی دی ؟ آیا تشریح مستنده او مستنده ده ؟ دا او داسی نور .

۷- تر ټولو مهمه پوښتنه داده : آیا دغه مضمون یا اثر په لوستلو ارزی ؟ که ځواب مثبت وی نو باید دلایل یی په نښه شی .

دا د ښوونکی وظیفه ده چی د علومو او ادبیاتو په ساحه کی خپلو زده کوو نکو ته ډیر مهم آثار او ادبی شاهکار ونه ورو پیژنی او د هغو لوستلو ته یی وهڅوی .

ليکل :

د ليکلو اهميت له دې څخه هم څرگند يږي چې (مکتب) د ليکلوڅای نه ويل کيږي .

اما د ليک ستر اهميت له دې حقيقت سره اړه پيدا کوي چې د بشريت خاص تاريخ د ليک له تاريخ څخه پيل کيږي . لکه چې گویا د بشر تمدن د ليک زېږنده وي . البته دا وروستي خبره سمه نه ده خو په عنعنوي توگه مور خان د ليک له پيدا يښت نه مخکې دورې ته ((د تاريخ نه مخکې دوره - دما قبل التاريخ دوره)) وايي . ليک د بشريت د فرهنگي موار يثو په ساتنه او انتقال کې د پريزيات ارزښت لري . دنړۍ نامتو ليکوال د خپلو ليکنو په برکت نه يوازې د خپل عصر له خلکو سره خبرې کوي بلکې د راتلونکو نسلونو غوږونو ته هم خپل پيغام رسو لي شي . د ليکوال واقعي مرگ هغه وخت پيل کيږي چې څوک يې آثار نه لولي او افکار يې په محو کيدلو محکوم شي . څرنگه چې ښه ليکنه دانسان نوم ژوندی ساتلی شي نو په ښوونځيو کې د ليکلو مهارت ته زياته پاملرنه په کار ده . کله چې د ليکلو په باره کې خبرې کيږي اکثر خلک په شکلياتو باندې بحث کوي يوشمير کتا بونه چې د ليک د اصولو (اصول انشاء) په باره کې ليکل شوي دي . زياتره د الفاظو انتخاب د پريگرا فونو يو والی او انسجام ، اطناب او ايجاز ، د حال اقتضاء ، د تنقيط اصول ، د تشبيها تـسو او استعارو استعمال ، او داسې نورو شکلي مسايلو په باره کې توضيحات ور کوي . خود ليکنې ((پيغام اورساـ لت)) له نظره غور ځوی .

د ليکنې عمده هدف بايد مفکوره او رسالت وي . د ليکوالی په باره کې مهمه پوښتنه داده :

ليکوال غواړي څه ووايي (يا په بل عبارت ، د ليکنې مقصد څه شي دی) آیا خپل مقصد يې په سمه توگه بيان کړی دی ؟

البته د دې خبرې معنا دانه ده چې په ليکنه کې شکليات ارزښت نه لري . شکل بايد له مضمون سره متناسب وي . په هره ليکنه

کمی اساسی او ټاکو نکسی اړخ مضمون دی . په ادبی مضامینو کې دمحتوا تر څنګ شکل هم خاص ارزښت لری . یو پیاوړی لیکوال محتوا او شکل دواړو ته پاملرنه کوی او د هغوی تناسب په نظر کې ساتی .

ځینې ښوونکي د مقالو په اړه زیایې کي شکل ، سبک ، گرامر ، او املا ته گوري او دمقالې اصلي مفکوري او پیغام یې له یاده وزي . خو که چيري ښوونکي او زده که ونکي خلاق فکر او ابتکار ته د لو-مړیتوب حق ورکړي نودوی به د مقالې له لوستلو څخه خوند واخلي او فرعي شيان به پراصلي مفکورو باندې سيوري ونه غورځوي . په لوړو ټولگيو کې باید زده کوو نکي دڅيړني له اسلوب سره آشنا کړي شي اود علمي ميتود پر نسپيو نه او تکنیکونه ورو ښودل شي .

د اروا پوهانو په عقیده ، دليک په ښو و نه کې باید دالاندی ټکي په پام کې ونیول شي :

۱- پریز دی چی زده کوو نکي دليکنی موضوع پخپله انتخاب کړي اوله خپل ذوق سره سم مقاله ، شعر کیسی یا درامه ولیکي .

۲- زده کوو نکو ته دی دسبک په خوښولو کې آزادی ورکړه شي او ترممکنی اندازی پوری دی دفور مالیزم او شکل پرستی مخه ونیوله شي .

۳- دگرامر او املاء په باب انتقادی افراطی بڼه نه غوره کوی .

۴- دليک ښوونی ځینی قاعدی دی د ضرورت په وخت کې په تطبیقی بڼه تشریح شي .

۵- دليکنی دسویې لوړول یوازی دژبی دښوونکي وظیفه نه ده بلکي نور ښوونکي هم باید د خپلو کارونو په ساحه کې زده کوو نکي لیکنو او څيړنو ته وهڅوی .

۶- دليکنی اساسی هدف دمفکورو انتقال دی . ښوونکي او زده کوو نکي باید دغه اصل له نورو تکنیکونو څخه لومړی او مقدم وگڼي .

۷- کوم زده کوو نکي چی په لیکوالی کې تبارز وکړی د هغو د تحسین او تقدیر دپاره دی مناسبی لاری چاری وپلټلی شي .

زمون په ټولنه کې د ژب نموونې پس منظر:

په افغانو نستان کې د عصری ښوونې او روزنې تر روا جیدو او تعمیم پورې ژبه په جوماتونو کې تدریس کیده . کله به چې ملا امام د سهار د لمانځه اود عانه فارغ شونو یو طالب به یې راغوښت او په خپل څنگ کې به یې ځای ورکاوه . زده کوونکي به معمولا لومړی د تیسری ورځی درس داستاذ په حضور کې تکرار اوه او بیا به یې په نوی درس پیل کاوه . استاذ به هغومره جملې یا فقرې لوستی چې طالب العلم به ورپسې لوستلی او تعقیبولی شوی درس به د ضرورت په اندازه تکرار ازیده او هر وخت به چې استاذ مطمئن شو چې طالب درس زده کړی دی نو ورته ویل به یې اوس ولای شه ، هلته کښینه او خپل سبق دی ضبط کړه . سبق به معمولا په جهر تکرار یده او د طالبانو آوازو نه به له لیری څخه هم اوریدل کیدل . په دی ترتیب به یو یو طالب سبق ویلو . که د طالبانو شمیر به ډیر زیات و واو استاذ به رسیدگی نشوی کولای نورسید لو طالبانو به نورو وړو یا میتدی طالبانو ته (چې د چریانو په نامه یادیدل) درس ورکاوه . کوم وخت به چې طالب درس ښه ضبط کړنو بیا به داستاذ په اجازه رخصت شو . ځینو طالبانو به د خط له زده کولو سره هم علاقه در لوده . هغوی به د کړی کسی (نی) قلم ، له سیاهی نه ډکه مشوانی اود لرگی یو ډول تخته له خانه سره راوړل . استاذ به هغه ته سر نامه لیکله او زده کوونکي به ورپسې لیکله . کله به چې تخته ښه ډکه شوه او استاذ به اصلاح کړه نو بیا به طالب ډنډی ته ورغی داوبو په واسطه به یې لیکل پاک کړل ، یو څه خټه به یې په تخته ووهله او څنگل به یې پرا تیره کړه بیا به یې څنگل پریمنځله . دا کار ډیر اقتضا دی و ځکه چې کاغذ به نه مصرفیده یوازینی مصرف سیاهی وه اود کړی کی قلم به هم ژر نه تمامیده . د قلم جوړول هم آسان کارنه و او اکثر به له استاذانو څخه زده کیده . د حساب زده کول ډیر مروج نه وو ځینو کسانو به د ضرورت په وخت کې حساب هم زده کاوه . طالبانو به پاری (ضرب زبانی) د ابجد د تورو

په حساب زده کولی . مثلاً د (۴ ضرب ۸ مساوی ۳۲) په ځای بهی (دحلب) ویل . په حساب کې اعمال او بعه (جمع ، تفریق ، ضرب او تقسیم) او اربعه متناسبه او کسرونه شامل وو . په عمومي ډول تعلیمی نصاب په لاندې ډول و :

۱- عربي : بغدادی قاعده ، قرآن شریف ، خلاصه کیدانی ، قدوری ، منیه ، کنز ، صرف میر ، داسی نور .

۲- دری : پنج کتاب یا پنچ گنج (چی بی له معنا کولو څخه به فقط په عبارت لوستل کیده) ، د سعدي گلستان او بوستان ، د جامی یوسف وزلیخا ، د نظامی سکندرنامه دهند د مغلی دوری انشاء گانی ، او داسی نور .

البته مدرسانو کولی شول چی پور تني ترتیب ته به ځینو مواردو کې یوڅه تغییر هم ور کړی . د فقهی مدرسان ، د نحوی ملایان ، او نظامی استاذان بیل بیل وو . یعنی ځینو به په فقه ، ځینو به په نحو او نورو به د نظم په کتابونو کې مهارت درلود . په دری ویونکو سیمو کې د خواجه حافظ د دیوان لوستل پیرمروج وو .

په دری ژبو سیمو کې هم تعلیمی نصاب په لږ تفاوت سره د پښتو ویونکو په شان و او غالباً داسی ترتیب یې در لود : قاعده بغدادی ، پاره آلم ، قرآن کریم ، پنج کتاب ، دیوان خواجه حافظ ، بوستان و گلستان شینخ سعدي ، خلاصه کیدانی ، قدوری ، منیه ، کنز ، مستخلص ، مثنوی جلال الدین بلخی ، صرف میر ، او داسی نور . پښتنو ښځو به په خپلو کورونو کې رشید لیبان ، نور نامه ، اود پښتو ځیني نور کتابونه هم لوستل . د تعلیمی نصاب په څرنگوالي کې د استاذ اود شاگرد دپلار خوښه او وپخپله د شاگرد استعداد هم په نظر کې نیول کیده . که هدف به داوچی طالب ملایا قاضی شی نو هغه ته به د فقهی کتابونه تدریس کیدل او که مقصد به میزرا کیدل وونو په مرا-سلات ، انشاء گانو او ملاتیپو به زور اچول کیده . (ملاتیپه دلیکل شوو مکتوبونو مجموعه وه چی یو مکتوب به په بل پسې سر ینس شوی وو او ټول به یې په یوه لرگی پاندي راتا وکړی وو .)

دژب ښوونکي اصول اکثر پر تحت اللفظي (ټکي په ټکي) ترجمه او دگرامري قواعدو پر يادولو ښامشوي وو. (د صرف مير) يادول د طالبانو دپاره ډير گران وو. په عوامو کې دا خبره مشهوره وه چې «د سر مير (صرف مير) يادول سپري ليو نسي کوي». تحت اللفظي ترجمي به اکثر و شاگردانو ته د دې امکان نه ور کاوه چې د موضوع په اصلي مطلب وپوهيږي بلکې شاگرد به دغري يې واونامانو سه لغتونو په سيند کې لاس او پښې وهلي او دمطلب ساحل ته به نه رسیده.

دمثال په ډول، مونږ به چې په کوچنيوالي کې له استاذانو نه سبق ويلو هغوی به د (خواهد شد) ترجمه په (وغواړي کيدل) او (شمارا درس خواهم داد) ترجمه په (تالره به درس وغواړم در کول) باندې کوله. مونږ نه پوهيدو چې (وغواړي کيدل) يعنې څه؟ درسي متون هم اکثر دمغلق مسجع يا هر جز نشرنموني وي. مبتدي شاگرد ته به کلاسيک آواز ور ښوول کيدل او هغه به په مشکله سره څو جملې زده کولې شوي. د زده کوونکي سوبه په نظر کې نه نيول کيده او محتوا به په الفاظو کې ور که شوه. طالبانو به درس د توتي په شان زده کولو دنوي طريقي او نوي فکر دپاره ه لاره نه وه خلاصه. هغه کتابونه (لکه د سعدي گلستان) به چې د لومړي ځل دپاره د ترجمي په منظور لوستل کيدل ډير مشکل وو. په تعليمي نصاب کې د روحياتي ترتيب پر ځای منطقي ترتيب غوره گڼل کيده د ژب ښوونې په پروگرام کې مخا وره نه وه شامله. ډير داسې کسان وو چې دنظم زيات شمير کتابونه به يې لوستلي وو خو د درې ژبې يوه ساده جمله به يې نشوه ويلای ځکه چې کتابي ژبه له محاورې څخه ليري وه. شاگردانو به له زړو (ارخائيک) لغتونو سره آشنا يې در لوده خو په ژوند يو لغاتو به زيات نه پوهيدل. دلته ماته يوه قصه راپه زړه شوه او هغه د اچي مونږ يو وخت د خپل استاذ سره کابل ته راتلو. دسما وارد کان ته ورغلو. سماواز چې چای راوړ خو يوه پيالې کمه وه. زمونږ يوه ملگري چې تر سکندر نامې پوري نظمو نه يې لوستي وو، سماوار چې ته غږ کړ:

((قدح را بیار) مقصدی دا وچی بیاله راوږه مگر سما وار چی نیو-
 هیډه چی ملگری به کومه ژبه را ته گله دی تر څو چی یوی بیالی تهسو
 اشاره وکړه او هغه به مطلب پوه شو. بیا چی شور وا راوړل شوه
 استاذ سماوار چی ته وویل: ((فلفل بفرمائید)) یعنی تور مچ راوږه
 دا ځل بیاسما وار چی حیران ووچی استاذ څه وایی وروسته چی
 استاذ یو شاگرد به (فلفل) یسی واستاوه به ټول بازار کی یی (فلفل)
 ونه موندل ځکه چی دا کلمه ډکا ندارانو ته نا آشنا او کتابی ژبه
 وه .

زمونږ به ښوو نڅیو کی لا تردیره وخته هماغه د ترجمی او قوا-
 عدو دیادولو پخوانی طریقې مړو چی وی .

به ژبه کی محاورې ته پاملرنه نه کیده او داسی ښکاریده لکه د ژبی
 زده کړه چی فقط دلغاتو د قاموس یادونه وی . ښوو نکي به ددوهمی
 ژبی د تدریسی به وخت کی د کتاب عبارت لوست او نکي به ټکی به یی
 ترجمه کاوه او ورپسی به له زده کو ونکو څخه غوښتنه کیده چی عبارت
 ولولی او ترجمه یی کړی . د دی په څنگ کی به البته ښکلی خط
 (خوشنو یسی) ته هم پاملرنه کیده. تردیره وخته پوری د ښوو نی عمده
 هدف میرزا کیدل وو . وروسته دمیرزا کلمه به کتاب یالیکونکی بدله
 شوه کله چی مسلکی (حرفه یی) ښوونځی جوړ شول نو په عامه ذهنیت
 کی هم بدلون راغی او خلک به دی پوه شول چی میرزایی د ښوو نځی
 یوازینی هدف نه دی .

ډمورنی ژبی د تدریسی پخوانی بڼه :

زمونږ به ښوو نڅیو کی مور نی ژبه په ډیره ساده او نیمگړی بڼه
 تدریس کیده . اکثر ښوو نکي نه پوهیدل چی څنگه درس و رکړی
 ځکه چی هغوی نه دیدا گوزی له میتودونو سره آشنا وو او نه یی
 درسی لار ښود درلود .

به نورو مترقی هیوادو کی درسی کتابونه ځانته لا رښود هم لری چی
 په هغه کی ښوو نکي ته لار ښوونه شوی وی چی کتاب څنگه استعمال

کړې ، په درس باندې څنگه پیل وکړې ، په څه ډول د زده کوونکي توجه جلب کړې ، درس څنگه ختم کړې ، د درس اصلي مقصد څه دی او کوم ډول مهارت ، احساسات او مفکوری زده کوونکو ته ورکوي ، کوم ټکي پکښې لومړي درجه اهمیت لري او د درس په پای کې زده کوونکو ته څه ډول کورني چاري ور سپارل کېږي . برسيره پر دې ، درسي لارښود ښوونکي ته د ارزيايي سيستم هم وربښي او ښوونکي ته لارښوونه کوي چې د خپل موافقت اندازه په څه توگه امتحان کړي او داسې نور . مگر دلته نه يوازې دې کار ته پاملرنه نه وه شوي بلکې د کتاب اکثر و ليکولوا ته پخپله هم د تدريس لارې چارې نه وې معلومې يو چا چې څو مقالې په مجلو او ورځپاڼو کې خپرې کړي او د ليکوال په نامه يې شهرت موندلی و دمو لفظ په حيث به ورځني کار اخيستل کيده بې له دې چې د ښوونې او روزنې له پرنسپونو سره آشنایي ولري او يا د تدريس سابقه ولري . د پښتو اکثر کتابونه له دري څخه ژباړل کيدل ، بې له دې چې د دې ژبې خصوصيت او ځانگړتياوې په نظر کې ونيول شي کونښنې به کيده چې دلوست کتاب له هر حېشه د دري دلوست له کتاب څخه وژباړل شي . د دې په ځای چې مثلاً د سعدی دیوه نظم په ځای په پښتو لوست کې د رحمان بابا يا خوشحال شعر راوړل شي هماغه د دري نظم به يې په پښتو نظم اړاوه . په دې ترتيب دمو رنې ژبې ځانگړتياوې او ادبي تاريخ له نظره غور ځيدلی وو . د پښتو دلوست کتابونو ډيرې نيمگړتياوې درلودې چې ځينې به يې په لنډه توگه وښودل شي :

۱- د زده کوونکو سويي ته پاملرنه نه کيده . د مثال په ډول ، د پښتو لوست د لومړي ټولگي په درسي کتاب کې ، لکه څنگه چې د يوې خپرني له مخې څرگنده شوي ده ، ټولسي (۱۴۴۲) کلمې راغلي دي چې دهغو له جملې څخه (۴۲۲) کلمې فقط يو يو ځل استعمال شوي دي . سر - بيره پردې چې د کتاب د ټولو کلمو شمير زيات نښکاري د څلور سوه دوه ويشت کلمو يو ځل استعمال د يادونې وړ نيمگړتيا ده .

د ژب ښوونې اوسنې پر نسیپونه له دغسې بې کنټرول له استعمال سره موافقه نه کوي. په تیره دلو مې ټولګې د لوست کتابد کلمو په تکرار باندې زیات ټینګار کوي. معاصره ژب ښوونې په دغسې مواردو کې له احصایوي قاموسونو څخه زیاته استفاده کوي.

۲- د لوست کتابو نه له نامانوسو او غیر مروجو شیانو او پدیدو څخه ډک دی. د مثال په توګه، د لومړۍ ټولګې د لوست د کتاب په (۳۹) مخ کې د اعبارت وګوري:

وداع وداع وداع

د ټولو سره کوم وداع

دا پورته عبارت اصلاً په پښتو محاوره کې نشته. (وداع) ته په پښتو کې (خدای په امانی) یا (مخه ښه) وایي. هیڅوک په محاوره کې (وداع، وداع) نه وایي بلکې عامه محاوره داسې ده:

(په مخه دی ښه!) ، «خدای په امان!»، (په مخه دی چلیږه!) ، «په خیر ولاړ شې!» او داسې نور البته مولف زیار ایستلی دی چې ماشومان د (ع) له توري سره آشنا کړي خو د دی هدف د تحقق دپاره یې ناسمه طریقه انتخاب کړې ده. د عربي تورو د معرفي کولو په منظور د کتاب محتوا خپل پښتني رنگ او کلتوري هویت بایللی دی. سربیره پر دی چې یې ضرور ته پکښې زیات نومونه راغلي دي د پښتني نومونو لکه څلمی، ګلالی، بېرک، غوټی او نورو پر ځای نجف، مرتضی، محفوظ، برات، ثریا، آصف او داسې نور راغلي دي. د (پیر محمد) له نامه نه پرته نور اکثر نومونه په پښتني کې زیات معمول نه دي.

۳- کتا بونه د ژباړني رنگ لري اود پښتو ژبې ځانګړي تیاوی اوداخلي جوړښت په نظر کې نه نیسي د مثال په توګه، د پښتو د لومړي کتاب لومړي کلمه (آس) ده. که څه هم د آس کلمه د ماشومانو د پاره نامانوسه نه ده مګر د (آ) آواز په پښتو کې ډیر لږ راځي. د پښتو ټولني په (پښتو قاموس) کې یوازي د (آب آس، آبس، اسپل، آله، آن) محدودې کلمې زما له نظره تیري شوي دي چې د (آ) په آواز پیل

کيڙي. ددغو کلمو له جملې څخه (آن) دوخت په معنا پښتو نه ښکاري ځکه چې د عربي جمع يې (آوان) ده او ډري هم دغه لغت له عربي نه اخیستی دی. د (آب) کلمه د عزت او آبرو په معنا له ډري څخه راغلي ده. (آسپل ، آسپي ، آل) ناما نوسين لغتونه دي چې ما په محاوره کې نه دي اوریدلي. فقط د (آسپي) کلمه پاتې کيږي چې محترم مولف د ډري کتاب په تقلید د (آب) سره دورته والي په خاطر راوړي ده. بیان په کتاب کې تر پایه پوري د (آ) توري نه دي راغلي. حتی د ډري دلوست کتاب هم په دی برخه کې بی عیبه نه دی ځکه ماشومان او پوته (آب) نه وایي دافقط کتابي ژبه ده ، په محاوره کې (او) ورته ویل کيږي. د ژب ښوونې ځینې متخصصان په دی ټکي ټینګار کوي چې تروسه وسه دی کوبښښ وشي چې د لوست په کتا بونو کې ، په تیره په لومړي مرحله کې ، د ماشومانو ژبه استعمال شي په لومړي منځ کې د (آب) استعمال مناسب نه بریښي ځینې کسان استدلال کوي چې د (آب) کلمه په دی علت استعمال شوی ده چې په دی کلمه کې (الف) او (با) په ترتیب سره د (الفبا) د معرفي کولو دپاره راغلي دي. دا دلیل سم نه ښکاري ځکه چې ماشومانو ته په لومړي مرحله کې دتوريو ترتیب نه ور ښودل کيږي او که داسي وي نو بیاخو باید چې دغه ادی قاعتي په شان لومړي دهجا توري په ترتیب سره راوړل شوی وای په داسي حال کې چې دالفبا توري د کتاب په پای کې معرفي کيږي. دتوريو دترتیب پوهیدل دقاهومس داستعمال دپاره ضروري دی مګر لوست باید دقونیمونو اود هغو د ترکیب په سلسله پیل شي .

- ۴- دلوست د پخوانیو کتابونولیک دو دمعیاری اوسیسټما ټیک نه دي. په یوه کتاب کې (دی) بسی همزه او بل کې (دی) په همزه سره لیکل شوی دي. د څلورم ټولګي دلوست د کتاب پنځم مخ وګوري چې په اوومه کرښه کې (زامشو) په (ز) او په یولسمه کرښه کې ځامنو په (ځ) لیکل شوی دی .
- ۵- په ځینو ځایونو کې تصو یرونه له اصلي موضوع سره سره خوري . دمثال په توګه ، د لومړي ټولګي د لوست په څوار لسم مخ کې

(باغ) عنوان دی مگر هلته یو غنټ آس وینو چی په پس منظر کی یی
دونی خانگی بشکاری موزن نه یو هیږو یوه ونه چی د (آس) تر شا
دانجور دپس منظر په توگه رسم شوی ده څنگه کولی شی چی یو
«باغ» تمثیل کړی په همدغه مخ کی د آس نوم قدری هم نشته او
دباغ کلمه هم فقط یو ځل را غلسی ده .

٦- طباعتی تیرو تنی پکښی زیاتی دی په داسی حال کی چی د
لوست کتابونه باید پیری لږی غلطی ولری .

د مثال په ډول ، د دری ویونکو سیمو دپاره د پښتو په دو هم کتاب
لومړی مخ کی دغسی لیک دودراغی دی : ((تور یالی زماملگری
دی زده دده ملگری یم)) په دی عیا رت کی دری تیرو تنی لیدل کیږی
د پنځم ټولگی د لوست په کتاب کی د زده کوونکو دمشق دپاره یوه رقعه
لیکل شوی ده چی فقط اووه (٧) غلطی پکښی راغلی دی نور نو خیر
او خیریت دی :

٧- دلوست په پخوانیو کتا بوکی د زده کوونکو اروایی اړتیاو او
ذوقونو ته پاملرنه نه کیده . دلو ست په یوه کتاب کی ډیر لغتو نه
او بی ربطه جملی راغلی دی چی هیڅ عنوان نه لری او نه څوک کولی
شی چی عنوان ور ته وټاکي . په دی کتاب کی یوه قصه هم نه ده راغلی .
٨- دلوست کتابونه د عصر له روحیې او غوښتنو څخه بیرته پاتی
وو . په یوه کتاب کی یو وړوکی مضمون موزن ته د یوه ښه هلك مثال داسی
راښیي :

الف - له خپل ملگری سره پی وعده کړی ده چی دهغه کورته به
ورځی او د ده د خپلوانود واده په مراسمو کی به گډون کوی خو پس
له یو څه چرت وهلو یی پریکړه وکړه چی بهتره ده درس ووايم او وعده
پرځای نکړم .

ب- د موسیقی اوریدل یو عیث او فضول کار دی نو ځکه دواده مر-
اسمو ته نه ورځی .

ج- نوموړی ښه هلك پرته له درس ویلونه بل هیڅ کار نه کوی
او نه علاقه ورسره لری .

په دی ترتیب د کتاب مو لیسف ((دیو ښه هلك مثال)) زده کوونکو
ته ور ښیي .

د ژب ښوونې پخوانی او اوسنی میتودونه:

د ژب ښوونې په پخواني سیستم کې د رسونه له حیاتي اړتیاو سره نه وو عیار شوی او میځا نیکي ښه یې در لوده. د ژبې په تدریس کې ستړی نیمګړ تیاوی لیدل کېدی. د پښتو ژبې د تدریس یوه غټه نیمګړ-تیا د اوه چې په درې ویو نکو سیمو کې به معا وری ته پا ملر نه نه کېده. دداسې زده کوو نکو شمیر لږ نه و چې مثلاً دامیر کروې شعر به یې زده و او په یاد به یې ویلی شو خودو مره ساده جمله چې: ((زمانوم... دی.)) به یې نه شوه ویلای. په ښوونځي کې به زده کوونکو کلا - سیک متون لو ستل خود ((څنگه یې؟)) خواب به یې هم نشو ور کولی. ددی نیمګړ تیا علتونه ډیر دی خو یوڅو علتونه به یې د تدریس د پخواني او اوسني میتودونو د پر تلني په ترڅ کې مطا لعه کړو:

د تدریس پخوانی میتود پسردي مفکوره بنا شوی و چې ټول معلومات او یالږ تر لږه اساسي معلومات دلر غو نو پو هانو او حکیمانو له خوا په کتا بو نو کې لیکل شوی دی. د زده کوونکي وظیفه داده چې تر ممکنې اندازی پوری دلر غو نو پو هانو آثار زده کړي او بی له نقد او کره کتنې څخه یې راتلو نکي نسل ته ورا انتقال کړي. ددی مطلب د توضیح دپاره به دنا متو انگریز فیلسوف (فرانسيس بيکن) قصه رانقل کړم. (بيکن) وایي چې یو وخت له علماو څخه پو ښتنه و شوه چې: ((آس څو غا ښو نه لري؟)) ددی پو ښتنې د خواب دپاره علما و کتا بو نه ولټول او ډیری شپي ورځي یې په سکولاسټیک بحثو نو او دلر غونې یونان د فیلسو فانو د آثارو په کتلو تیری کړي. دوی عقیده در لوده چې په کتابو نو کې هر څه را غلي دی او علماو ټولو پو ښتنو ته خوابونه ور کړي دی. څرنگه چې پسردي مو ضوع باندي ډیر زیات مګر بی نتیجې بحثونه و شول یو چپری (مبتدی شاگرد) بی حوصلی شو او له خولی نه یې دا خبره وو تته: ((محترم استادانو، راځی د آس خو- له خلاصه کړو او غاښو نه یې وشمیرو.)) ددی خبری په اورېدلو علماو له ډیره قهره سره تاوشول او نژدی و چې چری سنگسار کړي. دوی چری ته وویل: «مفسده، ته غواړی چې بدعت رواج کړی او د

لر غونو پو هانو او حکیمانو پر عقل او فرا ست باندی ملنوی ووهی!))
ددی قصی له یادونی څخه مقصد ددی هغه څوک چی فکر کوی پخوانو
حکماوو ټول حقایق او قوا نین شرح کړی دی او د «شارل مالک» په قول:
(اوسنی فلسفی دا پلاتون د فلسفی حواشی دی)) د هغوی د تدریس په
سیستم کی ابداع، اختلاف، او تردید ته موقع نه ور کوله کپړی.
شاگردان باید ((حقایق)) یاد کړی اود لر غونو پو هانو د افکارو مرغلری
دغاړی امیل کړی. ددغه ذهنیت په نتیجه کی ابداع د بدعت په نامه رټل
کپړی او ابتکار ته د کر کی پسه سترگه کتل کپړی.

د تدریس په دغه ډول سیستم کی باید پر حافظه، درسی متن، تکرار،
یو اړخیز استدلال، دگمانیزم، په پندو سترگو تابعیت، د فر هنگی
هیراث بی حده درناوی، عنعنه پرستی روایتونو، کلاسیک افکارو او کلاسیک
سیک میتود او ارزښت باندی تکیه وشی. په ژب ښوونه کی د کلاسیک
میتود د پیروی نتیجه داده چی د کتاب عبارت باید ښه ضبط شی پخپله
شاگرد ته زیاته موقع نه ور کوله کپړی چی په دی برخه کی له ځانه
څه زیات کړی، مقاله پری ولیکی، په انتقادی نظر ور ته وگوری اود
مضمون نیمگړ تیاو ته گوته ونیسی. په دی سیستم کی شاگرد د گماتیان
(جزمی) فکر کوی او خلاق استعدادی نه روزل کپړی. دلوست په تدریس
کی زیات وخت د کتاب د عبارت سم لوست او تشریح ته وقفیږی.

د ښوونی او روزنی اوسنی میتود کتاب ته دیوه مرستیال په نظر
گوری. کتاب د تفکر د پاره مواد برابر وی او د قضیو مختلف اړخونه
څپړی مگر د کتاب معلومات او نتیجه گیری د وروستی او مطلق حقیقت په
توگه نه تعبیری څکه چی پوهنه د پراختیا په حال کی ده اوزده
کوونکی کولی شی د خلاق او انتقادی فکر په مرسته د پوهنی په پراختیا
او ژور تیا کی ونډه واخلي.

په کلاسیک میتود کی یوازی منطقی نظم ته اهمیت ور کول کپړی
او اروایی اړتیاو ته چندانې پاملرنه نه کوی. د کلاسیک میتود له مخی
دا ډیره پروانه لری چی د شاگرد علاقه او سوبه څنگه ده. کاشاگرد

له درس سره علاقه نه بشيي نو داد ښوونکي قصور نه گڼل کيږي .
 ماشومان ترڅه دوا هم په ميل نه خوږي مگر دده د زو غښيا دپاره
 ضروري ده بايد په زور ورکړه شي ، که زده کوونکي له درس سره مينه نه
 لري بايد قهرا ور باندې زده کړې شي . نوي ميتود له دې ډول استدلال
 سره موافقه نه کوي بلکې په دې خبره ټينگار کوي چې تر څه دوا بايد په
 خواږه کيسول کې ويېچل شي خو زده کوونکي يې په ميل سره وخورې
 او سنډيو علمي تجربو ښودلې ده چې زده کړه د ځيگان ، ويري ، قهر او
 نورو هيچاني حالتو په وخت کې ښه نتيجه نه ورکوي . او سنډيو
 ارواپوهانو ثابتنه کړي ده چې تشويق د زده کړې د پاره يو لازم شرط دی .
 په کلاسنيک ميتود کې زده کوونکي دتو جه هر کړنه و ، په داسې حال
 کې چې د اوسني ميتود له مخې د تو جه هر کړنه بايد پخپله زده کوونکي
 وي . ښوونکي ، کتاب ، د ښوونځي ودانې او نور وسايل ، او اداره ټول
 ددې دپاره دي چې د زده کوونکي د شخصيت د هراړخيز تکامل په لاره
 کې مرسته وکړي . د ښوونکي وظيفه داد چې د زده کوونکو د
 استعداد د غوړيدلو د پاره مناسبه زمينه برابره کړي . ددې وروستي
 جملې مفهوم دا نه دی چې ښوونکي د زده کوونکي وروزي بلکې مقصد دادې
 چې د زده کوونکو دپاره دې داسې شرايط برابر کړي چې د مهغو په رڼا
 کې شامگرد (پخپله) د خپل پرمختگ لاره و لټوي او هر زده کوونکي د
 خپل ذوق او استعداد په تناسب په ذهني او جسمي لحاظ تر ممکنسې
 اندازې وده وکړي . د ژب ښوونې په ساحه کې ددې خبرې نتيجه داده چې
 زده کوونکي ته دې موقع ورکړه شي خپل ماضي الضمير په آزادانه توگه
 ښکاره کړي . پر يردې چې زده کوونکي غلطې وکړي خو بايد وپوهول
 شي چې غلطې يې کړي ده . بهتره به وي داسې زمينه مساعده شي چې
 زده کوونکي پخپله خپلې نيمگړتياوې کشف کړي . البته دا کار حوصله
 غواړي ، انرژي غواړي ، او وخت غواړي خو گټه يې دادمخوک چې د
 تجربې په اساس پخپله خپلسي نيمگړتياوې و پيژني پر ذهن باندې
 يې ژوره اغيزه کوي .

تجر بی ته زیات اهمیت نه ورکول کیده . «فرا نسیس بیکن» نه رابسه
دیخوا تجر بی د نظری تعلیماتو خای و نیو او خبره یو څه افراط ته هم
ورسینده مگر کتنی علم له تجر بی څخه پیل کیږی او دغه تجر به د منطق په
رڼا کی پر مخ ځی .

د تجر بی او مجرد فکر متنا سب او متوازن نقش د علم بنسټ تشکیلوی .
بی له عقله تجر به څه مفهوم نه لری او بی له تجر بی څخه عقل په خالیگاه
کئی واقع کیږی .

له کوم وخت را هیسی چی کنترول شوی تجر به او کتنه (مشا-
هده) دسا ینتفیک خیر نو د بساره لازمی شرط گڼل شوی دی په بشری
او تو لئیزو یو هنو کی هم د تجر بی د داخلو لو دپاره زیار ایستل شوی
دی . د تجر بی مقصد دا نه دی چی هرو مرو دی په لپراتوار کی وی . په
هره تجر به کی معمولادری مهم عوامل لیدل کیږی : خپلواک ء امل ، تابع
عامل ، او کنترول شوی عامل .

د مثال په توگه ، مو نن غواړودا فرضیه د تجر بی په واسطه اثبات ته
ورسوو چی : تشویق زده کسره پر مخ بیایی . په دی فرضیه کی
«تشویق» خپلواک عامل دی ، (دزده کړی پر مختک) تابع عامل دی ، او
دکنترول عامل هغه ټول شیان او حالات دی چی احتمالا د خپلواک عامل
په توگه کار ور کولی شی لکه عمر چی د هغه کموالی او زیاتوالی پرزده
کړه باندی اغیزه کوی .

که مو نن یوه پنځه کلن او یو اووه کلن ماشوم ته یو خای درس ور کړو
طبیعی خبره ده چی اووه کلن نورمال ماشوم درس ښه زده کولی شی . له
همدی امله باید د ماشومانو عمر کنترول شی او کوشش دی وشی

چی زده کوونکی د تجر بی په وخت کی سره همځو لی وی . ځکه دا احتمال
شته چی دزده کوونکو د عمر د تفاوت په لحاظ مو نن له خپلی تجر بی
نه غلطه نتیجه واخلو . دزده کوونکو روغتیایی حالت هم باید تر کنترول
لاندي وی . د انسان په وجود کی د ځینو هو رمو نونو ډیر والی او
لږ والی هم پر زده کړه باندی اغیزه کوی . دزده کوونکو طبقاتی موقف
هم په زده کړه کی تاثیر لری . د مثال په توگه ، په هغو کور نیو کی

چی کتابونه، مجلی، راپو، تلویزیون او د زده کړی نور وسایل موجودوی
د ماشوم د معلو ماتو ساحه هم پراخه وی او د شتمنو کور نیو
ما شومان په ځینو خاصو مواردو کې د زده کړی د پاره زیات چانس لری.
د ماشوم پخوانی معلومات او دلو ست لیک سره مخکینی اشنا پی طبعاً
په زده کړه کې ډیره برخه لری نوله دی کبله د کورنی او چاپیریال وضع باید
د کنترول دعا مل په توگه په نظر کې ونیول شی. د جنس مساله هم کله
کله په زده کړه کې اغیزه لری په ځینو فنی چارو کې بنځی دنارینه و
په نسبت زیات مهارت پیدا کولی شی او په ځینو نورو کارو کې نارینه
تر بنځو د مخه کیدای شی. همدارنگه (ځای) باید په تجربه کې تر
کنترول لاندی راشی. په ځینو ځایو کې د زوږ او غالمغال په نسبت دسپری
فکر اخلال کیری. په ځینو ځایو کې سپری ته هیجان پیدا کیری او داسی
نور. په دی توگه باید هغه ټول عوامل (لکه عمر، جنس، اجتماعی،
اقتصادی موقف، علمی سویه، د تجربی ځای، اقلیمی او ارو ایسی
حالات، او داسی نور) تر کنترول لاندی ونیسو چی زده گوو نکو ته
د زده کړی په برخه کې ښه یا بد چانس ور په برخه کوی.

د ژب ښوونې په اوسنی میتود کې د زده کړی له ځینو پر نسیبونو څخه
استفاده کیری. که څه هم دغه پر نسیبونه مخکې هم راغلی دی خودلته
به یی له موضوع سره د ارتباط له مخی په لنډه توگه راپرو:

۱- تشویق د زده کړی د پرمختگ د پاره یو مهم او ضروری شرط دی
مگر دغه تشویق باید چی په برابره اندازه وی ځکه په تشویق کی افراط
او تفریط زده کړی ته زیان رسوی.

۲- انعام او سزا هم په زده کړه باندی اغیزه کوی. لیکن دغه پر -
نسیب باید په بشپړه انسانی طریقه تر تطبیق لاندی ونیول شی. جسمانی
سزا او سپک او ی دښوونې او روزنی له هدفونو سره ډیره فاصله لری.
د انعام او سزا پر نسیب په عمومی ډول د سنت دی خوبه تطبیق کی یی
باید له خاصو تاکتیکو نه واو هیو مانیستی ارزښتو تو څخه استفاده
وشی.

۳- تکرار هم زده کړه پر مخ بیایي مگر په دې شرط چې په تکرار کې
ټاکلي ضوابط مراعات شي .

که مونږ سترگې پټې کړو او زیار و باسو چې د پنځو سا نتي مترو په
اندازه کرښه و باسو دغه عملینه که دوه زره وار هم تکرار کړو نتیجه
نه و رکوی تر څو چې اندازه یی نه کړو او داراته معلو مه نشي چې اشتباه
هو کړی ده که نه .

دېر له پسي تکرار په نسبت ځنډ لرونکی تکرار ښه نتیجه ورکوي . د
مثال په ډول که مونږ یو درس خو میاشتي مخکې سل وار تکرار کړی
وی احتمال لری چې اوس به مو له یاده وتلی وی خو که هماغه درس
مو پنځه وخته شل ، شل وار تکرار کړی وی د هیریدو احتمال یی دلو-
هر نی تکرار په نسبت کم دی .

۴- د هغو موادو او موضوعاتو تر مینځ چې از تباط موجود وی ژر
زده کیري او ددی په عکس یی رابطه شیان په حافظه کې پیرانه پاتی کیري
د همدغه از تباط د پیدا کولو دپاره نن ورځ کو بنس کیري چې تعلیمی
نصاب له ژوند او ورځنیو مسایلو سره اړه ولری . ځینی پوهان په
(ارتباط) باندی ټینگار کوی او په ښوونه او روزنه کې د هستوګوی
نصاب ملاتړ کوی . د مثال په ډول که ددرس موضوع نباتات وی په
جغرافیه کې د مختلفو ځایونو ، او په تاریخ کې د مختلفو وختونو پر
نبا تاتو باندی بحث کیري ، په بیالوژی کې د نباتاتو کورنی څیړل
کیري ، د روغتیا په مضمون کې د نباتی خوړو پر غذا یی ارزښت
او ګټه باندی خبری کیري ، په رسم کې د نباتاتو نو شکلو نه انځور کیري
او داسی نور .

۵- تجربوی او عملی درس د نظری درس په نسبت ښه زده کیري . له
همدی کبله په ژب ښوونه کې هم دنورو علو مو په څیر له لابراتوار ،
چا رټونو ، سلا پښوونو ، فلمونو او داسی نورو تدریسی موادو څخه
استفاده کیري .

۶- په زده کړه کې باید د زده کوونکو سویی ته پاملرنه وشي .
هغه لکچر چې د زده کوونکو له سویی سره عیار شوی نه وی زده کړه یی
مشکله ده .

د ژب ښوونې نصاب

څرنګه چې علوم او فنون ورځ په ورځ انکشاف کوي او د نړۍ په حالاتو کې کال په کال بدلون راځي نو ښايي چې پر تعليمي نصاب هر وخت نوي کتنه وشي. البته په ځينو پوهنو کې چې پراخه نښي او سياسي تحولاتو باندې بحث کېږي واقعيتونه ډير ژر بدلېږي. د مثال په ډول، په دې وروستيو کلونو کې په افريقا کې يو زيات شمير هيوادونه خپلواک شوي دي، په ځينو نورو کې سياسي رژيمونو تغيير کړی دی همدا رنگه دنړۍ نفوس، توليدات د توليد وسيلې، سياسي وضع او داسې نور تقريبا په هر کال يا دوو کلونو کې توپير پيدا کوي نو له همدې امله د سياسي او اقتصادي جغرافيه کتابونه بايد ژر ژر نوي شي. د دې په خلاف، د لرغونۍ تاريخ دپاره د دې ضرورت نشته چې هر کال دې درسي کتابونه له سره وليکل شي. البته ددې خبرې معنا دانه چې گویا د لرغونې تاريخ په باب معلومات انکشاف نه کوي. په کيميا، فزيک، طب، ټکنالوجي او د طبيعي علومو په نورو څانګو کې هم هر وخت انکشافات مينځ ته راځي او د پوهنو ساحه پراخېږي. له دې کبله تعليمي نصاب او پروګرامونه هميشه نوي کتنه غواړي.

ليکن يونيات شمير هيوادو نه ددې توان نه لري چې تعليمي پروګرامونه له علمي انکشافاتو سره عيار کړي. ددې نيمګړتيا د ځينو پوهنو لپاره لاره داده چې ښوونکي او کتابخانې په هېڅو اختصاصي مجلو کې چې نړيوال شهرت لري گډون وکړي او خپل معلومات زده کوونکو ته ور انتقال کړي.

د ژبې دمتونو په باره کې بايد ووايو چې ژبني هنرونه د ځينو نورو پوهنو په تناسب زيات تحول نه کوي يوازي د ميتودو لوجي په برخه کې د زيات پرمختګ امکانات شته. په دې اړه يېس پر درسي کتابونو باندې نوي کتنه زياتره د ميتودو لوجي او کله کله د سياسي بدلونونو له امله مينځ ته راځي. يو زيات شمير عوامل د ژب ښوونې پر ميتود باندې اغيزه کوي، مثلاً ښايي د علمي گرامر ځای نوي گرامر ونيول شي، يا دا چې د تدریس نوي ماشينونه او ژبني لابراتوارونه ښوونې داسه نښه دپاره اختراع

شی ، یاداچی دزده کړی په اروا پوهنه کې ځینې نوی نظریې ومنل
 شی .
 په تعلیمي نصاب کې معمولا دا لاندې درې اصله په نظر کې نیول
 کیږي .

- ۱- ډولنې اقتصادي ، سیاسي ، ټولنيزې او فرهنگي اړتیاوې ؛
- ۲- دزده کوونکي علمي ، ذهني بدني ، اخلاقي ، او ایستیمیکي اړتیاوې .
- ۳- دهرې پوهنې میتود ولوژیکي غوښتنې .

لومړی اصل د دولت له سیاسي او اقتصادي تگلاری سره اړه پیدا
 کوي او تر بلان لاندې راځي :
 په مترقي ټولنو کې چې د پلا نگذاری سیستم معمول دی تعلیمي
 نصاب په ټاکلو ساحو کې دپرسو نل روزنه په نظر کې نیسي او د ټو-
 لني اړتیاو ته ځواب ور کوي .

په دوهم اصل کې د فرد د شخصیت هر اړ څیز تکامل په نظر کې نیول
 کیږي . ځینې پورژوا اینډیا لوجیستان پرو . یاگنډ کوی چې گویا په مترقي
 ټولنو کې (چې دنایا نیکولي لاره یې غوره کړې ده) د فرد اړتیاو ته پام
 ملر نه نه کیږي او یوازی ډولنې اړتیاو ته اهمیت ور کول کیږي . دا
 خیره په ناوړه شکل طرح شوی ده او زیات بحث غواړي خو دلته باید دو-
 مه وویل شی په مترقي ټولنو کې د فردی کتو او ټولنیزو کتو تر مینځ
 تضاد نشته . د دې ټولني شعار دا دی : « یو ډولنو دپاره او یو لږ دپاره
 دپاره » . یعنی هر څوک چې کار کوي گټه یې ټولو ته رسېږي او ټول
 چې کار کوي گټه یې هر یو ته رسېږي .

دریم اصل دی واقعیت ته اشراره کوي چې هر ه پوهنه د څیړنې او
 ښوونې دپاره ځانته جلا میتودولوژي لري . د کتاب په لیکلو کې باید
 دهرې پوهنې دڅیړنې له اړوندو اصولو سره سم درسي متون تیار او
 برابر شی . د کتاب له لیکلو نه مخکې باید هغه واقعیتونو ته ارزښتونه
 مفکوری ، علمی مفهومونه او جملې نیسي چې زده کوو نکو ته ورښوول

کیزی تثبیت شی او له هغی ورو سته داسی موضوع عکاسی وټاکل شی چی د پورتنیو هدفونو له سرته رسو لو سره مرسته کوی .

د درسی کتاب په لیکنه کی تر کوم پخایه چی ممکنه وی باید محلی ای -
تیاوی په نظر کی وساتلی شی . په کومو هیوادو نو کی چی د پوهنی
متمرکز سیستم منل شوی وی باید زیار وایستل شی چی دهر خای اوسیمی
ای تیاوی په درسی کتاب کی منعکسی شی . کله چی نوی درسی کتاب
لیکل کیزی باید یو غلطی پخوانی کتابونه هم په انتقادی نظر وکتل
شی . هغه موضوع عکاسی چی تعلیمی ارزښت لری او دنوی پرو گرام له
هدفونو سره سمون لری باید په نویو کتابونو کی هم راشی .

د ژبنيو مهارتونو د نصاب په باره کی پخینی یادونی :

د ژبی د فنونو په نصاب کی مونږدا لاندی پوښتنی تر خپرنی لاندی
نیسو .:

۱- آیا د لومړنیو ښوونځیو د ژب ښووننی د تعلیمی نصاب مقصد
یوازی باسواده کول دی ، که دراتلونکو سویو دپاره چمتو کول او
یادواره ؟ هغه پوهان چی د لومړنیو ښوونځیو نصاب جوړ وی باید دغه
پوښتنه له ځان سره حل کړی چی د لومړنیو ښوونځیو د ژب ښووننی
پرو گرام یوازی د نوعیت په لحاظ د منځنیو ښوونځیو له پرو گرام سره
توبر لری که ددرجی او سویی له مخی ؟

۲- د ژبی په نصاب کی باید دهری ژبی ځانگړی تیاوی او جوړښت په
نظر کی ونیول شی .

تر کومی اندازی چی امکان ولری د ژب ښووننی نصاب دی دهری ژبی
خصوصیاتو او ادبی عنعنی او ذخیری ته پاملرنه وکړی او له پاسیف تقلید
څخه دی ډډه وشی . د دی مطلب د توضیح دپاره په دوو ټکوته اشاره
کفایت وکړی : په لومړی مثال کی به د پښتو او انگریزی ژبو ځانگړی -
تیاوی وگورو . په انگریزی کی بیلگه یی (نمونه یی) جملی یوتی -
کلی گرامری نظم لری او که دغه نظم نه څوک تیری وکړی نو هغه غلطی
کینه کیزی . په پښتو کی زیاتره آزادی لیدله کیزی خو بیا هم نظم

یومخی له نظره نه لویږی . دمثال په توگه ، د پښتو په لاندی جمله کسی مونږ کولی شود کلمو موقعیت ته تغییر ورکړ و بی له دی چی په معنا کی یی کوم خرگند توپیر ولیدل شی:

- ۱- مادرته نه وو ویلی چی زه دا کار نشم کولی ؟
- ۲- مادرته ویلی نه وو چی زه دا کار نشم کولی ؟
- ۳- مانه وو ډرته ویلی چی زه دا کار نشم کولی ؟
- ۴- مانه وو ویلی در ته چی زه دا کار نشم کولی ؟
- ۵- ما ویلی نه وو در ته چی زه دا کار نشم کولی ؟
- ۶- ما در ته ویلی نه وو چی دا کار زه نشم کولی ؟
- ۷- ما ویلی ډرته نه وو چی زه دا کار نه شم کولی ؟
- ۸- ما ډرته ویلی نه وو چی زه دا کار کولی نشم ؟

په انگریزی ژبه کی مونږ له ځینو مواردو پرته د کلمو نظم ته تغییر نه شوور کولی . په پښتو کی داسی مثالونه ډیر پیدا کیږی چی کلمی په آزادانه توگه خپل موقعیت بدلولی شی .

یوبل مثال :

- ۱- که بیا می هلته ولیدی ...
- ۲- که هلته می بیا ولیدی ...
- ۳- هلته که می بیا ولیدی ...
- ۴- که می هلته بیا ولیدی ...
- ۵- بیامی که هلته ولیدی ...
- ۶- که می بیا هلته ولیدی ...
- ۷- بیا می هلته که ولیدی ...
- ۸- هلته می که بیا ولیدی ...
- ۹- هلته می بیا که ولیدی ...
- ۱۰- بیا که هلته می ولیدی ...

دپور تنیو جملو دویلو په وخت کی باید خچ (فشار) ته پاملر نه وشي . دمثال په ډول ، په دی فقره کی: «که بیا می هلته ولیدی ، خچ پر (بیا) باندي راځی او که په (هلته) باندي خچ راشی (شرط) تغییر کوی

او ځانته بيله (جزا) غواړي. دپور تنی فقری لسم شکل دادی: (بیاکه هلته می ولیدی ...) خو په دی ورو ستنی جمله (بیا) معترضه بڼه پیدا کوی او دانگریزی by the way په معنا راځی. په دی صورت کی د جملی تنقیط باید داسی وی: ((بیاکه هلته می ولیدی ...))

دپښتو ژبی یوه بله مهمه ځانګړ تیا داده چی ددری ژبی په خلاف د دغی ژبی مشکلات زیاتره افقی دی نه عمودی. په بله ژبه، څوک چی د پښتو محاوروی ژبه زده کړی بل لیکنی ژبه کی له ستونزو سره ډیر زیات نه مخامخ کیږی. په دری کی لیکنی ژبه ډیری درجی لری. ځینی کتابونه، په تیره کلا سیک آثار پی ډیر مشکل دی چی یوازی د تخصص خاوندان په پوهیږی او عام خلک مفهوم نشی ځنی اخیستلی. په پښتو کی د دغسی آثارو شمیر محدود دی.

۳- د لومړی ټولگی په لوست کی باید داسی لغتو نه استعمال شی چی شپږ کلن او اووه کلن ماشومان پری پوهیږی. دا کار باید د هیواد په هر ګوټ کی دپراخی سروی په توګه وشی او تر ممکنی اندازی دی زیار - وایستل شی چی په دی توګه د کوچنیانو معیاری ژبه لاس ته راشی په دی برخه کی بنیای چی دادبیات او بشری علومو د پوهنځی د ژبی له اطلس څخه هم استفاده وشی.

۴- د علمی تجربی په اساس باید دا خبره اثبات ته ورسیزی چی دتو- ریو د پیژندلو طریقه بڼه نتیجه ور کوی او که د هغی پر ځای فونیمیک سیستم غوره دی. په دی وروستی سیستم کی زده کوو نکو ته دتوریو (حروفو) دنوم پر ځای دتوریو—وازونو ور ښوول کیږی. په دی کی شک نشته چی په اروپایی ژبو کی دغه وروستی میتود معمول دی خو په پښتو او دری کی چی توری سره ګډیږی او داروپایی ژبو په شان بیل بیل نه لیکل کیږی باید په پتوسترگو دغه میتود تطبیق نشی بلکی دتجربوی میتود په واسطه دا دواړه میتودونه واز مویل شی.

۵- یوه بل ټکی ته تر اوسه هیڅ پام نه دی شوی او هغه دا چی که به لومړی سر کی ماشومانو ته لوست په جلا جلا تورو (حروفو) ولیکل شی او په وروستیو سویو کی سره ګډ شی نتیجه به یی څنګه وی؟ په دی برخه کی یوه علمی تجرب—ضروری بریښی.

۶- دلومړ نیو ښوونځیو او سنی کتابونه په چاپی تورو خپاره شوی دی اود نستعلیق په ځای له نسخ څخه کار اخیستل شوی دی . په دی باره کی هم غور په کاردی چی د لومړیو ټولگیو د لوست کتابونه دی په نستعلیق یا نسخ ولیکل شی . ځینی کسان دیوه خاص لیک دود پلویان دی او هغه داسی دی چی نسخ او نستعلیق دواړه یی سره ترکیب کړی دی .

۷- دلوست په اوسنیو کتابو کی د کلمو ترمینځ فاصله نشته . په اروپایی ژبو کی بی له فاصلی لوست ناممکن غوندی ښکاری . په پښتو کی باید د علمی تجربی په اساس داسی څیړنه وشی چی آیا زده کوونکی فاصله لرونکی متن ښه لو ستلی شی او که بی فاصلی .

(پای)

یادونه :

په دی لیکنه کی د مأخذو نومونه په متداول او متعارف سیستم سره نه دی ښوول شوی ځکه چی د رسالی اصلی مقصد په هیواد کی د ژبنيو پرابلمو نو تشخیص او له هغو سره آشنایی ده . سره له دی په دی اثر کی له یو څو مأخذونو څخه زیاته استفاده شوی ده چی په لاندی توگه یی معرفی کوم :

1. Ernts R. Hilgard, Gordon H. Bower. Theories of Learning, third edition. New York. ACC, 1966
2. Nina Talyzina, The Psychology of Learning, Progress Publishers, Moscow, 1981.
3. M. Rosenthal and P. Yudin, A Dictionary of philosophy, Progress Publisher, Moscow. 1967.
4. Harold W. Bernard, Psychology of Learning and Teaching, Mc Grow-Hill Book Company, 1965

۵- نرمان ل . مان ، اصول روا. نشناسی ، ترجمه و اقتیاس دکتر- محمود ساعتچی ، جلد دوم ، چاپ دوم ، چاپخانه سپهر ، تهران ،

فهرست

منح	عنوان
۱	سرریزه
۵	لومری برخه - ژبه
۲۰	دژبی ماهیت
۲۳	ژبه د ژبپو هانو په نظر کی
۲۴	ژبښوونه او ژبپوهنه
۲۷	دوهمه برخه : د زده کړی اروا پوهنه
۳۴	دزده کړی نظریه
۴۰	د تارن ډایک دزده کړی نظریه
۴۵	دپاولوف دزده کړی نظریه
۵۰	دگیشنتالت اروا پوهنه
۵۸	دزده کړی ځینی عمو ————— ی پرنسیپونه
۶۶	دریمه برخه : ژبښوونه
۶۸	ماشومان او ژبه
۷۰	ژبنی مهارتونه
۷۸	زمون په ټولنه کی د ژبښوونې پس منظر
۸۶	د ژبښوونې ځوانی او اوسنی میتودونه
۹۴	د ژبنيو مهارتونو نصاب په باره کی ځینی یادونی

یادونه: (د ۳۴ مخ د عنوان له پاسه «دوهمه برخه» زیاته ده حذف دی

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**